

مەقسەتلىك قوشۇن

قۇم باسقان شەھەر

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەمتىمىن ھوشۇر

قۇم باسقان شەھەر

(رومان)

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ھوشۇر ئەخمەت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس

قۇم باسقان شەھەر (رومان)

ئاپتورى: مەمتىمىن ھوشۇر

*

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 100 - قورۇ، پ: 830001)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ بىناكارلىق باسما زاۋۇتىدا تىزىلدى

جېجياڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

تۆلچىمى: 1168 × 850م، 32 كىسىم، باسما تاۋىقى: 12.25

1996 - يىلى 7 - ئاي 1 - نەشرى

1996 - يىلى 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى

ISBN7-5371-2288-1/L 774

سائى: 10000 - 1

باھاسى: 15.00 يۈەن

قۇم باسقان شەھەر توغرىسى
دىكى رىۋايەتلەرنى ماڭا بوۋام
سۆزلەپ بەرگەن، بوۋامغا بوۋىسى
سۆزلەپ بەرگەنىكەن. بوۋامنىڭ
بوۋىسىغىمۇ بوۋىسى سۆزلەپ
بەرگەنىمىكىن دەيمەن ...

—— ئاپتور

ئاپتورنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى

يازغۇچى مەمتىمىن ھوشۇر 1944 - يىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان، 1962 - يىلى غۇلجا شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپنى، 1967 - يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن؛ 1968 - يىلىدىن 1972 - يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك باغۋەنچىلىك مەيدانىدا قايتا تەربىيىدە بولغان.

1972 - يىلىدىن 1975 - يىلىغىچە غۇلجا شەھىرى كېپەكئۆزى يېزىسىدا خەلق ئىشلىرى كادىرى، 1975 - يىلىدىن 1979 - يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇش ئىدارىسىدا تەشۋىقات كادىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن. يازغۇچى مەمتىمىن ھوشۇر 1979 - يىلىدىن 1995 -

يىلىغىچە «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىدا مۇھەررىر، باش مۇھەررىر، ئىلى ئوبلاستلىق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى ۋە شۇ جەمئىيەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ھازىر شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىمەكتە. يازغۇچىنىڭ «ئالما» ناملىق تۇنجى ھېكايىسى 1965 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان؛ 1978 - يىلىدىن ھازىرغىچە مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر خىل مەتبۇئاتلاردا 100 پارچىدىن ئوشۇق ھېكايە، پوۋېست، ئەسلىمە

ۋە ئەدەبىيات، تارىخقا ئائىت ئىلمىي ماقالىلىرى ئېلان قىلىندى.
ھەمدە ئاساسلىق ھېكايىلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك خەنزۇ تىلىغا
تەرجىمە قىلىندى، يەنە بىر قىسىم ئەسەرلىرى قازاق، ئۆزبېك،
ئىنگلىز تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىپ، قازاقىستان،
ئۆزبېكىستان، ئامېرىكا قاتارلىق ئەللەردە بېسىلدى.

يازغۇچى مەمتىمىن ھوشۇرنىڭ ھازىرغىچە نەشىردىن
چىققان كىتابلىرى: «نەي ئاۋازى» (ھېكايىلەر توپلىمى،
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى)، «كونا - يېڭى ئىشلار» (ھېكايىلەر
توپلىمى، مىللەتلەر نەشرىياتى)، «سالام ھېسام ئاكا»
(پوۋېستلار توپلىمى، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى)
، «نوزۇگۇم» (پوۋېست، موڭغۇل تىلىدىكى كىتاب، شىنجاڭ
خەلق نەشرىياتى)، «يىللار شۇنداق ئۆتكەن» (بىئوگرافىيىلىك
قىسسە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى)، «ئۆلۈككە خەت»
(ھېكايىلەر توپلىمى، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى)، «ئون ئىككى
مۇقامنىڭ ئىلى ۋارىيانتى» (ئىلمىي ئەسەر، شىنجاڭ خەلق
نەشرىياتى). بۇ كىتابلار ئىچىدىكى بىر قىسىم ھېكايە ۋە پوۋېست
توپلاملىرى مەملىكەت، ئاپتونوم رايون دائىرىسىدىكى ھەر خىل
ئەدەبىي مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى.

مۇندەرىجە

I قىسىم جاھانكەزدى سۈپۈرگە

- 3 بىرىنچى باب قۇياش شاھى
16 ئىككىنچى باب جاھانكەزدى سۈپۈرگە
26 ئۈچىنچى باب قاچقۇن شاھزادە
36 تۆتىنچى باب ئايدىڭ كېچە
47 بەشىنچى باب ياخشى قال يولۇچى
60 ئالتىنچى باب جەست
67 يەتتىنچى باب سېپىلسىز شەھەر
85 سەككىزىنچى باب ئاجايىپ خەۋەر
94 توققۇزىنچى باب بىغەملەر شەھىرىدە جەڭ
106 ئونىنچى باب بەتتىيەتلەرگە ئىشەك ئاچما
121 ئون بىرىنچى باب قېنى، كىم پادىشاھ بولىدۇ؟
126 ئون ئىككىنچى باب ئوردىدىكى كېڭەش
136 ئون ئۈچىنچى باب ئوغرى كېچىدە كېلىدۇ
145 ئون تۆتىنچى باب قىساس

II قىسىم ئۈچ ئاكا - ئۇكا

- 161 ئون بەشىنچى باب قاغىلىق باغ
172 ئون ئالتىنچى باب ئۆلۈم خەۋىرى

181 ئون يەتتىنچى باب توقسان توققۇز تىللا
192 ئون سەككىزىنچى باب خۇدا بەرگەن ھەمراھ
202 ئون توققۇزىنچى باب ئاتونۇش شەھەر
211 يىگىرمىنچى باب قورسىقىم ئاچ ئىدى
222 يىگىرمە بىرىنچى باب ئايىم
230 يىگىرمە ئىككىنچى باب جېنىم قوزام
241 يىگىرمە ئۈچىنچى باب سودىگەرنىڭ خوتۇنى
253 يىگىرمە تۆتىنچى باب سىرلىق ھويلا
265 يىگىرمە بەشىنچى باب سۆيۈملۈك قاراقچى

Ⅲ قىسىم چۆل ئوغلى

285 يىگىرمە ئالتىنچى باب ئۈچ تۈپ توغراق
 يىگىرمە يەتتىنچى باب «بىغەملەر شەھىرى» ھەققىدە
291 يېڭى رىۋايەتلەر
308 يىگىرمە سەككىزىنچى باب «ئالۋاستى»
320 يىگىرمە توققۇزىنچى باب بىر تال تىللا
330 ئوتتۇزىنچى باب بەختىڭنى ئىزدەيسەن
341 ئوتتۇز بىرىنچى باب ئۆمەرباي ۋە بارا تىباي
354 ئوتتۇز ئىككىنچى باب ئېيتىلمىغان گەپ
366 ئوتتۇز ئۈچىنچى باب سىرلىق چۆچەك
375 ئوتتۇز تۆتىنچى باب قۇم باسقان شەھەر

I قىسىم

جاھانكەزدى سۈپۈرگە

بىرىنچى باب

قۇياش شاھى

ھەشەمەتلىك شەھەر دەرۋازىسىدىن ئېشىكنى يېتىلەپ چىقىپ كېلىۋاتقان بۇ كىشى جاھانكەزدى سۈپۈرگە ئىدى. شەھەر دەرۋازىسى ئالدىغا شەھەرگە كىرىشنى كۈتۈپ كېچىچە سىرتتا تۇنىگەن كارۋانلار توپلىشىۋالغانىدى. سۈپۈرگە ئىسسىق تىنىقلىرى ئۈرۈلۈپ تۇرغان تۆگىلەرنىڭ تۇمشۇقلىرىنى نېرى - نېرى قىلىپ، قانداقتۇر بىر ئۇزۇن چاپان، قىسقا چاپان، ساقاللىق ۋە ساقالسىز كىشىلەرنى ئارىلاپ قىستاڭچىلىقتىن ئۆتتى - دە، ئەرگەن نەپەس ئالدى. ئېشىكىگە مىنىپ، قورام تاش يېيىتىلغان خانلىق يول بىلەن ئىتتىك مېڭىپ كەتتى. سۈزۈك ئاسماندىكى يېنىك تەۋرىنىپ تۇرغان ئاق بۇلۇتلار ئۈستىدە ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى جىلۋىلىنەتتى. سۈپۈرگىنىڭ كۆز ئالدىدا شەھەر سېپىلىغا ياندىشىپ كەتكەن ئېتىزلار، ھەر تەرەپكە سوزۇلغان توپىلىق يوللار، تېخىمۇ يىراقتا بولسا چەكسىز كەڭ دالا تاشلىنىپ ياتاتتى. قانچە كارۋانلار ئۇلاغلىرىنىڭ تۇياقلىرىنى ئۇپراتقان تاشلىق يول سۈپۈرگە ئېشىكىنىڭ ئاياغلىرى ئاستىدا رىتمىلىق تاراسلايتتى. قېلىن، ئېگىز سېپىللار بىلەن قورشالغان ھەيۋەتلىك بىر شەھەر يولۇچىنىڭ ئارقىسىدا قالماقتا ئىدى. بۇ شەھەر شۇ ئەتراپقا داڭقى كەتكەن قۇياش شاھىنىڭ پايتەختى ئىدى. يا ئاللا، جاھانكەزدى سۈپۈرگە ئۆمرىدە مۇنداق سۆرۈن تەلەت شەھەرنى

كۆرگەن ئەمەس!

شەھەر بەكمۇ چوڭ بولۇپ، پادىشاھلىققا قاراشلىق بارلىق ئۆلكىلەردىن بۇلاپ كېلىنىگەن بايلىقلار بىلەن تىنىپ كەتكەنىدى. قاراڭغۇلىشىپ تۇرغان باغلار بىلەن قورشالغان خان سارايلىرىنى ھەيۋەتلىك تۈۋرۈكلەر بېزەپ تۇراتتى. چاسا خىش ياتقۇزۇلغان كەڭ يوللار، رەڭگارەڭ تاۋلىنىپ تۇرغان راۋاقلار، بۈككىدە دەرەخزارلىقلار ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاجايىپ گۈمبەزلەر، سۈنئىي تاغلار ئۈستىگە كۆتۈرۈلگەن تاش پەلەمپەيلەر شەھەر مەنزىرىسىگە تېخىمۇ سەلتەنەت بېغىشلايتتى. شەھەر كۈچلىرىدىن ئالتۇن - كۈمۈش، ئېسىل تاشلار، قىممەتلىك ھايۋان تېرىلىرى، خۇش پۇراق دورا - دەرمانلار، قايسىسىر كىچىكرەك پادىشاھلىقلارنىڭ سوۋغا - سالاملىرى قاچىلانغان ساندۇق، قاپلارنى ئارتقان كارۋانلار شاھ ئوردىسىغا قاراپ ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈپ تۇراتتى. بۇ بايلىقلار بۇ يەردە ئوردىدىكى يەپ - ئىچىش، ئوشۇقچە سۆلەت، ساراي - ئايۋانلارنى بېزەش ئىشلىرىغا سەرپ بولۇپ تۈگەيتتى.

جاھانكەزدى سۈپۈرگە بۇ شەھەردىكى ھەشىمەتلەر ئىچىدە باھارنىڭ ھەقىقىي ھىدىنى، ئادەملەرنىڭ چىرايىدا توقلۇقنىڭ بېشارىتى بولغان قىزىللىقنى، قاقاقلاپ كۈلگەن چىن كۈلكىنى كۆرمىدى. شەھەرنىڭ پاسكىنا، تار ئارقا كۈچلىرى نامراتلار بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. ھەشىمەتلىك خان سارايلىرىنى قۇرغان كاسىپلار، قاداقلاشقان قوللىرى بىلەن ئاجايىپ راۋاقلارنى ئۆرە قىلغان ئۈستىلار، ماھىر نەققاشلار بۇ يەردە قىمىسايغان، تار كۈلبىلەردە ھايات كەچۈرۈشەتتى. كۈچىلاردا مۈكچەيگەن، ئېغىر ئەمگەكتىن ھالسىرىغان كىشىلەر چۈشكۈن قەدەم تاشلايتتى. جاسۇس - سۈخەنچىلەر خۇدۇكسىرەپ، ئەتراپىغا قاراپ ئېھتىيات بىلەن پىچىرلىشاتتى. دەرەخلەر ئۈستىدە قۇشلار چۇرۇقلىشاتتى. ئارامبەخش شامالدا يوپۇرماقلار يېنىنىڭ

شىملىرىلىشاتتى. شىرقىراپ ئېقىۋاتقان سۇلار ئېرىق بويلىرىدىكى يېشىل ئوتلارنى سۇيۇپ ئۆتەتتى. لېكىن، تەبىئەتنىڭ بۇ بەزىلىرىدىن خۇشال بولغۇدەك كۆڭۈلنى ئىزدەپ تاپماق تەس ئىدى.

شەھەر سېپىلىنىڭ سىرتىدا يەنە «دېۋانلىق مەھەللىسى» دەپ ئاتىلىدىغان مەھەللىلەرمۇ بار ئىدى. پاكار - پاكار ئۆيلەر، ئەگرى - بۇگرى توپىلىق تار كوچىلاردىن قۇرۇلغان بۇ مەھەللىدە جۇل - جۇل كىيىملىرى بىلەن كوچىنىڭ توپىسىنى تۈزۈتۈپ ئويناپ يۈرگەن بالىلارنىڭ كۆپلۈكى كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. بەزى دېۋانلىق يەرنى كولاپلا گەمە قىلىپ كىرىۋالغانىدى. ھەربىر ھويلىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۈكلىرى چۈشۈپ قوتۇرلىشىپ كەتكەن ئىتلار ئىككى پۈتەننىڭ ئۈستىگە بېشىنى قويۇپ مۈگدەپ ياتاتتى. بۇ ئىتلار شۇنچىلىك ھۇرۇنلىشىپ كەتكەنكى، بىرەر ئوغرى كەلگۈدەك بولسىمۇ، ئىگىسى ئويغىتىپ قويغۇچە قاۋىمايتتى. ھەربىر ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىدا دۆۋىلەپ قويۇلغان ئەسكى - تۈسكى لاتىلار، تۆمۈر - تەرسەك، كونا كىيىملەر، خالىتلاردا قۇرۇغان، كۆكەرگەن پارچە نانلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ يەردە بىرەر تۈپ دەل - دەرەخ ياكى كۆكەرگەن ئوت - چۆپمۇ كۆرۈنمەيتتى. ھەممە يەر كۆيۈك ئاپتاپتا ئوتتەك چاڭقاپ ياتاتتى. بۇ مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى شەھەرگە كىرىپ دېۋانچىلىك قىلىش بىلەن جېنىنى باقاتتى. پادىشاھ تەرىپىدىن ئۇلارنىڭ شەھەر ئىچىدە تۇرۇشى مەڭگۈ چەكلەنگەنىدى. شەھەرگە كىرگەندىمۇ ئۇلارنىڭ چوڭ كوچىلارغا ئۆتۈپ تىلەمچىلىك قىلىشى مەنئى قىلىنغانىدى. ئۇلارغا سادىغا بېرىدىغانلار يەنىلا شەھەرنىڭ ئارقا كوچىلىرىدىكى نامراتلار ئىدى.

جاھانكەزدى سۈپۈرگە قۇياش شاھىنىڭ بۇ ئۇلۇغ پايتەختىگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. بەلكىم ئۇ ئېزىپ

كېلىپ قالغاندۇر ياكى تەقدىرنىڭ شامىلى ئۇنى ئۇچۇرۇپ بۇ يەرگە تاشلىغاندۇ... سۈپۈرگە سەپىرىنىڭ تىزگىنىنى كۆڭلىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرغانىدى. ئۇ قانچە سۇلارنى كېچىپ ئۆتتى، قانداقمۇ بىر كارۋانلارغا ئەگىشىپ ماڭدى، كىملىرىنىڭدۇ گۈلخانلىرى ئەتراپىدا تۇنىدى... ئۇ شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرمەي تۇرۇپلا بۇ لەنتى ماكانغا كېلىپ قالغىنىغا پۇشايمان يېدى. دەرۋازا قورۇقچىلىرى بېشىغا نېپىز بۆك كىيگەن، يۈزىنى قويۇق ساقال باسقان، ئۇزۇن يەكتىكىنىڭ بىر پېشىنى بېلىدىكى پوتىسىغا قىستۇرۇۋالغان بۇ غەلىتە ئادەمنى ۋارقىراپ توختاتتى.

— ھەي ساقال!

سۈپۈرگە قورۇقچىلارنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىمىسىغانغا سېلىپ مېڭىۋەردى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىسمى ساقال ئەمەس - دە.

— ھەي ساقال، ساڭا گەپ قىلىۋاتىمىز!

— مېنى چاقىرىۋاتامسىلەر؟

— ھە سېنى، نەگە؟

— كۆرۈۋاتىسىلەرغۇ، شەھەرگە كىرىپ كېتىۋاتىمەن.

— ئېشىكىڭنى بۇ ياققا تارت!

قورۇقچىلار سۈپۈرگىنى نوقۇپ، تارتقۇشتۇرۇپ بىر چەتكە ئاچىقىپ، يانچۇق، قويۇنلىرىنى ئاڭتۇردى. ئۇلارنىڭ قولىغا بىرنەچچە ئۇششاق يارماقتىن باشقا ھېچنېمە چىقمىدى. كۆپىنى كۆرگەن سۈپۈرگە ئۈنچىقماي قاراپ تۇراتتى. ئەلۋەتتە ئۇ مۇھىمراق نەرسىلىرىنى مۇنداق ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرىدىغان قاراقچىلارنىڭ قولىغا چىقىدىغان يەرگە قويمايتتى.

— ئۇلۇغ بايتەختىمىزنىڭ قائىدىلىرىنى بىلمەسەن؟ — دەپ

سورىدى بىر قورۇقچى.

— بىلىدىغىنىمدىن بىلمەيدىغانلىرىم كۆپ، — دەپ

سۈپۈرگە.

— ئەمەس ئەڭلاپ قال، بۇ شەھەرگە بىرىنچى نۆۋەت كەلگەن كىشى دەرۋازىدىن كىرىش ھەققى تۆلەيدۇ.

— خۇدا ھەققى، ئۆزۈڭلارمۇ ئاختۇرۇپ كۆردۈڭلار، مېنىڭدە ئاشۇ بىرىنچە يارماقتىن باشقا ھېچنەمە يوق.

— پۇلۇڭ يوق بولسا شەھەرگە كىرىپ نېمە قىلسەن؟... ياكى سەن تىلەمچىلىك قىلماقچىمۇ؟ شۇنداق قىلماقچى بولساڭ يوقال بۇ يەردىن! بىزنىڭ دىۋانلار مەھەللىمىزنىڭ تىلەمچىلىرىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ...

— نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسىلەر؟ — دەپ چۈشەندۈردى سۈپۈرگە، — مەن بىر جاھانكەزدى مۇساپىرىمەن، قۇدرىتى تەڭداشسىز قۇياش شاھىمىزنىڭ شۆھرىتىنى، ئۇلۇغ پايتەختنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ، زىيارەت قىلماق بولۇپ يىراقلاردىن كەلدىم. مەندە نەدىمۇ پۇل - پۇچەك، مال — دۇنيا بولسۇن. دۇنيا يىغىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس. بايلىق پەقەت ئۇلۇغ شاھلارغا زىننەت قوشالايدۇ...، نەدە قاراڭغۇ چۈشسە شۇ يەردە تۈنەيمەن. بۈگۈن تاپقىنىمنى ئەتىگە ئاشۇرۇپ قويمايمەن. ئاڭلىغانىمۇ سىلەر؟ خۇدا ئەتىگە يەتكۈدەك ئۆمۈر بەرگەن كىشىگە ئەتىلىك رىزقىنىمۇ قوشۇپ بېرىدۇ. مۇقەددەس كىتابلارغا مانا شۇنداق يېزىلغان...

— سەن خېلى گەپچى ئوخشىمامسەن؟ — دەپ سۈپۈرگىنىڭ سۆزىنى تارتىۋالدى، يەنە بىر قورۇقچى، — پۇلۇڭ بولمىسا مۇنۇ قوتۇر ئېشىكىڭنى قويۇپ كەت. بولمىسا خان ئوردىسى ئۈچۈن بىر ئاي ھاشارغا ئىشلەيسەن، ئىككىدىن بىرىنى تاللا!

— نېمە گەپ بولۇپ كەتتى، مەن زادى چۈشىنەلمىدىم؟ — خۇپسەنلىكىڭنى قوي، ياكى بىر ئاي ھاشارغا ئىشلەيدىغانغا تۈر، ياكى ئېشەكنى قويۇپ كەت!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سۈپۈرگىنىڭ كۆرۈمىسىز ئېشىكى ئاۋازىنى بولۇشقا قويۇۋېتىپ ھاڭراپ، ئۈنلۈكرەك گەپ قىلغىلىمۇ

بولمايدىغان بۇ شەھەرنى بېشىغا كىيدى. قورۇقچىلار ئاچچىقىدا ئۇنىڭ بېقىنلىرىغا قاتتىق ئايىغى بىلەن بىرنەچچىنى تېپىۋەتتى. ئېشەك سۈپۈرگە ئۈچۈن قۇياش شاھىدىنىمۇ قىممەتلىكرەك ئىدى. ئېشەككە تەگكەن تايلاق ئۆزىگە تەككەندەك بولۇپ دۈمبىلىرى قىمىلداپ كەتتى.

— ھاي، ھاي، ياخشى ئادەملەر، ئۇنداق قىلماڭلار! — دەپ ئارىغا چۈشتى سۈپۈرگە، — كۆرۈپ پىسلەركى بۇ مۇشۇنداق خۇيى ئەسكى مەخلۇق، خۇدا شۇڭا ئۇنى باشقا نېمە قىلماي ئېشەك قىلىپ ياراتقان. بوپتۇ، مەن ھاشارغا ئىشلىمەم ئىشلەي، ئېشەك ئۆزۈمگە قالسۇن.

سۈپۈرگە تاش يونۇغۇچىلار قاتارىدا تاش چوقىدى. قانداقتۇر بىر دۆڭنى تۈزگە، تۈزنى دۆڭگە تارتىۋاتقان ھاشارچىلارغا قوشۇلۇپ ئېشىكى بىلەن توپا توشۇدى. ئۇ يەردە سېپىللار ئۈستىگە قۇرۇلغان دارلارنى، شەھەر مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورنىتىلغان ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلارنىڭ كالىسىسى چېپىلىدىغان ھەيۋەتلىك كۆتەكنى، ئاياغلىرىدىكى ئېغىر كىشەنلەرنى شاراقلىتىپ سۆرەپ، قامچا ئاستىدا ئىشلەۋاتقان جىنايەتچىلەرنى كۆردى. ھەممە يەرنى كىشىنىڭ دېمىنى سىقىدىغان ئېغىر بۇرۇقتۇرمىلىق، چوڭقۇر سۈكۈت قاپلىغاندەك قىلاتتى. پەقەت ئىككى ئىشلا سۈپۈرگىنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ قالدى.

بىر قېتىم ئۇ دىۋانلەر مەھەللىسىنى كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ بېرىپ، ئېشىكىدىن ۋە ئۆزىدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاسلا قالدى. جۇلدۇركەپەن بىر توپ ئادەملەر يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنى ئېشىكىنىڭ ئۈستىدىن سۆرەپ چۈشۈرۈشتى. قىپپال-ئاڭچا بالىلاردىن بىرنەچچىسى ئېشەكنىڭ ئۈستىگە مىنىپمۇ ئۆلگۈردى. قالغانلىرى ئۇنىڭ قويۇنلىرىنى ئاڭتۇرۇپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى تارتقۇشلاپ سۆرىگىلى تۇردى. قورقۇپ كەتكەن

سۈپۈرگە:

— ھاي ئائىنىپلار، مۇشۇمۇ ئىش بولىدىمۇ؟ سىلەر ئۆز كەسپىدىشىڭلارنىمۇ بۇلاڭ - تالاڭ قىلامسىلەر؟ مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاشلا قەلەندەرغۇ! — دەپ خىيالغا كەلگەن گەپلەرنى قىلىپ چۇقان سالدى. ئۇ ۋارقىرىمىغاندا بۇ غەلىتە ئادەملەر ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يىرتىپ، گۆشىنىمۇ تالان - تاراج قىلىپ بىر پارچىدىن بۆلۈشۈۋالىدىغان قىلاتتى، ھەر ھالدا ئۇنىڭ ۋارقىرىشى ئۈنۈم بەردى — يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان قەلەندەرلەر نېمىشقىدۇ چېپىپىدە توختاپ قېلىشتى.

— سەن راستىنلا قەلەندەرمۇ؟ — دەپ سورىدى بىرى.

— بىلىپ قويۇڭلاركى — دەپ گۈركىرىدى سۈپۈرگە، - مەن يىراق بىر ئەلنىڭ مەشھۇر قەلەندەرىمەن! . . .

— ئۇنداقتا سەن نېمىشقا ئېشەك مىنىپ يۈرسەن؟ — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى تۇنجى ئېغىز ئاچقان قەلەندەر، - قەلەندەر دېگەننىڭ ھېچنېمىسى بولماسلىقى كېرەككۇ؟!

— بىز تەرەپتە ئېشىكى يۇق قەلەندەر قەلەندەر ھېسابلانمايدۇ، — دەپ چۈشەندۈردى سۈپۈرگە، - ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۆز يۇرتۇمدىكى قەلەندەرلەرنىڭ ئاقساقىلىمەن. ئېشەككە مىنىپ جاھان كېزىمەن. ھەربىر شەھەرگە بارغاندا شۇ شەھەرنىڭ قەلەندەر مەھەللىلىرىنى زىيارەت قىلىمەن. سىلەرنىڭ بۇ قىلىقىڭلار باشقا يۇرت قەلەندەرلىرىنىڭ قۇلىقىغا يەتسە شۇنچىلىك سەت ئىش بولىدۇكى. . .

— سەن ئۆز يۇرتۇڭدىكى قەلەندەرلەرنىڭ ئاقساقىلى بولساڭ، — دەپ خىرىلىدى قېرى بىر قەلەندەر، - بىزنىڭ قەلەندەرلەر شاھىمىز بىلەن كۆرۈشمىكىڭ شەرت!

— قەلەندەرلەر شاھى!؟ - ھەيران بولدى سۈپۈرگە، - سىلەرنىڭ قەلەندەرلەر شاھىڭلارمۇ بارمۇ تېخى؟

— سېنىڭ يۇرتۇڭدىكى قەلەندەرلەرنىڭ ئاقساقىلى بولسا،

بىزنىڭ ئۆز شاھىمىز بار. مانا ھازىر كۆرسەن.
قەلەندەرلەر چۇۋۇلدىشىپ ئۇنى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى.
سۈپۈرگە: گەيدانلىق قىلىمەن دەپ ئاغزىدىن بالاغا قالدېمۇ
نېمە؟ دەپ، ئوشۇقچە گەپلەرنى قىلىۋەتكىنىگە پۇشايمان قىلىپ
قالدى. ئەسلىدە ئۇ ئۆزىنى قەلەندەرلەر ئاقساقىلى قىلىپ
كۆرسىتىپ مۈشكۈل ئەۋالدىن قۇتۇلۇۋالماقچىدى. بۇ
ئەبلەخلەرنىڭ پادىشاھىنىڭ بارلىقى كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن!
... لېكىن، ئېغىزدىن چىقىپ كەتكەن گەپنى ئەمدى
قايتۇرۇۋالغىلى بولمايتتى. شۇڭا بىر دانىشمەن: سۆزىنى
ئېغىزدىن چىققۇچە ئادەم باشقۇرىدۇ، ئېغىزدىن چىقىپ كەتكەن
سۆز ئادەمنى باشقۇرىدۇ، دەپ توغرا ئېيتقان.

قەلەندەرلەر سۈپۈرگىنى باشلاپ قىيىپ ئۆرۈلۈپ چۈشەي
دەپ قالغان بىر ئۆينىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. ئۆي ئىچىدىكى قارىداپ
كەتكەن يىرتىق بورىنىڭ ئۈستىگە چاچ ساقاللىرى چىگىشلىشىپ
كەتكەن، چىشلىرى قارىدىغان، يۇيۇقسىز بەتلىرى ئەسلى ئۆڭىنى
يوقاتقان، ئۈستىدىكى كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ جۈل جۈلۇقى
باشقا بارلىق قەلەندەرلەرنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشىدىغان، سۈرلۈك
قىياپەتتىكى بىر ئىنسان ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ياش قۇرامىنىڭ
قانچىدە ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلماق مۈشكۈل ئىدى. ئەتراپتا
گىژىلىدىشىپ يۈرگەن چىۋىنلار، تور بېسىپ كەتكەن تام -
تورۇسلاردا ساڭگىلىشىپ تۇرغان ئۆمۈچۈكلەر بۇ «شاھ
ئوردىسى» نى تېخىمۇ سىرلىق كۆرسىتەتتى. جاھانكەزدى
سۈپۈرگىنى سۈر باستى. قەلەندەرلەر شاھى ئۇنىڭغا باش
كۆتۈرۈپ قارايمۇ قويماي:

— نېمە ئادەمسەن؟ — دەپ سورىدى.

— تىلەمچىمەن! — دېدى سۈپۈرگە ئىككىلەنمەي.

— شۇنداق، ئۇلۇغ تەڭرىم ئالدىدا ھەممە ئادەم ئوخشاشلا

تىلەمچى، — دەپ قەلەندەرچىلىك پەلسەپىسى ئۈستىدە ۋالاقلاپ

كەتتى قەلەندەرلەر شاھى، — ئىنسان ئۆزىنىڭ رىزقىنى، بەختىنى خۇدادىن تىلەيدۇ. پەرق شۇ يەردىكى، بىز خۇدادىن تىلگەنلىرىمىزنى بەندىنىڭ قولى ئارقىلىق ئالىمىز، سەن ئۇ دۇنياغا بارغاندا كۆرىسەن. شاھلار، ئەمەلدارلار، بايلار ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى قىلمىشىدىن ھېساب بېرىپ بولالماي قىيىنلىپ تۇرغاندا، قەلەندەرلەرنىڭ ھەممىسى خۇشال - خۇرام جەننەتكە قاراپ ماڭغان بولىدۇ. نېمىشقا دېسەڭ، بايلار، ئەمەلدارلار خەلقنىڭ نەرسىلىرىنى كۈچ ۋە زورلۇق، ھىيلە - مكرىگە تايىنىپ تارتىۋالىدۇ، قەلەندەرلەر بولسا باشقىلار ئىختىيارىيلىق بىلەن ئىلتىپات قىلغان نەرسىنى قوبۇل قىلىدۇ.

— سۆزلىرىنى ئاڭلاپ دىلىم يورۇپ، ئۆز كەسپىمگە ھۆرمىتىم ئاشتى، — دەپ خۇشامەت قىلدى سۈپۈرگە. ئۇنىڭ ئەس - يادى بىزنىمىلەر قىلىپ بۇ جىن ئۇۋىسىدىن سالامەت چىقىپ كېتىشتە ئىدى، — مەن بەزىدە سەل ئۇيالىغاندەك بولاتتىم...

— ئۇيالما، پەخىرلەن! — دەپ سۈپۈرگىنىڭ سۆزىنى بۆلدى قەلەندەرلەر شاھى، — بىز باشقىلارنى جىنايەت يولىدىن قايتۇرغۇچىلار بىز. مىسالى، بىر كىشىنىڭ يانچۇقىدا ئۆز خىراجىتىدىن ئوشۇق بىر تەڭگە تۇرۇپتۇ دەيلى، بۇ ئوشۇقچە نەرسە چوقۇم ئۇنى يامان خىياللارغا سالىدۇ. بىز ئۇنىڭ شۇ ئوشۇقچە پۇلىنى تىلۋالىمىز، ھېلىقى كىشى يامان يوللارغا مېڭىپ قېلىشتىن ئامان قالىدۇ ھەمدە كۆپ ساۋاپ ئالىدۇ.

— ئايرىن! — دېدى سۈپۈرگە، — مەن تېخى ھېچبىر قەلەندەرنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق چوڭقۇر مەنىلىك گەپلەرنى ئاڭلاپ باقمىغانىكەنمەن.

— سەن ئادەتتىكى بىر قەلەندەرنىڭ ئالدىدا ئەمەس، قەلەندەرلەر شاھىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپسەن - دە! — دەپ مەغرۇرلاندى شاھ، — مەن ساڭا ئېيتسام، ئۇلۇغلۇق تەرەپتە

مېنىڭ نامىم قۇياش شاھىدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. بەزىدە شۇ ئۇلۇغ شاھنىڭمۇ ماڭا ھاجىتى چۈشىدۇ. — شۇ ئۇلۇغ قۇياش شاھىنىڭ! ؟ . . .

— مانا بۇ بويىنىمىدىكى مىس پۈتۈكچىنى كۆردۈڭمۇ؟ - بويىنىغا ئېسىقلىق تۇرغان قانداقتۇر بىر كىچىك مىس تاختىنى كۆرسەتتى قەلەندەرلەر شاھى، — مانا بۇ پۈتۈكچىنى ئېلىپ شاھ ئوردىسىغا ئىختىيارىي كىرىپ - چىقالايمەن. بەزىدە شاھنىڭ ئۆزى مېنى چاقىرتىپ قالدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن دېمەكچى بولىدىغانىسەن؟ شاھ ئۆز قوشۇنى بىلەن ياقا يۇرتلارنى بېسىۋالغاندا، ئارقىدىنلا ئۇ يەرگە مىڭلاپ قەلەندەرلەرنى ئەۋەتىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ قەلەندەرلەر ئۇ يەردە ئون - يىگىرمىدىن باللاپ، ئاز كۈندىلا شۇنداق كۆپىيىپ كېتىدۇكى، ئەقلىڭ يەتمەيدۇ. بۇ بەچىغەرلەر ئۇ يەرلەرگە بېرىپ بېيىپ كېتىشكەندىن كېيىنلا مېنى ئۇنتۇشىدۇ. بۇ ئىشقا مەن ھەرگىز خاپا بولمايمەن. ئادەملەر مال - دۇنيانى كۆرگەندە ياراتقان ئىگىسىنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدۇ. مەن نېمە ئىدىم . . . ھەقىچان سەن قۇياش شاھىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ كەلگەنسەن. ئېھتىمال ئۇ بۇ دۇنيادا مەندىن مەرتىۋىلىكتۇر. ئەمما، ئۇ دۇنيادا مېنىڭ ئورنۇم چوقۇم ئۇنىڭدىن ئۈستۈن بولىدۇ. . . خۇدا ساڭا ئاجايىپ كەسىپ ئاتا قىپتۇ. شۇ كەسىپ بىلەن ئۆلۈپ كېتىشىڭگە نېسىپ بولغاي. قېنى يولۇڭغا ماڭ!

يەنە بىر كۈنى سۈپۈرگە شەھەر كوچىسىدا قولى مەھكەم باغلانغان بىر مەھبۇس بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئىككى لەشكەر ئۇنى يالاپ ئالدىغا سېلىپ ئەكىتىۋاتاتتى.

— ھاي قېرىنداش! — دەپ چاقىردى مەھبۇس سۈپۈرگە. نى، سۈپۈرگە ئىختىيارسىز ئېشىكىنىڭ قەدىمىنى توختاتتى. چۈنكى ئۇ سۈپۈرگە تۇغۇلغان يۇرتىنىڭ تەلەپپۇزىدا سۆزلىگەنىدى. — سەن كىم بولىسەن، نېمە ئادەمسەن؟ — دېدى سۈپۈرگە

ھەيران بولۇپ.

— كىملىكىمنى دەپ بېرىشكە ۋاقتىم يوق، — دېدى مەھبۇس، — مۇنۇ ئىككى لەشكەرمۇ تېخى مېنىڭ كىملىكىمنى بىلگىنى يوق. ئەرزىمەس بىر ئىش بىلەن بۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم. كىملىكىمنى بىلىپ قېلىشسا، مەڭگۈ زىنداندا چىرىپ تۈگەيمەن. يانچۇقۇڭدا بىر تىللارنىڭ يوقمۇ، پەقەت بىر تاللا تىللا؟ مېنى قۇتقۇزۇپ قال!

— نېمە دېيىشىۋاتىسەن؟ — دېدى لەشكەرلەر ئۇلارنىڭ سۆزىنى چۈشەنمىگەنلىكتىن.

— ئۇ مېنىڭ قېرىندىشىم بولىدۇ، — دېدى سۈپۈرگە، — مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قال، دەپ يېلىنىۋاتىدۇ. مانا بۇ بىر تىللابى ئېلىپ ئۇنىڭ گۇناھىدىن كەچسەڭلار.

لەشكەرلەر ئۈچۈن مەھبۇسنى ئوردىغا ئاپىرىپ تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كۆرە، شۇ بىر تىللاغا تېگىشكەن پايدىلىقراق ئىدى. سۈپۈرگە ئېشىكىدىن چۈشۈپ، قولىنى لەشكەرلەرگە سۇندى. ئۇنىڭ ئالدىقىدا راستىنلا بىر تال تىللا قۇياش نۇرىدا يالتىراپ تۇراتتى.

— بىر تاللا تىللامۇ؟ — دېدى لەشكەرلەرنىڭ بىرى، — قارا، بىز ئىككى ئادەم — دە. بىر تال تىللارنىڭ قانداق بۆلۈشۈۋالسىمىز؟ بەرسەڭ ئىككىنى بەر، بولمىسا يولۇڭغا ماڭا! — بوپتۇ، ئىككىنى بەرسەممۇ بېرەي!

سۈپۈرگە ئالدىقىدىكى تىللانى يەرگە تاشلىدى. بىر تال تىللا ئىككى بولۇپ پىششىق خىش ئۈستىگە چىرىڭلاپ چۈشتى. دە، ئىككى تەرەپكە قاراپ دومىلاپ كەتتى. لەشكەرلەرنىڭ ھەيرانلىقتا كۆزلىرى پارقىراپ كېتىشتى ۋە يەنە دەرھال ئېسىنى يىغىپ تىللاغا ئۆزىنى ئاتتى. سۈپۈرگە مەھبۇسنى باغلاقتىن يەشتى.

— رەھمەت ساڭا! — دېدى مەھبۇس، — «تام تېشەر»

دېگەن ئىسمىنى ئېسىڭدە تۇت، كېرەك بولغاندا ياخشىلىقىڭغا ياخشىلىق قايتۇرسەن!

مەھبۇس يۈگۈرگىنىچە يىراقلاپ كەتتى. نېمىشقىسىدۇر ئۇنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى سۈپۈرگىنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۇزاقىچە ئۆچمىدى. . . . ئۇنىڭدىن باشقا بۇ شەھەردە كۆرگەن ھېچ نەرسە سۈپۈرگىدە چوڭقۇرراق تەسىر قالدۇرغىنى يوق. بۇ شەھەردىكى ھەممە نەرسە پەقەتلا بىر ھۆكۈمران - ئاشۇ قۇياش شاھىنىڭ خاھىشى، خۇشاللىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلاتتى. ھەممە نەرسە شۇ بىر ئادەمنىڭ ئىختىيارىغا بويسۇناتتى. ئوردىدىكى بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرا، ئۆلىما، دانالار، گۈزەل نازىنىلار شۇ بىر كىشىنىڭ ئىرادىسى بىلەن ھەرىكەت قىلاتتى. . . .

«خوش ئېشىكىم! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى سۈپۈرگە ئېشىكىگە، — سەن ئەگەر ئېغىلدا بىر كۈن ئوشۇقراق باغلاقلىق تۇرۇپ قالساڭ زېرىكىشتىن ھاڭراپ جاھاننى بېشىڭغا كىيسەن. شاھ ئوردىسىدىكى شۇ بىچارىلەرنىڭ ساراڭ بولۇپ قالمىغىنىغا ھەيرانمەن. . . . بارلىق كۈچ ۋە ھوقۇقنىڭ ئىگىسى بولغان شۇ قۇياش شاھى قانداقراق ئادەمكىن؟ ئۇ كېچىسى قانچىلىكنى كەڭلىكتىكى ئورۇندا ياتار؟ بىر ۋاخلىق تامىقىدا قانچىلىك بالايىبەتتەرلەرنى يالماپ يۈتۈۋېتىدىغاندۇ؟ ئېھتىمال ئۇنىڭ ئاغزى تىمساھنىڭكىدىنمۇ يوغاندۇر؟ ئۇنىڭ قۇلاقلىرى سېنىڭكىدىنمۇ ئۇزۇن بولۇپ، مۇرىسىگە ساڭگىلاپ چۈشسە كېرەك؟ ياكى بولمىسا ئۇ ھېلىقى چۆچەكلەردىكى ئېلىسىنىڭ نەق ئۆزىدۇر؟ بولمىسا، نېمىشقا ئۇنىڭ نامىنى ئاڭلىغانىكى ئادەمنى تىترەك باسىدۇ؟ . . .

جاھانكەزدى سۈپۈرگە ئۆز يۇرتىنى سېغىنغانىدى. ئۇنىڭ يۇرتى بەكمۇ يىراقتا، قۇم ۋە چۆللۈكلەرنىڭ ئىچىدە ئىدى. خۇدا ئۆز مۆجىزىسىنى كۆرسىتىپ، ئاشۇ چۆللۈكلەر ئارىسىدا ئاجايىپ بۇلاقلارنى ياراتقان، ئادەملەر بۇلاق سۇلىرىنى باشلاپ

بوستانلىقلارنى بىنا قىلغانىدى. سۈپۈرگە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن شەھەرنىڭ سېپىللىرىمۇ، ھەتتا پادىشاھىمۇ يوق. سانسىز بۇلاقلاردىن يىغىلغان سۇلار شەھەر ئىچىدە ئۆستەڭ بولۇپ ھەيۋەتلىك شارقىراپ ئاقىدۇ. ئۆستەڭ بويىدىكى قۇملۇقلاردا ئۇششاق بالىلار قىپپالغاچ بولۇپ يۈگۈرۈشۈپ ئوينىشىدۇ. سۆگەتلەر سايىسىدىكى سەگەنچۈكلەردە بوۋاقلار تاتلىق ئۇخلايدۇ. ئۈجمە دەرىخى سايىسى ئاستىدىكى كىگىزلەردە ئولتۇرغان ئاياللار قىزىق پاراڭلىشىپ يىپ ئېگىرىشىدۇ. شەھەر مەيدانلىرىدا دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىدىن كەلگەن سودىگەرلەر ماللىرىنى يېيىپ سودا - سېتىق قىلىشىدۇ، ئۇلاردىن باج - سېلىق ئېلىشنى ھېچكىم خىيالغىمۇ كەلتۈرمەيدۇ. ئۇ يەردىكى بايلىق، توقچىلىق كىشىلەرنى شۇنداق ساددا، غەمىسىز ياشاشقا ئۆگەتكەن. كەچلىكلىرى باغلاردىن ناخشا، ساز ئاۋازى كېلىدۇ. ناخشىچىلار ئۆز ناخشىلىرىدا ئاشىقلارنىڭ دەردى، بەختىگە ئېرىشكەن قىزنىڭ شادلىقى، يىراق كارۋان يولىدا كېلىۋاتقان يولۇچىنىڭ جاپاسى، ئېرىنى كۈتۈۋاتقان ئايالنىڭ سېغىنىشى، گۈللەر ئېچىلغان دالا، ئاپتاپ چاڭقىپ تۇرغان قۇملۇقلار، باھارنى قوغلىشىپ كېتىۋاتقان قۇشلار... يەنە شۇنداق نۇرغۇن ئىشلار توغرىسىدا كۈيلەيدۇ. سۈپۈرگىنىڭ شۇ سۆيۈملۈك يۇرتىدىن ئايرىلغىنىغا مانا بىر يىلچە بولدى. ئۇ ھەر قېتىم جاھان كېزىپ ئۆز يۇرتىدىن يىراقلاپ كېتىدۇ - دە، يەنە ئۇنى سېغىنىپ ئارقىسىغا يانسۇ.

جاھانكەزدى سۈپۈرگە ھېلىلا ئۆزى تاشلاپ چىققان قۇياش شاھىنىڭ پايتەختىگە يەنە بىر قېتىم قايرىلىپ قارىدى - دە، ئېشىكىنى تېخىمۇ قاتتىقراق دېۋىتتى. «ئالغا باس ئېشىكىم، تەھدىت، زوراۋانلىق ھۆكۈم سۈرگەن بۇ ماكاندىن نېرىراق بولايلى. بۇ شەھەرنىڭ مەرمەر تۈۋرۈك، كۈمۈش فونتان، ئېرەم باغلىرىغا لەنەت!...»

ئىككىنچى باب

جاھانكەزدى سۈپۈرگە

ئەللىك ياشلاردىن ھالقىغان، ساقاللىق بۇ كىشى ئۆز يۇرتىدا «جاھانكەزدى سۈپۈرگە» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. سۈپۈرگە كىچىكىدىنلا خىيالچان بالا ئىدى. باش باھاردا ئېرىق بويلىرىدا پەيدا بولىدىغان يۇمران مايىسلار، ئاق ۋە ھالەركە تاۋلىنىپ تۇرىدىغان چېچەكلەر ئۇنى كۈچلۈك ھاياجانغا سالاتتى. يوپۇرماقلىرى ئەمدىلەتن تەڭگە بولۇۋاتقان تاللارنىڭ شېخىغا قونۇپ سايىرىشماۋاتقان باھار قۇشلىرىغا قاراپ ئۇ سائەتلەپ ئولتۇراپ كېتەتتى. بۇ قۇشلار زىمىستان قىش كۈنلىرى نەلەرگە يوقىلىپ كېتىدۇ، باھار كۈنلىرى بۇ يەرنى قانداق تېپىپ كېلەلەيدۇ؟... يۇلتۇزلار كۈندۈزى قەيەرگە مۆكۈنۈۋالىدۇ؟... ئېرىقتىكى سۇلار قانداق كۈچنىڭ تەسىرى بىلەن ئاقىدۇ؟... ھۆركىرەۋاتقان بوران، گۈلدۈرلەپ چاققان چاقماقلار نېمىنىڭ غەزىپى؟... ئادەم نېمە ئۈچۈن ئۆلۈپ كېتىدۇ؟ بۇ دۇنيانىڭ ئىگىسى زادى كىم؟... يەنە شۇنداق نۇرغۇن چىگىش سوئاللار ئۇنىڭ خىيال دۇنياسىدا ئەگىپ يۈرەتتى. سېھىرلىك ئايدىڭ كېچىلەر، يۇرتىنى، قەبرىنىداشلىرىنى تاشلاپ ئۆز ئاشىقىنى ئەگىشىپ كېتىپ بارغان قىز، جايىنامازدا ئولتۇرۇپ بالىلىرىنىڭ بەختىنى تىلەپ يىغلاپ دۇئا ئوقۇۋاتقان ئانا، سەھەردە ئاڭلانغان مۇڭلۇق نەي ئاۋازى سۈپۈرگىنىڭ بالىلىق قەلبىگە ھەسرەتلىك ھېسسىياتلارنى بېغىشلايتتى.

سۈپۈرگىنىڭ ئائىلىسى تۇرىدىغان مەھەللىنىڭ كوچىسىدىن

ئارىلاپ ئۆتۈپ قالدىغان بىر كىشى سۈپۈرگىنى تولىمۇ قىزىقتۇراتتى. ئۇنى ئادەملەر «توختى ئاشىق» دەپ ئاتىشاتتى. نېمىلەرنىدۇر دەپ غودۇڭشىپ، يولنىڭ قىزىق توپىسىنى تۈزۈتۈپ يالغىياغ چىقىپ كېلىۋاتقان توختىنى كۆرۈشى بىلەنلا ئۇششاق بالىلار، «ئەنە، توختى ئاشىق كىلىۋاتىدۇ!» دەپ تەرەپ — تەرەپكە قېچىشاتتى. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە: توختى نامرات بىر ئائىلىنىڭ ئوغلى ئىكەن. ئۇ يىگىت بولۇپ يېتىلگەندە بىر باينىڭ قىزىغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. باي قىزىنى باشقا بىرىگە ياتلىق قىلىۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن بېرى توختى ئۆيلەنمەي مۇشۇنداق بىر ئۆمۈر سەرسانلىقتا ئۆتۈۋاتقانمىش... توختى ئاشىق دائىم: «ياراتقان ئىگەمنىڭ نەزەرىدە باي نېمە، گاداي نېمە؟ ئادەم نېمە، چۈمۈلە نېمە؟ ھەممىسى ئوخشاش. خۇدا ھەممىنى يارىتىدۇ، يوقىتىدۇ. ئالەمدە پەقەت ئاشىقلىقلا ئۆلمەيدۇ» دەيتتى. سۈپۈرگە: ئاشىقلىق دېگەن نېمە؟ نېمىشقا ئۇ كىشىلەرنى ئوتلارغا، سۇلارغا سالالايدۇ؟ دەپ ھەيران بولاتتى. بىر كۈنى توختى ئاشىق ئۆزىدىن قاچماي يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالغان سۈپۈرگىنىڭ بېشىنى سىيلاپ، غەلىتە ھىجىيىپ:

— كىمنىڭ بالىسى سەن؟... ھە، سەنمۇ چوڭ بولسەن. ئىست، مەن نېمىشقا سەنچىلىك ۋاقتىمدا ئۆلۈپ كەتمىگەن بولغىدىم! — دېدى.

توختى ئاشىق ئۆتۈپ كېتىشى بىلەنلا يەنە بىرەر يىلەن سۈپۈرگىنى چاقىرىپ قالدى. سۈپۈرگە بېشىنى كۆتۈرۈپ يولنىڭ چېتىدە تۇرغان يوغان سەللىلىك كىشىنى كۆردى. بۇ مەھەللىنىڭ ئىمامى ئىدى.

— توختى ئاشىق ساڭا ھازىر نېمە دېدى؟ — دەپ سورىدى ئىمام.

— مەن نېمىشقا سەنچىلىك ۋاقتىمدا ئۆلۈپ كەتمىگەن

بولغىنىدىم، دېدى، — دەپ جاۋاب بەردى سۈپۈرگە.
— ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان ئىمانسىز! — دەپ تىللىغىنىچە
يولغا ماڭدى ئىمام.

ئىمام ئەمدىلا دوقمۇشتىن ئەگىپ تۇرۇشىغا يول ئۈستىدە
يەنە توختى ئاشىق پەيدا بولدى.

— ھاي بالا! — دەپ چاقىردى ئۇ سۈپۈرگىنى، — ئىمام
ساڭا ھازىر نېمە دېدى؟

— توختى ئاشىق ساڭا ھازىر نېمە دېدى؟ دەپ سورىدى.
— سەن نېمە دېدىڭ؟

— مەن سەن ماڭا دېگەن گەپلەرنى دېدىم.

— ئىمام نېمە دېدى؟

— ئىمام: ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان ئىمانسىز! دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ توختى ئاشىق شۇنداق قاقاقلاپ كۈلدىكى،
ئۆيلەرنىڭ ياغاچلىرىغا قونۇپ ئولتۇرغان كەپتەرلەر ئۈرۈكۈپ
گۈررىدە ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىشتى.

— ئىماننى ئۆلچەيدىغان تارازا ئىگىسىنىڭ قولىدا، — دېدى
توختى ئاشىق، — ئۆلۈم ئاللاننىڭ ئىلتىپاتى. بۇ دۇنيادا جاپا
چېكىۋاتقانلار ئۆلۈمنى سېغىنىدۇ، گۇناھقا پاتقانلار ئۆلۈمدىن
قورقىدۇ...

سۈپۈرگىنىڭ ئاتىسى شەھەردىكى ھاللىق سودىگەرلەرنىڭ
بىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچ قىزى بولۇپ، سۈپۈرگە بولسا ئۆمرىنىڭ
ئاخىرىدا كۆرگەن ئوغۇل پەرزەنتى ئىدى. شۇڭا ئۇ ئوغلىغا يامان
كۆزلەردىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، تومتاقلا قىلىپ «سۈپۈرگە»
دەپ ئىسىم قويغانىدى. ئاتىنىڭ نەزەرىدە سۈپۈرگە ھەر دائىم
بوسۇغىغا تاشلاپ قويۇلىدىغان ئاددىي نەرسە بولسىمۇ، ئۇ
كىشىلەرگە ھەر كۈنى لازىم بولۇپ تۇرىدىغان، ئادەملەرنى
پاسكىنچىلىقتىن خالىي قىلىدىغان ئۇلۇغ نەرسە ئىدى.

سۈپۈرگىنىڭ ئاتىسى ئۇنى شەھەردىكى داڭلىق

مەدرىسلەرنىڭ بىرىگە ئوقۇشقا بەردى. سۈپۈرگىنىڭ بىرنەچچە تەڭتۇشلىرى ئون نەچچە يېشىدىلا قۇرئاننى تاماملاپ، كېيىنكى چاغلاردا ئۇلارنىڭ ھەربىرى شەھەردىكى چوڭ مەسچىتلەرنىڭ ئىماملىرىدىن بولۇشتى. ئەمما سۈپۈرگە ھەرقانچە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ ھەپتىيەكتىن قۇرئانغا ئۆتەلمىدى. ۋاڭ - چۇڭغا تولغان مەدرىستە ئۇنىڭ كاللىسى ھېچنەمىنى قوبۇل قىلالمايتتى. قاراڭغۇ، زەي ھۇجرىلاردا ئالدىغا ھەپتىيەكنى ئېچىپ قويۇپ ئولتۇرغىنىچە ئۇنىڭ خىيالى ئادەملەر بىلەن گۈرۈلدەپ تۇرغان قايناق بازاردا، دېھقان ناخشا ئېيتىپ ساپان سۆرەۋاتقان كەڭ ئېتىزدا، قۇشلار سايرىشىپ تۇرغان دالالاردا بولاتتى. ئۇ قۇياش نۇرى بىلەن تاۋلىنىپ تۇرغان ئوچۇقچىلىقنى، كەپتەرلەر پەرۋاز قىلىشىپ تۇرغان كۆپكۆك ئاسماننى، چەكسىز دالالارنى كېسىپ ئۆتۈپ ھەر تەرەپكە قاراپ سوزۇلۇپ كەتكەن چىغىر يوللارنى، دەرەخزارلىقلارغا تۆكۈلگەن مۇزدەك ۋە نەم يوپۇرماقلارنى سېغىناتتى. بەزىدە ئۇ مەدرىستىن قېچىپ چىقىپ، شەھەرنىڭ چېتىدىكى دۆڭلۈككە چىقىپ ئولتۇرۇپ يىسراقتا كۈمۈشتەك يالتىراپ ئېقىۋاتقان سۇلارغا، ھەر تەرەپكە سوزۇلغان يوللارغا قارايتتى ۋە مۇشۇ يوللار بىلەن توختىماي مېڭىۋەرسە قەيەرلەرگە بېرىپ قالدىغاندۇ؟! — دەپ ھەيران بولاتتى.

سۈپۈرگە دەرس ئالىدىغان مەدرىستە چىرايلىرى سارغىيىپ مۈكچەيگەن، ئۆمرىنى شۇ زەي، قاراڭغۇ ھۇجرىلاردا بەڭباش بالىلارنىڭ قەلبىگە ئىماننىڭ نۇرىنى يېقىش بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكۈزگەن بىر مويىسىپىت بار ئىدى. ئۇ بەزىدە سۈپۈرگىنىڭ بېشىنى سىيلاپ:

— قارا، سېنىڭ كۆزلىرىڭدىن باشقىچە بىر نۇر چاقناپ تۇرىدۇ. ئۆزۈڭ بۇ يەردە بولساڭمۇ كۆڭلۈڭ ھەر يەردە. خۇدا سېنىڭ دىلىڭغا بەلكىم باشقا بىر نەرسىنىڭ مۇھەببىتىنىسى سالغاندۇ ۋە ياكى كەلگۈسىدە سېنىڭ بېشىڭغا چۈشمەكچى بولۇپ

تۇرغان ئاجايىپ قىسمەتلەر باردۇر. بىلگۈچى خۇدا! — دەيتتى.
سۈپۈرگە بۇ كىشىنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ قوپال ۋە
تەكەببۇر، مۇتەئەسسىپلىكى بىلەن كىشىنى بىزار قىلىدىغان باشقا
مۇدەررىسلەرگە ئوخشاشمايتتى.

— تەقىسر، جاھاندىكى ئاشۇ يوللار بىلەن مېڭىۋەرسە
قەيەرگە بېرىپ توختايدۇ؟ — دەپ سورايىتتى سۈپۈرگە ھېلىقى
ئۇستازىدىن.

— ھارغان يېرىڭگە بېرىپ توختايسەن، ئوغلۇم! — دەپ
جاۋاب بېرەتتى ئۇ.

— ئەگەرچەندە، ھارماي مېڭىۋەرسىچۇ؟

— ھارماسلىق پەقەت ئاللاغىلا خاس مۆجىزە. بىز
بەندىمىز، ھەممىمىز ھارىمىز.

— ئەگەر ياراتقان ئىگەم ماڭا شۇنداق كۈچ - قۇۋۋەت
بەرسىچۇ؟

— ئەگەر خۇدا ئۆزى ساڭا شۇنداق قۇدرەت ئاتا قىلسا، ئۇ
چاغدا سەن دۇنيانىڭ چېتىگە بېرىپ توختايسەن.

— دۇنيانىڭ چېتى!؟ — ھەيران بولدى سۈپۈرگە، —
دۇنيانىڭمۇ چېتى بولامدۇ؟

— چېتى بولىدۇ، خۇددى سەن ئۆگزىگە چىقساڭ ئۇنىڭ
تۆت ئەتراپىدا چېتى بولغانغا ئوخشاش.

— دۇنيانىڭ چېتىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن يەنە نېمە
كۆرۈنىدۇ؟

— سەن كېچىسى كۆرگەنگە ئوخشاش چەكسىز قاراڭغۇلۇق
ۋە يەنە سانسىز يۇلتۇزلارنى كۆرسەن.

— چەكسىز قاراڭغۇلۇق دېدىلما؟!

— شۇنداق، مۇقەددەس كىتابلاردا يېزىلىشىچە: بىز ياشاپ
تۇرغان بۇ زېمىننى پايانسىز سۇ ئوراپ تۇرىدۇ. ئادەم
ئەلەيھىسالام تۇنجى بولۇپ بۇ زېمىنغا ئاياغ باسقاندا، يەر سۇ

ئۈستىدە داۋالغۇپ تۇراتتى. ھەزرىتى ئادەم: ئېھ تەڭرىم، مەن مۇنداق توختىماي داۋالغۇپ تۇرىدىغان نەرسىنىڭ ئۈستىدا قانداق تىرىكچىلىك قىلىمەن؟ دەپ ئاللاغا مۇراجىئەت قىلغان. ياراتقان ئىگىم يەر يۈزىنى ئېگىز تاغلار بىلەن باسۇرۇپ تەۋرەنمەس قىلىپ بەرگەن. ئاندىن زېمىن ئۈستىگە يەتتە قات ئاسماننى دۈم كۆمتۈرگەن ۋە بۇ قاراڭغۇلۇقنى يۇلتۇز، ئاي، قۇياشلار بىلەن بېزىگەن. . . .

مۇنداق گەپلەر سۈپۈرگىنىڭ بالىلىق تەسەۋۋۇرىنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇۋېتەتتى. ئۇنىڭ مەدرىسىنىڭ ئاشۇ ئېگىز تۆت تېمىنىڭ ئىسكەنجىسىدىن، ۋاڭ - چۇڭلۇق شەھەرنىڭ قىستاڭچىلىقىلىرىدىن قۇتۇلۇپ، سەپەر خالىتىسىنى ئۆشنىسىگە تاشلاپ يىراقلارغا سەپەر قىلغۇسى، ئالەمنىڭ بېرىپ، ئۇنىڭمۇ نېرسىدا نېمىلەر بارلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگىسى كېلەتتى.

ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن سۈپۈرگە ئاتىسىدىن قالغان مال - مۈلۈك، كاتتا باغلىق ئىچكىرى - تاشقىرى قورۇلارنى ئايال قېرىنداشلىرىغا مىراس ھەققى قىلىپ ئۆلەشتۈرۈپ بېرىۋەتتى. ئۇ ئايۋانلىق قورۇلار شۇنچە كەڭ ۋە ھەشمەتلىك بولسىمۇ، سۈپۈرگىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى دۇنيادىن يەنە كۆپ كىچىك ئىدى. ئۇنىڭ تومۇرىدا تۆت تام ئىچىگە بىند بولۇپ ياشاشنى زۇلۇم بىلىدىغان باشقىچە بىر قان ئۆركەشلەيتتى. . . .

سۈپۈرگە ئاتىسىدىن قالغان دۇنيالارنى ئاجىز قېرىنداشلىرىغا بېرىپ تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆزىنى خېلىلا يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ ئۆزىنىڭ ئارزۇ قىلغان سەيياھلىق تۇرمۇشىنى باشلىۋەتتى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ھازىرغىچە ئۇ بىرەر جايدا كۆپ بولسا بىر يىلدىن ئوشۇق تۇرۇپ باققان ئەمەس. ئۇ چۆللەرنى، چەكسىز قۇملۇقلارنى ئايلىنىپ، شۇ قۇملۇقلار ئەتراپىغا يۇلتۇزدەك

تارقالغان شەھەر، يېزىلارنى بىرمۇ بىر كېزەتتى. ئېشىكنىڭ بېشىنى قانداقتۇر بىر بازارغا بۇراپ، ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى خۇرجۇننىڭ ئىككى كۆزىنى يىپ - يىڭنە. چاي - تۈز دېگەندەك چۆل ئادەملىرىگە كېرەكلىك ماللار بىلەن تولدۇرۇپ، يەنە قانداقتۇر بىر بازار ياكى يولدا ئۇچرىغان مەھەللىلەردە ئازغىنە پايدىسىغا سېتىپ پۇل قىلىپ سەپىرىنى داۋام قىلىۋېرەتتى. ئۇ ناچە - قانچە قېتىم چۆل قاراقچىلىرىنىڭ بۇلاڭ - تالىڭىغا ئۇچراپ جېنىدىن ئايرىلغىلى تاسلا قالدى؛ يەنە بىر قانچە قېتىم ئۇ شۇنداق قاراقچىلارنىڭ ئۆزى بىلەن ھەمىشە بولۇپ قونالغۇلاردا بىللە تۇنىدى. بەزىدە ئۇنىڭغا قىمارۋازلار تاۋكالىرىنىڭ يېنىدا تاماشا كۆرۈشكە ۋە بەزىدە گۈلخان يېنىدا يېتىپ قانداقتۇر بىر تەۋەككۈلچىلەر، جاھانكەزدىلەرنىڭ سىرلىق ئالەم، ھايات، تۇرمۇش توغرىسىدىكى قىزىقارلىق پاراڭلىرىنى ئاڭلاشقا توغرا كېلەتتى.

بىر قېتىم، سۈپۈرگە ئوقۇشمايلا، ئادەم بولتۇرۇش خۇمارى بار بىر تەلۋىنىڭ ئۆيىدە كېچىنى ئۆتكۈزدى. تاغدەك يوغان بەستى بار، مەيدىسىنى ئاتنىڭ يايلىسىدەك قاپقارا تۈك قاپلىغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپ كىشىگە تىكىلەتتى. ئۇ كېچىچە سۈپۈرگىگە ئۆزى ئۆلتۈرگەن ئەرلەر، ئاياللار، ياللارنىڭ سانى، ئۇلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا قانداق تېپىرلاپ چىقىرىشقانلىرى، ئاققان قان، ئېچىنىشلىق نالە، چاچراپ چىققان كۆزلىر توغرىسىدا زوقلىنىپ سۆزلەپ چىقتى. سۆز ئارىسىدا ئۇ ئارىدەك يوغان قوللىرىنى سۈپۈرگىگە شېلىپ:

— خەپ، سەن ماڭا بۈگۈن مېھمان بولۇپ قالدىڭ - دە، بولمىسا بۇ كېچە سېنىڭ قانداق ھالەتتە جان بەرگىنىڭنى كۆرۈپ ھۇزۇرلانغان بولاتتىم، — دەپ ئەسكەرتىپ قوياتتى.

بۇ قان ئىچكۈرنىڭ قارشىچە: ئادەم — بارلىق جىنايەت ۋە بۇزغۇنچىلىقنىڭ مەنبەسى ئىمىش. ئاللا ياراتقان بۇ كەڭ

ئالەمنىڭ پاكلىقىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن ئۇ دۇنيادىكى ھەممە ئادەمنى، جۈملىدىن ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزىنىمۇ بوغۇپ ئۆلتۈرۈشنى قارار قىلغانىمىش...

سۈپۈرگە كىرىپك قاقماي، ۋەھىمە ئىچىدە تاڭنى ئاتقۇزدى. قورقۇنچلۇقىدا ئۇ ھېلىقى تەلۋىگە قانداقتۇر بىر شىلتىسا نەچچە يۈز گەز ئۇزرايدىغان، يەنە بىر شىلتىغاندا قىسقىراپ غىلاپىغا چۈشىدىغان قىلىچ ھەققىدە خىيالغا كەلگەننى سۆزلەيتتى.

— سەن مۇشۇنداق قىلىچنى راستتىنلا كۆرمىگەنمۇ؟ ئۇ توغرىسىدا ئاڭلايمۇ باقمىغانمۇ؟ توۋا...، - دەيتتى سۈپۈرگە، - مەن نېمىشقا شۇ قىلىچتىن بىرنى ساڭا ئەكەلمىدىم. ھە، ئۇ چاغدا سەن ئادەملەرنى مۇنداق بىر - بىرلەپ بوغۇپ ئاۋارە بولمايتتىڭ. ھېلىقى شەمشەرنى بىر شىلتىساڭلا يۈزلەپ ئادەمنىڭ بېشى ئالدىڭىزلا دۈمىلاپ چۈشكەن بولاتتى...

— سەن مېنى ئالداۋاتىسەنغۇ دەيمەن؟ - دەپ سۈپۈرگىنىڭ گېپىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي سورايىتى ھېلىقى تەلۋە، - دۇنيادا نەدىمۇ ئۇنداق قىلىچ بولسۇن. بولغان بولسا مەن نېمىشقا شۇ چاغغىچە ئۇ توغرىسىدا ھېچنەمە ئاڭلىمىدىم.

— بىزنىڭ ئاڭلىغانلىرىمىزدىن ئاڭلىمىغانلىرىمىز، كۆرگەنلىرىمىزدىن كۆرمىگەنلىرىمىز تولا... توختا، شۇ تاپتا مەنمۇ ئۇ قىلىچنى زادى نەدە كۆرگەنلىكىمنى ئىسلىيەلمەيۋاتىمەن. ئەمما، ساڭا ۋەدە بېرىمەن، يەنە بىر قېتىم بۇ يەردىن ئۆتكەندە شۇنداق قىلىچتىن بىرنى چوقۇم ئالغاي كېلىمەن...

شۇنداق ۋەدىلەر بىلەن سۈپۈرگە ھېلىقى ۋەھىمىلىك ماكاندىن ئاران قۇتۇلۇپ چىقتى.

ئۇ بەزىدە تولىمۇ يىراقلاپ، نەق ئۆركەشلەپ تۇرغان دېڭىزنىڭ ئۆزىگە ياكى يات بىر مەملىكەتلەرنىڭ چېگرالىرىغا بېرىپ تاقىشىپ قالاتتى. مۇنداق چاغلاردا سۈپۈرگە كۆكتە قانات

قېقىپ، ئەرگىن پەرۋاز قىلىپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا قاراپ ھەۋەس قىلاتتى. خۇدايىمنىڭ پەي بىلەن ئىككى قانات ئاتا قىلغان بۇ جانىۋارلارنى دېڭىز - ئوكيان، ھېچبىر پادىشاھلىقنىڭ چېگرىسى توسۇپ قالالمايتتى. سۈپۈرگىنىڭ ئۆزى ۋە ئېشىكى بولسا مۇنداق ئۇچۇشنى بىلمەيتتى. . . ھېلىقى ھۈرمەتلىك ئۇستاز توغرا ئېيتقانكەن. ئادەم راستتىنلا ھېرىپ قالىدىكەن. بەزىدە سۈپۈرگىگە ھارغىنلىق يېتىپ قالاتتى. يات يۇرتلارنىڭ يوللىرىدا، ناتونۇش بىر ساھىبخاننىڭ داستىخانىدا ۋە ياكى قانداقتۇر بىر يولۇچىلار ياتقان گۈلخاننىڭ يېنىدا مۈگدەپ ئولتۇرۇپ ئۇ ئۆزىنىڭ يۇرتىنى، ئۆز يۇرتىدىكى بىخەتەر، خۇش چاقچاق ئادەملەرنى ئەسلەپ قالاتتى - دە، ئارقىسىغا ياناتتى. ئۇچۇشنى بىلمىسىمۇ ئۆز ئېشىكىدىن سۈپۈرگە تولىمۇ مىننەتدار ئىدى. ئېشىكى بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە بىر دوستلۇق مەۋجۇت ئىدى. جاھاندىكى مىڭلىغان ئېشەكلەردىن كۆرۈنۈشتە ھېچقانداق پەرقى بولمىغان بۇ ئاددىي ئېشەككە نوختا سېلىش ئوشۇقچە ئىدى. سۈپۈرگە تايلاق بىلەن بېشىنى بۇراپ قويسلا ئېشىكى ئۆزىنىڭ قايىققا مېڭىش كېرەكلىكىنى چۈشىنىپولاتتى. سۈپۈرگە ئېشەككە ئېغىر يۈك ئارتقاندا سۆزسىز ئۆزى پىيادە ماڭاتتى. ماڭغاندىمۇ ئېشەكنىڭ ئارقىسىدا ئەمەس، ئالدىدا ماڭاتتى. ئېشەكنىڭ ئارقىسىدا، ئۇنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭغا كۆمۈلۈپ مېڭىشنى ئۇ ئۆزىگە ھاقارەت دەپ بىلەتتى. بوز ئېشەك يېتىلىۋالغاندا سۈپۈرگىنىڭ ئارقىسىدىن قالماي ئەگىشىپ كېتىۋېرەتتى. سۈپۈرگىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىدىن كېلىدىغان تەر ئارىلاش پۇراق ئۇنىڭغا ياخشى تونۇش ئىدى.

سۈپۈرگە بەزىدە ئۇزۇن سەپەر ئۈستىدە، موھتاجلىققا چۈشۈپ قېلىپ ھېچ ئىلاج قىلالمىغاندا، ئۆزىنىڭ بۇ سادىق ئېشىكىنى سېتىۋېتىشكىمۇ مەجبۇر بولاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۇ

ئېشىكىنى ئەگەشتۈرۈپ بېرىپ، بۇللۇق كارۋان باشلىرى ياكى كاززاپ سودىگەرلەر بىلەن سودىلىشاتتى. ئەلۋەتتە ئېشىكىنى ھەرگىزمۇ ئەرزىنىغا بېرىۋەتمەيتتى. بۇ ئاجايىپ مەخلۇقتىن بىر سائەتكە بولسىمۇ ئايرىلىش ئۆزىگە قانچىلىك ئازاب ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، ئېشىكىنى جاھاندىكى بارلىق چىرايلىق سۆزلەر بىلەن ماختاپ باھا تالىشاتتى. ئېشەكنى سېتىپ، بازارنىڭ داڭلىق ئاشخانىلىرىدىن بىرىگە كىرىپ تەرلەپ ئولتۇرۇپ قورساقنى ئوبدان توقلايتتى. ئاشقان پۇلنى بەلباغقا مەھكەم تۈگۈپ، ئۆزى چۈشكەن دەڭگە قايتىپ كېلەتتى - دە، دەڭجىنىڭ ئاچچىق دەملەپ بەرگەن چېيىنى ئىچىپ ئولتۇرۇپ ھاردۇق ئالاتتى. بىر - ئىككى كۈن ئۆتمەيلا، تۈن يېرىمىدا ياكى تاڭ سەھەردە ئۇنىڭ ئېشىكى ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولاتتى. چۈنكى ھېچكىم بۇ ئېشەكنى سۈپۈرگىدەك قەدىرلەشنى بىلمەيتتى. باشقىلارنىڭ نەزەرىدە ئۇ پەقەت ئاددىي بىر ئېشەكلا ئىدى. ئۇلار ئۇنى خالىغىنىچە دۇمبالايتتى ياكى يۈكىنى بولۇشىغا ئارتىپ، دۇنيادىكى ئەڭ سېسىق گەپلەر بىلەن ھاقارەتلەيتتى. سۈپۈرگە ئۈچۈن بولسا بۇ ئېشەك سادىق ھەمراھ، ئىشەنچلىك دوست ئىدى. ئېشەك قايتىپ كېلىشى بىلەنلا ئۇنىڭ باش - كۆزىنى سىيلاپ، ئالدىغا كېپەكلىك ھەلەپ ياكى ساپ قوناق تۆكەتتى - دە، بىرەر سائەتتىن كېيىنلا سۈپۈرگە يەنە ھېلىقى دەڭدىن غايىب بولۇپ يېڭى سەپىرىنى باشلايتتى. ھەر بىر سەپەر ئۇنىڭغا يېڭى تەسىراتلارنى بەخش ئېتەتتى، ھەر بىر يېڭى سەپەردە ئۇنىڭغا يېڭى مۆجىزىلەر ئۇچرايتتى. ئۆز يولىدا ئۇ يەنە يېڭى ھەمسەپەرلەر بىلەن ئۇچرىشىپ ئۇلاردىن يېڭى - يېڭى ھېكايىلەرنى ئاڭلايتتى.

ئۈچىنچى باب

قاچقۇن شاھزادە

جاھانكەزدى سۈپۈرگە ئۆز خىياللىرى بىلەن يولىنى داۋام قىلماقتا ئىدى. ئۇنىڭ ئېشىكىنىڭ ئاياغلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن يېنىك چاڭ يۇقىرى ئۆرلەپ، ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرىغا سىڭىپ كېتەتتى. سۈپۈرگە تېخى شەھەردىن ئانچىمۇ يىراقلاپ كەتمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئېگىز شەھەر سېپىلىنىڭ گۈڭگۈرىلىرى يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدىن بەزىدە شەھەرگە قاراپ ماڭغان كارۋانلار، ئېشەكلىك ۋە پىيادە يول يۈرگەن دېھقانلار، سايۋەنلىك مەپىلەردە غادىيپ ئولتۇرغان قانداقتۇر بىر بايۋەچچىلەر ئۆتۈپ قالاتتى. سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكى بىر قۇلىقىنى سالىپايتىپ، يەنە بىر قۇلىقىنى دىڭگىدە تۇتۇپ ئەتراپتىكى شەپكە قۇلاق سالغىنىچە ئۇششاق چامداپ، ئىتتىك مېڭىشىدا كېتىپ باراتتى.

سۈر ئېشەك ھەر قېتىم ئەنە شۇنداق تۈز يولغا چىقىپ ئۆزىنىڭ سىيلىق مېڭىشىغا چۈشكەندە، سۈپۈرگىنىڭ ئېشەكىنىڭ ئۈستىدە بىردەم مۈگدەپ ئارام ئېلىۋالىدىغان ئادىتى بار ئىدى. «خوش سۈپۈرگە! — دەپ ئۆز - ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلدى سۈپۈرگە ئېشەكىنىڭ ئۈستىدە كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇرۇپ، — تالاي يوللارنى باسنىڭ، قانچە يۇرتلارنى ئارىلىدىڭ، خىلمۇ خىل خەلقلەرنى كۆردۈڭ. بۇ دۇنيا سىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدىڭمۇ؟ ياق. ئېھتىمال كۆكتىكى سانسىز يولتۇزلار بىلەن زېمىندىكى

ھەربىر تاش سۇسىز قۇملۇقلار بىلەن ئۆركەشلەپ تۇرغان دېڭىز
 ئەسلىدە بىر تۇغقاندىۇر... خۇدا نېمە ئۈچۈن بۇ زېمىنغا
 جانلىقلارنى ئاپىرىدە قىلىپ يەنە دەرگاھىغا قايتۇرۇپ ئەكېتىدۇ؟
 قاراڭغۇ كېچىلەرنىڭ بىرىدە ئانىمىزنىڭ قورسىقىدىن يىغلاپ،
 قاقساپ تۇرۇپ يەرگە چۈشمىزكەن، بەزىدە قايغۇرۇپ، بەزىدە
 خۇشال بولۇپ، بەزىدە ساۋابلىق ئىش قىلىپ، بەزىدە گۇناھقا
 پېتىپ ياشايمىزكەن، ياشايمىزكەن، ئاخىرى بىر كۈن ئۆلۈپ
 كېتىمىزكەن، تىرىكلىكىمىزنىڭ مەنىسى نېمە؟... بەلكىم،
 ياراتقان ئىگەم بۇ زېمىندا بىزنىڭ ھەربىرىمىزنىڭ خۇي -
 پەيلىنى، نىيەت ئىقبالىنى سىنىماقچىدۇر... ئەجەبمە، ھېلىقى
 قەلەندەر شاھنىڭ ئۇ دۇنيادىكى ئورنى ھەممىمىزدىن ئۈستۈن
 بولسا؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن بۇ سۆزنى شۇنچە ئىشەنچلىك دەيدۇ؟ ئۇ
 چاغدا ھەممىگە ۋەھىمە سېلىپ تۇرغان قۇياش شاھىنىڭ ئورنى
 نەدە بولار؟ ئەگەر ئۇنىڭ ئورنىمۇ جەننەتتە بولىدىغان بولسا، ئۇ
 جەننەتكىمۇ شۇ شاھلىق كىبرىسى بىلەن قەدەم بېسىپ خۇدالىق
 داۋاسى قىلىشتىن يانماس! ياق، بىلگۈچى خۇدا، مېنىڭچە ئۇنىڭ
 ئورنى دوزاختا بولغىنى تۈزۈك. قىپقىزىل يالقۇن ئۇنىڭ شاھلىق
 تونلىرىنى ئۆرتەپ، ئۇنى قىپپالغاچ قىلىپ قويغاندىلا ئۇ
 ئۆزىنىڭ ئاددىي پۇقرالاردىنمۇ تۆۋەن، گۇناھقا پاتقان بىر پاسىق
 ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ... ئەمىسە، مېنىڭ ئورنۇمچۇ؟...
 سۈپۈرگىنىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيغۇغا ئىلىنغاندەك بولۇۋىدى،
 ئىتتىك مېڭىۋاتقان ئېشەك ئۇيۇقسىز توختاپ، سۈپۈرگە ئالدىغا
 ئۇچۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. ئۇ نېمە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي
 كۆزىنى ئېچىپ ئەتراپىغا قارىدى. كۈن نەيزە بويى ئۆرلەپ قالغان
 بولۇپ، ھەممە ياق تىمتاس، يول ئۈستىدىمۇ ھېچكىم
 كۆرۈنمەيتتى.

— نېمە گەپ!؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئېشىكىدىن.

ئېشەك قۇلىقىنى ھەيدىلا تەنچە ئالدىغا قاراپ پەرۋاسىز

تۇراتتى.

— مەن سەندىن نېمە گەپ دەپ سوراۋاتىمەن! سەن مېنى ئۈستۈڭدىن موللاق ئاتقۇزۇپ چۈشۈرۈۋېتىپ، ئاۋۇ يۇمشاق توپىغا بېرىپ ئېغىنماقچىمىدىك؟ ئەگەر مەندىن باشقا ئادەم بولغان بولسا شۇ تاپتا بىقىنلىرىڭغا مۇشتلىغان بولاتتى، خىت! — دەپ ئېشەكنىڭ بىقىنىغا تاپانلىرى بىلەن قاتتىقراق تەپتى سۈپۈرگە.

شۇ چاغدا ئۇنىڭ قولىقىغا بىرسىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— توختا، ھەي يولۇچى، توختا! ئېشىكىڭنى بىز تەرەپكە تارتقىن!

— ھويچۈشە! — دەپ ئېشەكنى توختاتماق بولۇپ كەينىگە غادايدى سۈپۈرگە. ھېلىلا بىقىنىغا يېگەن تېپىكتىن رەنجىگەن ئېشەك جاھىللىق بىلەن ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى، — ھويچۈشە دەۋاتىمەن، ئاڭلاۋاتامسەن، ھېلى ئاغزىمنى بۇزۇۋېتىپ قالسىمەن!

سۈپۈرگە چۈلۈۋۇرنى كۈچەپ تارتىپ، ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىدى.

سۈپۈرگە يولىنىڭ چېتىدىكى بۈككىدە باراقسان بولۇپ ئۆسكەن بىر تۈپ دەرەخنىڭ دالدىسىدا تۇرغان ئىككى ئايالنى كۆردى. ئاياللار باش - كۆزىنى ياغلىق بىلەن چۈمكىۋالغان بولۇپ، بىرىنىڭ قولىدا يۆگەكلىك بوۋاق تۇراتتى. ئىككىنچىسى بولسا قولى بىلەن سۈپۈرگىنى ھە دەپ شەرەت قىلىپ چاقىرماقتا ئىدى.

— ھەي يولۇچى، مانا ماۋۇ تەرەپكە كەلگىن!

سۈپۈرگە ئېشىكىنىڭ بېشىنى ئاياللار تەرەپكە بۇردى.

— خوش خېنىملىرىم، مېنى چاقىرىشتىلىمۇ؟

— شۇنداق، سېنى چاقىرىۋاتىمىز، مېھرىبان يولۇچى، —

سۈپۈرگە يېقىنلاپ كېلىپ توختىشى بىلەن، ئاياللارنىڭ بىرى ئالدىراپ سۆزلەپ كەتتى، — سەن مۇسۇلمان كۆرۈنسەن. مۇسۇلمانلارنىڭ دىلى يۇمشاق بولىدۇ. ماۋۇ بوۋاقتى ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئەكەت. ماۋۇ خېنىمىمۇ ساڭا قوشۇپ بېرىمەن. ئۇ بالىغا قارايدۇ. ئېشىكىڭگە ھەلەپ ئېتىپ، چۆپ تاشلايدۇ. سېنىڭمۇ بارلىق ھاجەتلىرىڭدىن چىقىدۇ...

ئايالنىڭ سۆزلىرى سۈپۈرگىنى گاڭگىرىتىپ قويدى.
— توختا، توختا! — دېدى سۈپۈرگە ئېشىكىنى ئاياللارغا تېخىمۇ يېقىنلىتىپ، — مەن ھېچنېمە چۈشەنمەيۋاتىمەن. مەن بۇ بالىنى نېمىشقا ئەكەتكۈدەكمەن؟ سىلەر ئۇنى نېمىشقا بىراۋغا بېرىۋەتمەكچى بولۇپ قالىدىڭلار؟

— ۋاي ساڭا نېمىدەپ چۈشەندۈرسەم بولار، — دېدى سۈپۈرگە چاقىرىغان ئايال بېشىدىكى ياغلىقىنى تۈزەپ تۇرۇپ، — بۇ نارەسىدە ھازىر خەتەر ئىچىدە قالدى. ئۇنى سەنلا قۇتۇلدۇرۇپ قالالايسەن.

— مەن؟! نېمىشقا ئۇنى پەقەت مەنلا قۇتۇلدۇرۇپ قالالىغۇدەكمەن؟ ئۇنىڭ ئاتىسىچۇ؟ ئاتا - ئانىسى كىم؟ ئۇرۇق- تۇغقانلىرى قېنى؟... مەن ناھايىتىمۇ يىراقتىكى يۇرتلاردىن كەلگەنمەن. بۇ بالىنى مەن نەگە ئەكەتسەن؟...

— سېنىڭ مۇنچە كۆپ سوئاللىرىڭغا جاۋاب بېرىشكە ۋاقتىم يوق. مەنمۇ سېنىڭ كىملىكىڭنى، نەدە تۇرىدىغانلىقىڭنى، نېمە ئىش قىلىدىغىنىڭنى سورىمىدىم. سەنمۇ ئوشۇقچە سوئاللارنى سورىما. ھۈرمەتلىك يولۇچى، سەن بالىنى قانچە يىسراققا ئەكەتسەڭ شۇنچە ياخشى. بۇ بالا مېنىڭ يۈرەك - باغرىم. ئۇ نەدە بولسا ھاياتلا بولسا بولىدۇ... ئۆتۈنۈشۈمنى رەت قىلما، سەن ئەقىللىق ئادەم كۆرۈنسەن. مەن ئېيتقان گەپلەردىن مەن ئېيتىمىغان مەنىلەرنىمۇ چۈشىنىپ بولىدۇڭ.

ئايال بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. جاھانكەزدى سۈپۈرگە

قۇتۇلدۇرۇۋېلىش شۇنچە زۆرۈر بولغان نارەسىدىگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قارىدى. بالا شۇنچىلىك پاك ۋە سەبىي ئىدى. ئۇ ھېچنەمىدىن بىخەۋەر، ئىككىنچى خېنىمنىڭ قولىدا تاتلىق پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. بۇ نارەسىدە مەيلى قايسى دىندىن، قايسى تەبىقىنىڭ ئادەملىرىدىن تۆرەلگەن بولسۇن، شۇ تۇرقىدا ئاللاننىڭ ئالدىدا ئۇ پەرىشتىدىنمۇ ئۇلۇغ ئىدى. چۈنكى ئۇ تېخى ھېچبىر گۇناھ ئۆتكۈزۈشكە ئۈلگۈرمىگەن، ئۇنىڭ كاللىسى بۇ دۇنيادىكى شەيتان، ئىبلىس ۋە يەنە قانداقتۇر بالايسىبەتتەرلەرنىڭ ئېزىقتۇرۇشىدىن خالىي، قەلبى جىنايى نىيەتلەردىن پاك ئىدى ... كىشى بەزىدە شۇنداق سەبىي ۋاقتىدا ئۆلۈپ كەتمىگىنىگە پۇشايىمانمۇ قىلىپ قالىدۇ. ئەگەرچەندە، تېخى جاھاننىڭ راھەت-مۇشەققىتىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەن، باھارنىڭ خۇش بۇي چېچەكلىرىنى تېخى ھىدلىمىغان، قارنىڭ دەسلەپكى ئۇچقۇنلىرى ۋە ياكى كۈز يوپۇرماقلىرىنىڭ تۆكۈلۈشىنى كۆرمىگەن ئاللاننىڭ بۇ پاك بەندىسىنىڭ بېشىغا راستتىنلا بالا - قازا كېلىۋاتقان بولسا، ئەلۋەتتە سەن بىر مۇسۇلمان تۇرۇپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش مەجبۇرىيىتىدىن ئۆزۈڭنى قاچۇرساڭ دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر گۇناھ بولماس! ...

سۈپۈرگىنىڭ ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ئايال دەرھال قوينىدىن بىر خالتىنى ئېلىپ يولۇچىنىڭ ئېشىكى ئۈستىدىكى خۇرجۇننىڭ ئۆزىگە تاشلىدى. ئۇ:

— خالتىدىكى تىللانى يېتىشىچە خىراجەت قىل. بۇ خېنىمنى خالىساڭ خوتۇن قىلارسەن. ساڭا ئاقىيول بولسۇن مېھرىبان ئادەم. بالامنى ساڭا ۋە خۇدايىمنىڭ ئۆزىگە تاپشۇردۇم، - دېدى - دە، دەرەخلىكلەر ئارىسىدىن كەتكەن ئاياغ يول بىلەن شەھەر سېپىلى تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

— ماڭا مال-دۇنيانىڭ، خوتۇنىڭمۇ لازىمى يوق ئىدى! — دەپ غۇدۇڭشىغىنىچە قالدى سۈپۈرگە. بالا كۆتۈرۈپ تۇرغان

خېنىم لاپ قىلىپ سۈپۈرگىگە قارىدى - دە:
— قېنى ماڭايلى، بۇ يەردە قاراپ تۇرۇش خەتەرلىك! —
دەپ ئالدىراتتى ۋە بالىنى كۆتۈرگىنىچە سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكىگە
ياندىشىپ يولغا چۈشتى.

شۇ تۇرقتا ئۇلارنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئۇلارنى
شەھەردىن چىقىپ، شۇ ئەتراپتىكى بىرەر يېزىغا كېتىپ بارغان
ئەر - خوتۇنلار بولسا كېرەك، دەپ قارايتتى. «تەقدىرنىڭ
قىسمەتلىرىگە ھەيران بولماي مۇمكىن ئەمەس، — دەپ ئويلايتتى
سۈپۈرگە، — مانا ئۇ ھېلىلا يالغۇزچىلىقتىن ئېشىكى بىلەن
موڭدىشىپ كېتىپ باراتتى، يېڭى ھەمسەپەرلەرگە ئېرىشتى؛
ئۆمرىدە بالا يۈزى كۆرمىگەنىدى، خۇدا ئۇنىڭغا بىر نازەسىدىنى
ھەمراھ قىلدى؛ شۇ ياشقا كەلگۈچە ئۆيلىنىش ئۈستىدە
ئويلىنىپمۇ باققان ئەمەس ئىدى، ناتونۇش بىر ئايالنىڭ غېمى
ئۇنىڭغا يۈكلەندى. ھاياتنىڭ ئۆزىمۇ بىر سەپەرگە ئوخشايدۇ. بۇ
سەپەردە كىملىرىدۇر يېنىڭدىن كېتىپ قالىدۇ، يەنە كىملىرىدۇر
كېلىپ ساڭا ھەمراھ بولىدۇ...»

سۈپۈرگە ئېشىكى ئۈستىدە تۇرۇپ بالا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان
خېنىمغا سەپسالدى. ئۇ بېشىدىكى ياغلىقنى قايرىپ يۈزىنى
ئېچىۋەتكەن بولۇپ، ياش ۋە قاۋۇل ئايال ئىدى. سەپەردە كىشىگە
يۈك بولىدىغان ئىنجىق خوتۇنلاردىن ئەمەستەك قىلاتتى. ئايال
بالىنى مەھكەم باغرىغا بېسىپ، سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكىدىن قالماي
كەلمەكتە ئىدى. پات - پات سۈپۈرگىگە چوڭ يولدىن چىقىپ،
ئارقا يوللار بىلەن مېڭىشنى ئەسكەرتىپ قوياتتى. ئۇلار
ئېتىزلىقلارنى ئارىلاپ كەتكەن چىغىر يوللار بىلەن مېڭىپ يەنە
چوڭ يول ئۈستىگە چىقىپ قېلىشاتتى - دە، يەنە قانداقتۇر بىر
پىيادىلەر يولىغا ئەگىپ كىرىپ كېتىشتى. سۈپۈرگە ئۆزىنىڭ
كۆڭلىدە خەتەرلىك بىر ئىشقا چېتىلىپ قالغانلىقىنى
چۈشەنگەنىدى. ئايالنىڭ قولىدىكى ئاشۇ بىگۇناھ نازەسىدىگە

بولغان غەزەزسىز مۇھەببەت ئۇنى بۇ خېيىم - خەتەرگە ئۆز رازىلىقى بىلەن قەدەم قويۇشقا ئۈندەيتتى. بەزىدە سۈپۈرگە:

— نېمىشقا بىز چوڭ يول بىلەن ماڭمايمىز؟ — دەپ، ئۆزىنى ھەيران بولغانغا سېلىپ، ئۈنچىقماي كېتىپ بارغان ئايالنى گەپكە سالاتتى، — سەن نېمىدىن قورقسەن؟ ھېلىقى خېيىم سېنىڭ نېمەڭ بولىدۇ؟

— ئۇ خېيىم مېنىڭ خوجايىنىم، مۇشۇ بوۋاقنىڭ ئانىسى.

— سېنىڭ خوجايىنىڭ، مۇشۇ بوۋاقنىڭ ئانىسى!؟

ئۇنداقتا، سەن بۇ بوۋاقنىڭ نېمىسى؟

— مەن بۇ بوۋاقنىڭ ئىنىكئانىسى.

— يا قۇدرەت! — دەۋەتتى سۈپۈرگە، — مەن ئۆزىنىڭ

بالىسىنى ئىنىكئانىسى بىلەن قوشۇپ بېرىۋېتىدىغان مۇنداق ئىشنى تېخى ئۇچراتمىغانكەنمەن. . . ئەمىسە بۇ بوۋاقنىڭ ئانىسى كىم؟

— ئۇنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن.

— بوۋاقنىڭ ئانىسى يوق بولسا، ئانىسى بالىنى ۋە سېنى

ماڭا ئۆز ئىختىيارى بىلەن ھەدىيە قىلغان تۇرسا، يەنە بىز نېمىشقا ئوغرىلاردەك مۆكۈنۈپ يۈرمىز؟!

— ۋاي خۇدايىمەي، سەن نېمانداق ساددا ئادەمسەن؟ — دېدى

ئايال، — مەن كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان بۇ بوۋاقنىڭ كىملىكىنى بىلمەسەن؟

— بىلمەيمەن.

— بىلىمگەندىن كېيىن سورىمايلا قوي!

— بۇ نېمە دېگەننىڭ؟ — دەپ ھەيران بولدى سۈپۈرگە، —

بىلىمگەننى سوراپ بىلىۋېلىش كېرەك - دە!

ئايال سۈپۈرگەنىڭ ئېشىكىگە يېقىنلاپ كېلىپ پىچىرلىدى:

— سىر ساقلىيالايمەن؟

— ئۇ تەرەپتىن ئەندىشە قىلما. باشقىلارغا ئېيتماسلىققا

تېگىشلىك مەخپىيەتلىكنى ئاڭلاپلا قويىمەن - دە، ئۇنتۇپ كېتىمەن. سىر ساقلاشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى ئۇنتۇپ كېتىش. — ئۇنداق بولسا مەن ساڭا ئېيتاي، مېنىڭ قولۇمدىكى بۇ بوۋاق پادىشاھ!

سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكى مۆدۈرۈپ، ئۇ ئېشەكنىڭ ئۈستىدىن يەنە بىر قېتىم ئۇچۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. — نېمە دېدىڭ؟!

— سېنىڭ قۇلىقىڭ ئېغىرمۇ، يولۇچى؟

— خۇدايا شۈكرى، ھازىرغىچە قۇلىقىمدىن رازىمەن. قاراڭغۇ كېچىدە يىىراقلاردا كېتىۋاتقان كارۋانلارنىڭ كولدۇرمىلىرىنىڭ ئاۋازىدىنلا ئۇلارنىڭ قايسى يۇرتنىڭ كارۋىنى ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ قايقا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىغا ھۆكۈم قىلالايمەن... بىراق، سەن بۇ بوۋاقنىسى پادىشاھ دېۋىدىڭ، قۇلىقىغا ھەقىقەتەن ئىشەنمەي قالدىم.

— شۇنداق، بىز پادىشاھ ئالىيلىرىنىڭ ئۆزىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتىمىز. بۇ سىرلارنى ساڭا ئېيتماسلىقىم كېرەك ئىدى. ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى. سەن بۇ توغرۇلۇق ئاستىراق سۆزلە ياكى ئۆزۈڭ ئېيتقاندىك ئۇنتۇپلا كەت!

— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، — دېدى سۈپۈرگە، — بۇ كىچىككىنە بوۋاق قانداق قىلىپ پادىشاھ بولۇپ قالدى ۋە ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تەختىدە ئولتۇرماي مېنىڭ ئەرزىمەن بۇ ئېشىكىمنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاغغا كۆمۈلۈپ بۇ يەردە كېتىپ بارىدۇ؟ نېمىشقا بىز ئۇنىڭغا تىز چۆكۈپ تەزىم قىلمايمىز؟... يەنە ساڭا ئېيتسام، سىلەرنىڭ بۇ شەھەردە نېمانداق پادىشاھ تولا؟ قۇياش شاھى، قەلەندەرلەر شاھى، ئۇنى ئاز دەپ يەنە بۇ يەردە بوۋاقلار پادىشاھىدىن بىرى چىقتى ياكى سەن مېنى ئەخمەق كۆرۈۋاتامسەن؟...

ئايال ئېيتماسلىققا تېگىشلىك سىرنىڭ بېشىنى ئاللىبۇرۇن

ئېچىپ قويدى. ئەمدى ئۇنىڭ سۈپۈرگىگە قالغان ھەممە ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ قويماقتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى.

— سەن بىزنىڭ قۇياش شاھىمىز ھەققىدە ئاڭلىغانمۇ؟

— ئاڭلىغانمەن، — دېدى سۈپۈرگە، — بۇ قېتىم شۇ ئۇلۇغ شاھنىڭ ئوردا شەھىرىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كەلگەنىدىم. ھەشەمەتلىك ساراي، تۈمەنلىگەن لەشكەر، مىڭلاپ قۇللارنى كۆردۈم؛ ھاشارغا تۇتۇلۇپ تاش چاقتىم، مۇنۇ بىچارە ئېشەككىمۇ ئېغىر يۈكلەرنى توشۇدى. شەھەر دەرۋازىسىدىكى قورۇقچىلار يانچۇقۇمنى قۇرۇقداپ قويۇشتى. شۇنداق شەھىرىگە، ئۇلۇغ پادىشاھىڭغا لەنەت، دەپ قايتىپ چىقىۋاتىمەن.

— ئۇلارنىڭ تېرەڭنى شىلىۋالماغىنىما خۇش بولساڭ بولىدۇ.

— ئەجەب شۇ ئالەمگە مەشھۇر قۇياش شاھىنىڭ ئۆزى قولۇڭدىكى مۇشۇ كىچىككىنە بوۋاق بولسا - ھە!؟

— قۇياش شاھى ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

— نېمە دېدىڭ؟!

— ئاۋازىڭنى پەسەيت! بۇ گەپلەرنى ئىككىمىز پەقەت پىچىرلاپلا ئېيتىشساق بولىدۇ، خەتەر ئۈستىدە كېتىپ بارغىنىمىزنى ئۇنتۇما.

— ئۇنداقتا، بۇ بالا قەيەرنىڭ پادىشاھى؟

— بۇ بالا قۇياش شاھىنىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى. مانا ئۈچ

كۈندىن بېرى ئوردىنىڭ ئىچى قان بىلەن تولدى، شاھنىڭ چوڭ ئوغۇللىرى بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشۋاتىدۇ.

— تەختنى تالىشىپ؟

— شۇنداق، مەنمۇ بۇ ئىشلارنى تازا چۈشىنىپ كەتمەيمەن،

تەرتىپ بويىچە قۇياش شاھىنىڭ چوڭ ئوغلى تەختتە ئولتۇرۇشى كېرەك ئىكەن. لېكىن، مەن ساڭا ئېيتسام، شاھنىڭ ئۇ چوڭ

ئوغلى شۇنچىلىك زالىم، قارا نىيەت، بۇزۇقچىلىقتا ئۇچىغا چىققان. بەزىلەر «دادىسىنى ئۇنىڭ ئۆزى قەستلەپ ئۆلتۈرگەن بولۇشى مۇمكىن» دەپ گۇمان قىلىشىدۇ. بۇزۇقچىلىقتا ئۇ شۇنچىلىك رەسۋاكى، ئۆزىنىڭ قانچە ئاياللىرى تۇرۇپ، يەنە قېرىنداشلىرىنىڭ ئاياللىرىغا كۆزىنى قىسزارتىدۇ، ھەتتا ئاتىسىنىڭ كىچىك خوتۇنلىرىغىمۇ چېقىلىدۇ. مۇنداق شاھزادىنى شاھلىق ئورنىغا كۆتۈرۈشكە قالغان ئوغۇللار قوشۇلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوردا ئىچىدە قىرغىنچىلىق باشلاندى.

— يا ئاللا، نېمە دەيدىغانسەن؟ — دەپ ياقىسىنى تۇتتى سۈپۈرگە، — مانا مەن بىر ئايدىن بىرى شۇ شەھەردە يۈرۈپتىمەن. ھېچكىمدىن مۇنداق ئەندىشىلىك گەپلەرنى ئاڭلىمىدىم.

— ھەممە ئىش ئوردا ئىچىدە مەخپىي بولۇۋاتىدۇ. سەن تۇرماق ئوردىنىڭ تاشقىرىقى ھويلىسىدىكىلەرمۇ ھازىرغىچە ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز. ئىچكىرىكى ئوردىنىڭ دەرۋازىلىرى مەھكەم ئېتىۋېتىلگەن. بارلىق شاھ ئوردىلىرىنىڭ نىزامى شۇنداق ئىمىش، يېڭى شاھ بەلگىلىنىپ تەختتىن ئورۇن ئېلىپ بولمىغۇچە كونا شاھنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى سىرتقا ئۇقتۇرۇلمايدىكەن. بولمىسا، مەملىكەتتە ئىسيان كۆتۈرۈلۈپ، تەخت تەۋرەپ كېتىدىكەن.

— چۈشەندىم، — دېدى سۈپۈرگە، — ھەرقانداق پادىشاھنىڭ تەختى پارتلاشقا تەييار تۇرغان ۋولقانىنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ...

ئايال سۈپۈرگىنىڭ چوڭقۇر مۇلاھىزىلىرىنى چۈشەنمەي ئۆز سۆزىنى داۋام قىلىۋەردى:

— ساڭا مېنى قېتىپ بەرگەن خېنىم قۇياش شاھىنىڭ كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ بىرى بولىدۇ. بولۇۋاتقان قىرغىنچىلىقلاردىن قورقۇپ ئۇ كىچىك شاھزادىنى قۇتۇلدۇرۇپ

قېلىش ئۈچۈن مېنى ياردەمگە چاقىرغان. بىز خېنىمنىڭ شاھنى قوبۇل قىلىدىغان خاس ھۇجرىسىدىكى مەخپىي ئىشكىتىن يەر ئاستى يول بىلەن قېچىپ چىقتۇق...

ئايالنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى سۈپۈرگىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىپ بولغانىدى. «دۇنيادا شاھ ئوردىلىرىدىنمۇ سىرلىق ئورۇن بولمىسا كېرەك، دەپ پىكىر قىلاتتى ئېشىكى ئۈستىدە سۈپۈرگە، — ئۇ يەردە ھەر كۈنى، ھەر سائەتتە ئاجايىپ ئويۇنلار ئوينىلىپ، قىزىق ئىشلار سادىر بولۇپ تۇرىدۇ. كېيىن تارىخچىلار يۈز بەرگەن بۇ سىرلىق ۋەقەلەر توغرىسىدا تارىخ پۈتۈشىدۇ. لېكىن، بىزگىچە يېتىپ كەلگەن يازما خاتىرىلەرنىڭ زادى قانچىلىكى راست! ؟... بۇنىڭغا بىرىنچە دېمەك تەس. قانلىق جەڭلەر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، غەلىبە قىلغۇچىلار ئالدى بىلەن يېزىلغان تارىخلارنى كۆزدىن كەچۈرىدۇ. ئۆزىنى يېزەپ كۆرسىتىدىغان سەھىپىلەرنى قالدۇرۇپ ياكى تولۇقلاپ يازدۇرۇپ، جىنايەت ئىزلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆچۈرۈپ تاشلىشىدۇ. تارىخنىڭ يېزىلغان قىسىملىرىدىن تېخى يېزىلمىغان ياكى يېزىپ ئۆچۈرۈلگەن قىسىملىرى چىنراق بولىدۇ...

تۆتىنچى باب

ئايالنىڭ كېچە

سۈپۈرگە بىلەن ھېلىقى خېنىم قانداقتۇر بىر بۇغداي، قوناق، كۆكتاتلارنى تەرگەن ئېتىزلار، ئېگىز - پەس دۆڭلۈكلەرنى ئارىلاپ كەتكەن ئاياغ يوللار بىلەن بىرقانچە كۈن

مېخىشتى؛ ناتونۇش مەھەللىلەر، ياغاچلىرى چىرىپ قىيىسىپ
 كەتكەن كۆۋرۈكلەردىن ئۆتۈپ، چەت - ياقىلاردىكى قونالغۇلاردا
 تۇندى. خېنىم ئۈستىدىكى يېپىنچىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ
 خېلى ئازادلىشىپ قالغانىدى. سۈپۈرگە ئۇنىڭ قاۋۇل، ياش
 چوكان ئىكەنلىكىنى بايقىدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىسشچان
 كۆرۈنەتتى. قونالغۇلاردا سۈپۈرگىنىڭ پۇت - قولىنى يۇيۇشىغا
 سۇ ھازىرلايتتى، تاماق ئېتەتتى. يېتىشىغا چۈشەك تەييارلايتتى.
 چوكان قاشتېشىدەك سۈزۈك، ئاپپاق بەدەن گۈزەللىرىدىن
 بولمىسىمۇ، قاش - كۆزى جايىدا، تېرىسى قىزىل ئارىلاش قارىغا
 مايىل، قارىقۇمچاق ئاياللاردىن ئىدى. ئۇ بەزىدە ئاپتاپتەك
 ئېچىلىپ، سۈپۈرگىگە يېقىملىق جىلۋە قىلىپ، ئۇنىڭ ھەرقانداق
 ھاجىتىگە تەييار ئىكەنلىكىدىن بېشارەت بەرگەندەك قىلاتتى؛
 بەزىدە بولسا جىمىپ، خىيالچان بولۇپ قالاتتى. ئايالنىڭ بەدىنى
 چىڭ، ئۆزى بەستىلىك بولغاچقىمۇ، سۈپۈرگە ئۇنى ئېشەككە
 مىندۈرۈۋالغۇدەك بولسا ئېشەكنىڭ بېلى ئېگىلىپ كېتەتتى.
 مۇنداق چاغلاردا سۈپۈرگە ئېشەكنىڭ يېنىدا پىيادە ماڭاتتى،
 سۈر ئېشەك قۇلاقلىرىنى مىدىرلىتىپ، ئۆزىنىڭ ئۈستىدە بالا
 تۇتۇپ ئولتۇرغان بۇ ناتونۇش مېھمانغا ھەيران بولۇپ قاراپ
 قوياتتى. يول ئۈستىدە ئۇلار سايىداپ دەم ئالغۇدەك بىرەر تۈپ
 دەرەخ ياكى سۇ ئېقىپ تۇرغان ئۆستەڭ بويلىرىغا يېتىپ بارغاندا
 توختاپ دەم ئالاتتى. مۇنداق چاغلاردا چوكان شاھزادىنىڭ
 لاتىلىرىنى قۇرۇقداپ، ئۇنىڭغا ئەمچەك سالاتتى. ئايالنىڭ
 كۆكسىمۇ ئۆز بەستىگە لايىق يوغان ۋە چىڭ ئىدى. بوۋاق ئۇنىڭغا
 مەھكەم يېپىشىۋېلىپ ئاچكۆزلۈك بىلەن ئېمەتتى. ئاپپاق سۈت
 ئۇنىڭ جاۋغا يىلىرىدىن كۆۋەجەپ چىقاتتى. نېمىشقىدۇ ئايال بەزىدە
 شاھزادىنى ئېمىتىكەندە ئۇنىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ ئۇنىسىز
 كۆز يېشى قىلاتتى...

ئۇلار چەت - ياقىلاردىكى ساراي ياكى دەرەخلەرگە پەقەت كۆز

باغلانغان چاغلار دىلا يېتىپ كېلەتتى - دە، بىر كېچە قونۇپ،
ئەتىگىنى يەنە سەھەردە كۆزدىن غايىپ بولۇشاتتى. ئايال بالىنى
كۆتۈرۈپ مېڭىش ئۆزى ئۈچۈن ھېچقانچە مۇشەققەت ئەمەستەك
ئىتتىك ماڭاتتى. بەزىدە ئۇ سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكىدىنمۇ ئۆتۈپ
كېتىپ، ئارقىغا قاراپ سۈپۈرگىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتەتتى.
— يا قۇدرەت! — دەيتتى سۈپۈرگە ئايالغا قاراپ، —
خۇدايىم ساڭا يېتەرلىك كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلغانىكەن. ئەكەل
قولۇڭدىكى بالىنى مەن بىردەم ئالاي، چارچىغانىسەن؟
— ئۆزۈم كۆتۈرەي! — دەيتتى ئايال، — ئوردا قائىدىسىدە
شاھزادىنى باشقىلارغا بېرىشكە بولمايدۇ.

— ھازىر سەن ئوردىدا ئەمەس، ئاللانىڭ ئاسمىنى كەڭ بىر
ئوچۇقچىلىقىدا كېتىپ بارىسەن. قارىغىنە، ئەتراپتىكى ھەممە
نېمە قۇياشنىڭ نۇرىدا يېقىملىق تاۋلىنىپ يېتىپتۇ. ئەنە،
يىراقلاردىكى دەرەخلىكلەردە كاككۇك سايراپ تۇرۇپتۇ.
تورغايلارنىڭ قانچىلىك خۇش خۇي چۇرۇقلىشىۋاتقىنىنى
ئاڭلاۋاتامسەن؟ بۇ يەردە سەنمۇ، مەنمۇ، ھەممە نېمە ئەركىن.
مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەكچى بولساڭ، مۇشۇ ئەركىنلىكنى
قوغلىشىپ سەيياھ بولۇپ كەتكەن ئادەممەن. خاتىرجەم بول، بۇ
يەردە ھېچكىم بىزگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرغىنى يوق!
— بىلەمسەن؟ — دېدى چوكان — بۇ شاھزادە كۈنلەرنىڭ
بىرىدە چوقۇم پادىشاھ بولىدۇ.

— ئاللا نېسىپ قىلسا، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى تۈزەتتى
سۈپۈرگە.

— پادىشاھ بولغۇچىنى پەقەت بەلگىلەنگەن ئادەملا
كۆتۈرۈشى شەرت.

— جاھاندا مەن نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرگەن، لېكىن مۇنداق
لەشكىرى يوق، ئىنىكئانىسىنى ئېمىپ كېتىۋاتقان پادىشاھنى
كۆرمىگەنكەنمەن، — دەپ كۈلدى سۈپۈرگە، — راست

ئېيتىسەن، پادىشاھنى كۈتۈشنىڭ قائىدە - نىزاملىرىدىن مېنىڭ قىلچە خەۋىرىم يوق. شاھزادىگە كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ ئەمچەك سېلىشمۇ ئوردىنىڭ نىزامىمۇ؟ نېمە ئۈچۈن بەزىدە سەن بۇ ھۈرمەتلىك، بولغۇسى شاھىمىزنى ئېمىتكەندە يىغلايسەن؟ چوكان ئۇزاق جىمىپ كەتكەندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

— بىلەمسەن؟ مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا ياقا يۇرتلۇق. مېنىڭ يۇرتۇم ئاۋۇ قارلىق تاغلارنىڭ ئارقىسىدىمۇ ياكى ئاۋۇ يېشىل دۆڭلۈكلەرنىڭ ئۈستىدىمۇ ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ، مەن تۇغۇلغان يەرنىڭ ئاياللىرى مۇشۇنداق بەستلىك، كۆكسى چوڭ، سۈتلۈك كېلىدىكەن. شاھ ئوردىسىغا لازىم ئىنىكئانىلارنى ئەنە شۇنداق يۇرتلاردىن تاللاپ ئەكەلگۈزىدىكەن. مەن ئۆزۈمنىڭ قانچە ياشتا ئوردىغا كىرگىنىمنى ئەسلىيەلمەيمەن. بىر ئايالنىڭ بېشىمنى سىيلاپ، يىغلاپ تۇرۇپ خوشلاشقىنىنى، ئەتراپى چۈمكەلگەن ھارۋىدا ئىغاڭشىپ ئولتۇرۇپ ئۇزاق يول ماڭغىنىمنى خۇددى چۈشۈمدىكىدەك كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن. ئېھتىمال، بالا ۋاقتىمدا ناھايىتى چىرايلىق بولسام كېرەك، خاننىڭ ئادەملىرى مېنى تويىتوغرىلا ئوردىغا يەتكۈزۈپ كېلىپ، خانىشلارنىڭ خىزمىتىگە تۇتۇپ بەرگەن.

— ھېلىمۇ گۈزەل تۇرۇپسەن، سىڭلىم.

سۈيۈرگىنىڭ ماختىشىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلىغان چوكان جىلۋە بىلەن لاپ قىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى - دە، سۆزنى داۋام قىلدى:

— بەلكىم تاللىنىپ شاھ ھەرىمىگىمۇ كىرىشكە مۇيەسسەر بولاتتىممىكەن، بىراق، مەندەك پۇقرالارنىڭ قىزلىرىنى تۆۋەن نەسەبتىن كېلىپ چىققان دەپ، ھەرگىز شاھ ھۇزۇرىغا كىرىشكە تاللاشمايدۇ. مەن پەقەت خېنىملارغا دېدەكلا بولالىدىم. ساڭا ئېيتسام، ئوردىدا بىزدەك دېدەكلەرنىڭ ھالى شۇنچە خاراب. مانا مېنى ئۇلار ئون بىر - ئون ئىككى يېشىمدىلا ئاياغ ئاستى

قىلىشقان.

— كىملەر؟

— كىملەر بولاتتى؟ باشتا مەرتۇنىلىكرەك بىرى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ. ئاندىن ئوردا خادىملىرى، قورۇقچىلار، ھارۋىكەش، ئاشپەز، چاكارلار، ھەتتا بەزىدە بالاغەتكە يېتىپ قالغان بەگباش شاھزادىلەرمۇ بىزگە چېقىلىۋېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىز ئاتىمىز بالىلارنى تۇغىمىز. بالا تۇغۇلۇشى بىلەنلا نازارەتچىلەر ئاچىقىپ كېتىپ بوغۇپ تاشلىشىدۇ. مۇشۇ يوغان ئەمچەكلىرىمىزگە سۈت تولۇپ تۇرسۇن دەپ، ئۇلار بىزنىڭ تۇغۇشىمىزغا يول قويۇشىدۇ. ئاندىن بالىلىرىمىزنى ئۆلتۈرۈپ، بىزنى خېنىملارنىڭ بالىلىرىنى ئېمىتىشكە قويىدۇ. قۇياش شاھىنىڭ ئارزۇلۇق خوتۇنلىرى ھەتتا ئىنىكئانلارنى سېغىپ سۈتمىنى ئىچىدۇ. ئادەم سۈتىدە بەدىنىنى سۈرتىدۇ... مەن بۇ شاھزادىنى ئېمىتىۋاتقىنىمدا بەزىدە ئۆزۈمنىڭ بالىلىرىنى ئويلاپ قالىمەن... — نېمە دېدىڭ؟! — سۈپۈرگە ئېشىكى ئۈستىدە قىيىسىپ ئولتۇرۇپ ئايالدىن سورىدى، — سېنىڭ ئۆزۈڭنىڭ بالىلىرىمۇ بارمىدى؟ بىز نېمىشقا ئۇلارنىمۇ بىللە ئېلىپ ماڭىمىدۇق؟

— مەن بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغقان، قانداق چىرايلىق بالىلار ئىدى دېگىن؛ ئۇلارنىڭ ئۇزۇن كىرىپىكلىرى، كىچىككىنە كۆزلىرى، ماڭا تەلپۈنگەن بۇدرۇق قوللىرى كۆز ئالدىمىدا تۇرۇپتۇ. ھەر ئىككىلىمىزدىن ئايرىلدىم. قولۇمدىن يۇلۇۋېلىشتى. دە، ئەگەپ يوق قىلدى. مەن نېمىشقا يىغلىماي، قارا، مېنىڭ كۆكسۈمدىن ئېقىۋاتقان ئاپئاق سۈتلەر شۇ بالىلىرىمنىڭ رىزقى ئەمەسمىدى؟!...

ئايال بوغۇلداپ يىغلىۋەتتى. سۈپۈرگىنىنىڭ قەلبىنى بۇ ئايالغا بولغان ئېچىنىش، ھېسداشلىق چۇلغۇۋالدى. ئۇلار ھەر ئىككىلىسى ئۇزاققىچە جىمىپ كەتتى. سۈپۈرگە ئىككىنچىلەپ ئايالدىن بۇ ھەقتە گەپ سورىمىدى.

كېچىك شاھزادىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان چوكان بىر كۈنى ناھايىتىمۇ خۇش خۇپلىشىپ كەتتى. ئۇلار سۈپۈزۈك تاغ سۈيى يېيىلىپ ئېقىۋاتقان چىمەنلىككە يېتىپ كەلگەندە، ئايال قائىدىنى بۇزۇپ شاھزادىنى سۈپۈرگىگە تۇتقۇزدى. شاھزادە كۆزىنى يوغان ئېچىۋالغان بولۇپ، ساقاللىق بۇ كىشىگە چەكچەيگىنىچە قاراپ قالغانىدى.

— ئۇھ، بۇ يەر نېمىدېگەن چىرايلىق، مەشەدە بىردەم ئارام ئالمايلىمۇ؟ — دېدى ئايال.

— شۇنداق قىلايلى — دېدى سۈپۈرگە. ئايال:

— ئۆتۈنۈپ قالاي، سەن مەن تەرەپكە قارىما، — دېدى — دە، سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ كەتتى.

ئېشەك ئەتراپتىكى چۆپلەرنى قېلىن كالىپۇكلىرى بىلەن يالماپ، ئىشتىھا بىلەن ئوتلاشقا باشلىدى. ئاز ئۆتمەي سۈپۈرگىنىڭ قولىقىغا سۇنىڭ شالاپشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئايال نېرىراققا بېرىپ ئۆزىنى دالىغا ئېلىپ يۈيۈنماقتا ئىدى. سۈپۈرگە قولىدىكى بوۋاققا قارىدى. كەلگۈسىدە پادىشاھ بولۇشقا تېگىشلىك بولغان بۇ بوۋاقنىڭ سۈپۈرگە ئۆز ئۆمرىدە ئۇچراتقان نارەسىدىلەردىن ھېچبىر پەرقى يوق ئىدى.

— خوش شاھزادەم، — دېدى سۈپۈرگە بالىغا قاراپ، شاھزادە يۆڭىكىدە پۇتلىرىنى پىلتىڭلىتىپ تېپىرلاپ قويدى، — سېنىڭ ھېلىقى بارلىق تەخت ۋارىسلىرىنى يوقاتماقچى بولۇپ قۇتىرغان چوڭ ئاكاڭ شۇ تاپتا ئوردا ئىچىدىن سېنى ئىزدەپ تاپالماي قانچىلىك غەزەپكە كېلىۋاتقاندۇر. ھە!؟ بەلكىم ئۇ قىلىچىنى يالىڭاچلاپ ئوردا ئىچىدىكى ئۇچرىغانلا بوۋاقنى قانغا بويلاۋاتقاندۇ؟ يا بولمىسا ئۇ ئەڭ ئاۋۋال سېنىڭ مېھرىبان ئاناڭنى دارغا ئاسقاندۇر؟... خۇدانىڭ تەقدىرىنى قارا، مىڭلاپ قوشۇن قوغداشقا تېگىشلىك سەندەك بىر شاھزادىنى ئۆزىنىمۇ قوغدىيالمايدىغان مېنىڭدەك بىر ئاجىزنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپتۇ...

سەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە راستتىنلا خانلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ قالغۇدەك بولساڭ، بىزنىڭ سېنى مۇشۇنداق كۆتۈرۈپ يۈرگىنىمىزنى، سەن ئۈچۈن بېشىمىز كېتىدىغان خەتەرگە تەۋەككۈل قىلغانلىقىمىزنى ئېسىڭگە ئالارسەنمۇ؟

بوۋاق بۇدۇرۇق قوللىرىنى سۇنۇپ سۈپۈرگىنىڭ ساقاللىرىنى تۈتۈۋېلىشقا تىرىشاتتى.

— ياق! — دەپ ئۆز پىكرىنى رەت قىلدى سۈپۈرگە، — شاھلاردىن شاپائەت كۈتۈش ئەخمەقنىڭ ئىشى. ھۆكۈمرانلار ئۆز سىرىنى بىلگۈچىلەرنى ھەممىدىن بۇرۇنراق كۆزدىن يوقىتىدۇ. بەندىنىڭ ھەقىقىي شاپائەتچىسى رەھىملىك ئاللاننىڭ ئۆزى...

سۈپۈرگە تېخى بالا شاھ ئۈستىدىكى مۇلاھىزىلىرىنى ئاياغلاشتۇرماي تۇراتتى. يىراقتىن ئايال چىقىپ كەلدى. سۈپۈرگە ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى. ئايال يۇيۇنۇپ، تارىنىپ تولىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەنىدى. سۈپۈرگىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان قىزىلگۈل، دەرەخلەر ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان تولۇن ئاي يەيدا بولغاندەك بولدى... شۇ چاغدا سۈپۈرگە بالىنىڭ يۆگىكى ئاستىسىدا تۇرغان قولىغا ئىسسىق بىر نەملىكنىڭ تەگكەنلىكىنى سەزگەندەك بولدى. دە، دەرھال ئېسىگە كېلىپ، بالىنى يەرگە قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ۋاي، سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دېگىنىچە يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى ئايال.

— نېمە بولدى؟

— سەن شاھلارنى قانداق كۈتۈشنى بىلمەسەن، مەن ساڭا ئېيتىمىدىمۇ، نېمىشقا شاھزادىنى يەرگە قويۇپ قويىسەن؟

— سەن ئۇنىڭ ئاستىسىدا دەرھال قۇرۇقدا، — دېدى سۈپۈرگە كۈلۈپ، — ئۆمرۈمدە مەن مۇنداق ئورنىغا سېپىپ، چېچىپ ياتىدىغان پادىشاھنى كۆرمىگەنكەنمەن.

ئايالمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. نېمىشقىدۇر ئۇ بۈگۈن

خۇش خۇي بولۇپ قالغانىدى. سۈپۈرگىگە مۇنايم مۇئامىلە قىلغۇسى، ئۇنىڭغا سۈركىلىپ ئەركىملىگۈسى كېلىپ تۇراتتى. ئۇمۇ يەردە ياتقان شاھزادىنى دەرھال قولغا ئېلىشنى ئۈنتۈپ سۈپۈرگىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى - دە:

— قارا، شۇ ئاپتىدا بىز مۇشۇ بالىنىڭ ئاتا - ئانىسىغا، بىر جۈپ ئەر - خوتۇنغا ئوخشاپ قاپتۇمىز، — دېدى.

مۇشۇ بىرنەچچە كۈنلۈك سەپەر جەريانىدا سۈپۈرگىنىڭ مىجەزى ئايالغا يېقىپ قالغانىدى. ئۇ بىر ئاز غەلىتە، قوپال، ساددا كۆرۈنىدىغان بۇ ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەرلەرگە خاس ئاق كۆڭۈللۈك ۋە يوشۇرۇن ئەقلىنى كۆرۈپ يەتكەنىدى. ئايالنىڭ قەلبىدە كۈندىن - كۈنگە ھاۋا ئانام زامانىسىدىن قالغان شۇ ئەرنى ئىگىلەش، قولغا كەلتۈرۈش، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىش ئىستىكى يېتىلىۋاتاتتى. سۈپۈرگە ئايالنىڭ ئەر - خوتۇن توغرىسىدىكى گەپلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمىدىمۇ ياكى چۈشەنسىمۇ چۈشەنمەسلىككە سالىدىمۇ، ئايالدىن كۆزلىرىنى قاپچۇرۇپ، قولىنى يۇيۇش ئۈچۈن سۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلار يەنە يولغا چىقتى. ئايال تۇرۇپ كۈلەتتى، دالا گۈللىرىنى ئۈزۈۋېلىپ قولىقىغا قىساتتى. بەزىدە غىمگىشىپ ناخشا ئېيتاتتى.

بۇ بېشىمغا چۈشكەن كۈننى ھېچكىم بىلمەيدۇ،
توۋا دەيمەن، دەرد تارتقانغا كىشى ئۆلمەيدۇ.
ئوردىدىكى خىنىملارنى شاد - خۇرام دېمەك،
زىبۇ زىننەت يۈك ئۇلارغا، قەلبى كۈلمەيدۇ.

ئۇ ئۆز ناخشىسىدا ئوردىدىكى دېدەكلەرنىڭ كۈلپەتلىرى، ئېگىز تاملار ئىچىگە بەند بولغان خانىشلارنىڭ ئىچ پۇشۇقى، بالىسىدىن ئايرىلغان ئانىنىڭ ھەسرەتلىرىنى سۆزلەيتتى. شۇ كۈنى ئۇلار خالىي بىر قونالغۇغا كېلىپ چۈشتى. ئايال

سۈپۈرگىنى ئەڭ مەزىلىك تاماقلارنى تەييارلاپ كۈتتى. كېچىسى
ئۇ سۈپۈرگىنى ئۆز قوينىغا چاقىردى.

— ماڭا قارا، يولۇچى، — دېدى ئايال ياستۇقىغا
جەينەكلىنىپ تۇرۇپ، — سەن مېنى نېمىشقا ئىككىلىتىپمۇ قويماي
دېمەيسەن؟

— ئىككىلىتىپ دەمسەن؟... سېنىسىما؟ — سۈپۈرگە
كۈتۈلمىگەن بۇ سوئالدىن ھەيران بولدى، — سەن كىچىك بالا
بولمىساڭ؟

— لېكىن مەن ئايال كىشى - دە!

— توغرا، سەن ئايال كىشى.

— قوينۇمغا كىرىش خىيالىڭىمۇ كىرمەمدۇ؟ ياكى مەن
ساڭا يارىمىدىممۇ - يە؟...

جاھانكەزدى سۈپۈرگە تېغىرقاپ قالدى. كىچىك شاھزادە
چوكاننىڭ ئۇ تەرىپىدە ئاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. تۈن يېرىملىشىپ
قالغان بولۇپ، ئاي نۇرى ئۇلار ياتقان ھۈجرىنىڭ ئىچىنى غۇۋا
يورۇتۇپ تۇراتتى. ئايال بولسا كۆرىپنىڭ ئۈستىدە يالىسىڭاچ
دېگۈدەك ياتقىنىچە، يوتقىنىنىڭ بىر تەرىپىنى ئېچىپ قويۇپ
سۈپۈرگىگە قۇچاق ئاچقاندى. تەڭلىكتە قالغان سۈپۈرگە نېمە
دېيىشنى بىلمەي قالدى.

— ياق، ياق. سەن... سەن ھەرقانداق ئەرگە يارايدىغان
چوكانسەن، — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا قوينۇمغا كەلمەيسەن؟ دەسلەپكى
كۈنلەردە مەن سېنىڭ زورلۇق قىلىشىڭدىن ئېھتىيات قىلدىم؛
كېيىنكى كۈنلەردە مەن سېنى كۈتتۈم. بەزى كۈنلىرى سەن
يېتىمىلا ئۇخلاپ كېتىسەن، مەن ئۇزاققىچە كۆز يۇممايمەن...
خوجايىن خېنىم مېنى ساڭا قوشۇپ يولغا سالغاندا «خالىساڭ
خوتۇن قىل!» دېگىنىنى ئاڭلىغان بولغىنىڭ؟
— شۇنداق، ئاڭلىغان.

— دېمەك، بىزگە رۇخسەت قىلىنغان. سەن يەنە نېمىدىن ئېھتىيات قىلىسەن؟

..... —

— ياكى سەن ئاياللارغا يېقىنلاشماسلىققا قەسەم قىلىۋەتكەنمۇ؟ ياكى سېنىڭ دىنىڭدا ئۆيلىنىشكە بولمامدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا، سەن ئۇنداق يارىماس دىندىن چىقىپ كەت. ئاللاننىڭ ئۆزى ئەر بىلەن ئايالنى بىر - بىرىگە ھاجەتلىك قىلىپ ياراتقان.

... —

— نېمىشقا ئۈنچىمايسەن؟ مېنى خوتۇنلۇققا ئالساڭ زىيان تارتمايسەن. ئايىغىڭدا يۈرۈپ خىزمىتىڭنى قىلىسەن. مەن شاھ ئوردىسىدا ئەڭ ئېسىل تاماقلارنى پىشۇرۇشنى ئۆگەنگەن. . . .
سۈپۈرگىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئاياللارغا ھەۋەس قىلىدىغان، چاغلىرىم ئۆتۈپ كەتكەن، دەپ ھېسابلايتتى. سۈپۈرگە بۇ ياش ۋە ساغلام نوتىغا ئۇرۇنۇپ ئۆز قەدىر - قىممىتىنى تۆكۈشنى خالىمايتتى. ئايال بولسا سۈپۈرگىنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ئەمەس، ئۆزىدىكى غەربىلىق ۋە يالغۇزلۇقنى بىردەملىككە بولسىمۇ يىراقلىتىش ياكى بولمىسا كېلىپ - كېتىدىغان بىر ئۆتكۈنچى تەشۋالىقنى قاندۇرۇش زۆرۈرىيىتىدىن قوينىغا چاقىرماقتا ئىدى. . . . بىر چاغلاردا سۈپۈرگىنىڭمۇ يىگىتلىك مەزگىللىرى ئۆتكەنىدى. ئۇنىڭمۇ ئۆزىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن مەشۇقلىرى بولغان. ئۇ ۋاقىتلار قانچىلىك گۈزەل ۋە ئۇنتۇلماس ئىدى - ھە!...؟

يالغۇز ئاياغ يول، كەڭ دالا ياكى شەمشەرنىڭ قانداقتۇر بىر تار كوچىلىرىدا ئۇنى دېرىزىسىنى ئېچىپ شەرەتلىگەن جانانلار، قايىناق بازار ئىچىدە چۈمپەردىسىنى بىلىنەر - بىلىنمەس قايرىپ قويۇپ كۈلۈمسىرىگەن گۈزەللەر ئۇنىڭ ئېسىدە، شۇنداقلا ئۇنىڭ بەزىلىرى شەھلا كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ،

ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىپ قالاتتى. سۈپۈرگە مۇنداق چاقىرىغان جانانلارنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە، پەقەت بىر كېچىلا مېھمان بولۇپ ئۆتەتتى. - دە، ئىككىنچىلەپ ئاياغ باسمايتتى. چۈنكى، بىر نىشاننى ئۇزاق ئەگىپ يۈرۈشنىڭ خەتەرگە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى... چوكاننىڭ جاننى قىينايدىغان ئوتلۇق تەلەپلىرى سۈپۈرگىنى ئەنە شۇنداق خىياللارغا ئەكەتتى. ئايال بولسا توختىماي سۆزلىمەكتە، سوئاللارنى قويماقتا ئىدى.

— گەپ قىلساڭچۇ! — دەپ ئالدىرىتاتتى چوكان، — ياكى سېنىڭ ئېيتقىلى بولمايدىغان بىرەر ئەيىبىڭ بارمۇ؟ ياكى بولمىسا...

— قوي، سىڭلىم، مېنىڭ يېشىم ساڭا مۇناسىپ ئەمەس!

— يېشىم دېدىڭما؟! — كۈلۈپ كەتتى چوكان.

— ھەئە، مېنىڭ بالىلىرىم بولغان بولسىمۇ بەلكىم سېنىڭدىن چوڭراق بولغان بولاتتى.

— ئوردىدا بىزگە ئىككى پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىلارمۇ ئېسىلىشىدۇ. خىجالەت بولما، بۇ ئىشنى مانا مەن ئۆزۈم تەلەپ قىلىدىم...

چوكان شۇنداق دېدى. - دە، سۈپۈرگىنىڭ قوينىغا ئۆمىلەپ دېگۈدەك كىرىپ كەلدى.

— مۇنداق قىلما، مۇنداق قىلما! — دەپ يالۋۇراتتى سۈپۈرگە ئۆزىنى قاقچۇرۇپ، — مەن سېنى خوتۇنلۇققا ئالساممۇ ئاۋۋال بىرەر كىشىنى گۇۋاھ قىلىپ تۇرۇپ نىكاھ ئوقۇتۇشىمىز كېرەك... سەن مېنى گۇناھكار قىلىسەن... قوللىرىڭنى قەيەرگە سوزۇۋاتىسەن؟ قوي مېنىڭ غىدىقىم كېلىدۇ...

ئەمما چوكان سۈپۈرگىگە بارغانسېرى مەھكەم يېپىشىپ، ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يەشمەكتە ئىدى. ئۇ كۈچلۈك قوللىرى بىلەن سۈپۈرگىنى ئۆزىگە تارتاتتى. ئۇلۇغ شاھزادە بولسا يېنىدىلا سادىر بولۇۋاتقان ئاجايىپ مۇھەببەت پاجىئەسىدىن بىخەۋەر تاتلىق

پۇشۇلدايتتى. ئاي بۇلۇتلار ئارىسىدا بىر كۆرۈنۈپ، بىر مۆكۈنەتتى. ئايالنىڭ ئوتلۇق ۋە تەشئالىق پىچىرلاشلىرى تەسىرىدە يۇلتۇزلار تېخىمۇ روشەن چاقناپ، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىشاتتى... سۈپۈرگىگە بۇ چوكاننىڭ مۇھەببىتىنى بۈگۈنگە، مەڭگۈگە ياكى شۇ بىرنەچچە مىنۇتقا بولسىمۇ قوبۇل قىلماقتىن باشقا چارە يوق ئىدى... ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوقالغان، ئۇنتۇلغان سېزىملار ئويغىنىشقا باشلىدى...

بەشىنچى باب

ياخشى قال يولۇچى

يەنە يېڭى بىر ئالڭ ئاتتى. سۈپۈرگە ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ يۈيۈندى. بامدات نامىزىنى ئوقۇپ خۇدادىن ئۆز گۇناھلىرىنى تىلىدى. ئۇلار يەنە يولغا چىقىشتى. چوكان ئۆزىدىكى تەشئالىق ئوتىنى ئازراق بولسىمۇ پەسەيتكەن بولۇپ، بۈگۈن نېمىشقىدۇر كەم سۆز بولۇپ قالغانىدى. ئۇ پات - پات ئېشەك ئۈستىدە كېتىپ بارغان سۈپۈرگىگە يەر تېگىدىن قاراپ قويايتتى.

ئوردىدىكى چاغدا چوكان ئۆزىنىڭ ئەنسىز، كىشىنى بىزار قىلىدىغان خورلۇق تۇرمۇشىدىن جاق تويغانىدى. ئۇ قانچە قېتىم شۇنداق بىر كىشىنىڭ غايىتىدىن پەيدا بولۇپ، ئۆزىنى يىراق، خاتىرجەم بىر ماكانغا ئەكىتىشنى تىلىگەنىدى. ئۆزىنى ئەكىتىدىغان ئۇ كىشىنىڭ چىرايىنىڭ قانداق بولۇشى، ياش قۇرامىنىڭ قانچىدە ئىكەنلىكى ئۇنىڭ ئۈچۈن بەربىر ئىدى. ئۇنىڭغا لازىمى پەقەت ئۆزىگە پاناھ بولالايدىغان بىرەر ئەر كىشى.

شۇنداق ئادەم بولسا، ئۇنى دۇنيانىڭ قانچىلىك يىراق يەرلىرىگە ئەكەتسىمۇ مەيلى ئىدى. ئۇ يەردە ئۇ ئېرىنىڭ ئاش - تامىقىنى ئېتەتتى، ساغلام، بۇدرۇق بالىلارنى تۇغاتتى، ئۇنىڭ بالىلىرىنى ھېچكىم بوغۇپ قويمايتتى، ئۇ ئۆز بالىلىرىغا قېنىپ ئەمچەك سالالايتتى. بالىلار چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپى ۋاڭ - چۇڭغا تولاتتى...

چوكان ئۆزىنىڭ ئوردا ئىچىدە ئۆتكۈزگەن تۇرمۇشىنى ئويلىغىنىمۇ كەلمەيتتى. ئوردىدىكى دېدەكلەر، ئىنىكئانلار، ئايال چاكارلار بىلەن ئوردا خىزمەتچىلىرىنىڭ ئوغرىلىقچە قىلىشىدىغان مۇناسىۋەتلىرى كىشىنى بىزار قىلاتتى. ئوردىدىكى ئېسىل زادىلەر كۆزى چۈشكەن ئايال خىزمەتكارلارنى خۇشى تۇتقاندا چاقىرىپ بىر كېچە قويىغا ئالىدۇ - دە، بۇ كىشىنى بىرەرگە تىنىپ قويسلا كالىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، تەھدىت سېلىپ ئەتىسىلا ھەيدەپ چىقىرىدۇ. ئوردا خىزمەتكارلىرى بىلەن بۇلۇڭ - پۇچاقلاردا قورقۇپ، تىترەپ تۇرۇپ قىلىشقان ئىشلارنىڭمۇ قىلچە لەززىتى بولمايدۇ. ئاھ، شۇ ھەشمەتلىك ئوردىدا ئاددىي بىر دېھقاننىڭ خوتۇنى بولۇشنى ئارزۇ قىلمايدىغان بىرەر كېنىزەك تېپىلارمۇ؟! ...

ئوردىدىن مانا بۇ شاھزادىنى ئېلىپ قېچىش ئىشىغا شۇڭلاشقا بۇ چوكان ئۆز ئىختىيارى بىلەن ماقۇل بولغانىدى. ئۇ خەۋپ ئىچىدە قالغان شاھزادىنى قوتۇلدۇرماقچى، راستىنى ئېيتقاندا، ئوردىدىن يىراق بىر جايدا ئۆزىنىڭمۇ خاتىرجەم تۇرمۇشىنى تىكلەمەكچىدى. . . چوكان خىيال ئىچىدە سۈپۈرگىگە قارايتتى. بۇ ئادەمنىڭ يېشىنى ئانچە چوڭ دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى. ئۇنىڭدا ئەر كەكلەرگە خاس ھەممە خىسلەت تېپىلاتتى. ئەمما بۇ چوكانغا نىسبەتەن ئۇنىڭ مۇناسىۋەتلىرى بىر ئەر بولغۇچىغا ئەمەس، مېھرىبان قېرىنداشقا ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ئادەم يەر تېرىپ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرىدىغان دېھقان

ئەمەس، تۈگىمەس سەرگەردانلىقنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان غەلىتە ئادەمدەك قىلاتتى.

سۈپۈرگە بىلەن چوكان قانداقتۇر بىر تاشلىسىق ساي، تاشلاندىق يوللار بىلەن كەڭ ئېدىرلىقنى كېسىپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. يىراقتا يېشىللىقلارغا پۈركەنگەن دۈمچەك - دۈمچەك دۆڭلۈكلەر، ئۈنىڭمۇ ئارقىسىدا قارلىق ئېگىز تاغلار كۆرۈنەتتى. ئاشۇ دۆڭلۈكلەر تەرەپكە ئەكىتىدىغان يولغا قاراپ چوكاننىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى.

— بىلەمسەن؟ — دېدى ئۇ سۈپۈرگىگە، — بۇ يەرلەر ماڭا تونۇشتەك قىلىدۇ. مېنى لەشكەرلەر ئوردىغا ئېلىپ ماڭغاندا، ھارۋا بىلەن ئەنە شۇنداق دۆڭلۈكلەرنى ئارىلاپ ماڭغاندەك قىلغان. بىز ئۇزاق يول يۈرگەن، ھارۋىدا يەنە قانداقتۇر يۈكلەرمۇ باردەك قىلاتتى. مەن يوغان ساندۇقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا چاپقىلىپ ئولتۇرۇپ، مەيە مىلەڭزىسىنىڭ يۇقىرىدىن ئوغرىلىقچە سىرتقا قارىغانىدىم، بەلكىم، ئاشۇ دۆڭلۈكلەردىن ھالقىپ چۈشەكلا بىزنىڭ يۇرتقا بارارمىزمىكەن. ئۇلار مېنى ئوردىغا ئېلىپ ماڭغاندا مەن كىچىك ئىدىم، كېيىن ئاڭلىسام، ئاتا - ئانىم ھەسرەت چېكىپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ھازىر يۇرتۇمدا قانداق ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەيمەن...

— سەن ئۇ تەرەپلەرنى ئۆزۈڭنىڭ يۇرتىغا ئوخشىتىۋاتساڭ كېرەك، — دەپ كۈلدى سۈپۈرگە، — دۇنيادا بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان دۆڭلۈكلەر ئازمۇ؟

— سېنىڭ دېگىنىڭ توغرىدۇر، — دېدى چوكان، — ئەمما، مۇشۇ ئەتراپ كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. شۇ ئەتراپتىن بىز بىرەر پارچە يەر سېتىۋېلىپ تېرىغان بولساق، ساپانىنى مەن ئۆزۈم سۆرەيتتىم.

— ئەتىدىن باشلاپ بىز ئۇ تاغ تەرەپكە ئەمەس، مانا ماۋۇ چۆللۈكلەرگە قاراپ كەتكەن يول بىلەن ماڭىمىز، — دېدى

سۇپۇرگە، — ئالدىمىزدىكى بۇ يوللاردا ئەمدى بىزگە بەزىدە كۈنلەپ بىرەر كارۋان، بىرەر يولۇچى ياكى بىرەر قونالغۇمۇ ئۇچرىمايدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ يوللاردا ئادەم شالاڭ، شاھ ئاياغاقچىلىرىنىڭ تۇتۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەشىڭىمۇ ھاجىتى يوق. مەن قۇملۇقلاردىكى ئەڭ يېقىن، ئەڭ مەخپىي يوللارنى بىلىمەن.

قۇياش شاھىنىڭ تەۋەلىكىدىن چىقىپ كېتىدىغان ئاخىرقى كېچىسى يولۇچىلار قونالغۇ تاپالماي، ئېتىزلىقتىكى تاشلىنىپ تۇرغان بىر كونا كەپە ئىچىدىلا تۇنىدى. كەپىنىڭ ئۈستىگە ياپقان ياغاچلار چىرىپ قارىداپ كەتكەن، كەپىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچاقلىرىنى قېلىن تور باسقان بولسىمۇ، كەپىنىڭ ئاستىغا قۇرۇق ۋە يېڭى مەڭگەن يېپىتىلغانىدى. بۇ شۇ ئەتراپتىكى بىنەم يەرلەرنى تېرىيدىغان دېھقانلارنىڭ يىغىم - تېرىم ۋاقتىدا پايدىلىنىدىغان تۇرالغۇسىدەك قىلاتتى. بىر - ئىككى كۈندىن بېرى ماڭغان ئوڭغۇل - دوڭغۇل تاشلىق يول سۇپۇرگىنى ئوبدانلا چارچاتقانىدى. ئۇ ئېشىكىنى چۈشەپ ئوتقا قويۇپ، كىرىپلا ئۇخلاپ كەتتى. چوكاننىڭ كۆزىگە بولسا زادى ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

«كۈندۈزى يول بويىدا كۆرۈنگەن دۆڭلۈكلەردىن ھالقىساقلا بىزنىڭ يۇرتقا يېتىپ باراتتۇق» دەپ ئويلايتتى چوكان. شۇ دۆڭلەرنىڭ ئارقىسىدا راستتىنلا ئۇنىڭ يۇرتى بارمۇ ياكى بۇ بىر خىيالىي تۇيغۇمۇ؟ بۇنىسى نامەلۇم ئىدى. نېمىشقىدۇر چوكاننىڭ كالىسىغا مۇشۇنداق بىر پەرەز ئورنىشىۋالغانىدى. ئۇ يەردە يىراقتىكى ئاق باش تاغلاردىن ئېقىپ كېلىدىغان سۇپۇزۇك تاغ سۈيى، ئۇزۇنغا سوزۇلغان جىلغىلار بار. بىر قېتىم ئاتىسى چوكاننى شۇ يەرلەرگە باشلاپ بېرىپ سايدىن بېلىق تۇتقان. ئاياغ يوللار، ئېتىزلار، ياپپىشىل باراڭلار بىلەن پۈركەنگەن ئاددىي دېھقان ئۆيلىرى، سەيلىكلەر ھەممىسى ئۇنىڭ ئېسىدە تۇرۇپتۇ.

ئەگەر ئۇ شۇ ئەتراپتىكى بىرەر ئىشلەمچىنىڭ خوتۇنى بولۇپ قالغان بولسا تېمىدىگەن ياخشى بولغان بولاتتى - ھە! ... بۇ ناتونۇش ئادەم ئەمدى چۆل يوللىرى بىلەن ئۇنى قەيەرلەرگە ئەكەتەر؟ ئېھتىمال ئۇ مۇشۇ كەتكىنىچە ئۆز يۇرتىغا مەڭگۈ قايتىپ كېلەلمەس! ...

تۈن يېرىمىدا ئايال ئاستا ئورنىدىن تۇردى. سۈپۈرگە بىلەن كىچىك شاھزادە شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى. چوكان تالاغا چىقتى. ئاي ئەتراپىنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى. يىراق بىر يەردىن شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى كېلەتتى. قەيەرلەردىندۇر ئىتلار ھاۋىشىپ قوياتتى. دېمەك، يېقىن ئەتراپتا بىر يەردە يېزا باردەك قىلاتتى. چوكان ئىتلارنىڭ ئاۋازى كەلگەن تەرەپنى نىشان قىلىپ ماڭدى. باشتا ئالدى - كەينىگە قاراپ ئاستا ماڭدى. كەينىدىن يىراقلاشقاندىن كېيىن يۈگۈرۈشكە باشلىدى. خىيال بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ نېمىلەرگە دەسسەپ، قايسى تەرەپكە قاراپ كېتىپ بارغىنىنىمۇ بىلمەيتتى.

ئەگەر ئوردىدىن شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان لەشكەرلەر بۇ ئەتراپتىن چوكاننى تېپىۋالدىغان بولسا، ئالدى بىلەن ئۇنىڭدىن شاھزادىنى سۈرۈشتە قىلىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇ نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئوردىغا نېمە كېرىكى، ئۇلارغا لازىمى شاھزادە. ئەگەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ شاھزادە پادىشاھلىق تەختتە ئولتۇرۇپ قالىدىغان بولسا، بوۋاق چېغىدا ئۆزىنى تاشلاپ قاچقان ئىنىكئانىسىنى ئەيىبلەپ كالىسىنى ئالىدۇ؛ ئەگەر پادىشاھلىق باشقىلارنىڭ قولىدا بولغان تەقدىردىمۇ، تەختنىڭ كەلگۈسى كۈشەندىسى بولغان شاھزادىنى تاپ دەپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالىدۇ؟ ئەگەر شاھزادىنى ھېلىقى يولۇچى ئېلىپ يىراقلاشقا كېتىپ قالسا، ئۇ چاغدا شاھزادىنى ئۇ ئوردا ئادەملىرىگە قانداق تېپىپ بېرەلەيدۇ؟ ...

چوكاننىڭ كۆز ئالدىغا ئوردىدىكى سۇغا تۇنجۇقتۇرۇپ

ئۆلتۈرۈش، ئەمچەكتىن ئېسىش، گېلىنى بوغۇپ كۆزىنى چانقىدىن چىقىرىش، قاپقا سولاپ دۇمبالاش، ئالدى - كەينىدىن قوزۇق قېقىش، تىرىك تۇرغۇزۇپ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىش دېگەندەك ھەر خىل جازالار كەلدى. ئۇ بارغانسېرى دەككە - دۈككىگە چۈشۈپ، يۈگۈرۈشتىن توختاپ قالدى. بوۋاقنى ئويلانغانسېرى كۆكسىلىرى چىڭقىلىشقا باشلىدى. «ئاز ئۆتمەي شاھزادە ئويغىنىدۇ، — دەپ ئويلىدى چوكان، — ئۇ ئېمىشى كېرەك. يولۇچى ئۇنى قانداق پەرۋىش قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ يىغىسىنى قانداق پەسلىتىدۇ؟ شاھزادە ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن...»

جاۋابكارلىق تۇيغۇسى ۋە ئائىلىق مېھرى چوكاننى ئارقىغا قايتۇردى. ئۇ كەپىگە قايتا يېقىنلىشىپ كەلدى. بالا بىلەن سۈپۈرگە يەنىلا تاتلىق ئۇيقۇنىڭ ئىلكىدە ئىدى. تىنچ كېچىدە ئۇلارنىڭ چوڭقۇر تىنىقى سىرتقىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. چوكان پۈتۈننىڭ ئۈچىدا دەسسەپ كىرىپ بالىنى قولىغا ئالدى - دە، دېمىنىمۇ چىقارماستىن كەپىدىن يىسراقلاشتى. ئاندىن ئۇ شاھزادىنى مەھكەم قۇچاقلاپ شامالەك ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئايمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يۈگۈرۈۋاتقانداك قىلاتتى...

سۈپۈرگە سەھەردە ئويغىنىپ يېنىدا ھېلىقى چوكان بىلەن بالىنىڭ يوقلۇقىنى كۆردى. ئۇ تالاغا چىقتى. ئەتراپقا قارىدى. ھەممە ياق جىمجىت، كېچىچە تويۇپ ئۆتمىغان سۈر ئېشەك ھۇرۇنلۇق بىلەن توپىغا ئېغىناپ ياتاتتى. ئېشەك ئىگىسىنى كۆرۈپ ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، كېرىلىپ سىلكىنىدى. چوكاننىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. سۈپۈرگىنىڭ كۆڭلىدىن بىر گۇمان كەچكەندەك قىلدى - دە، قايتىپ كىرىپ ئايال ياتقان ئورۇننى تۇتۇپ كۆردى. ئورۇن ئاللىبۇرۇن مۇزلاپ كەتكەنىدى. ئۇ يەنە كەپىدىن چىقتى. يىراق بىر ئۇپۇق سىزىقى ئەتراپىدا شەپەق لاۋۇلداپ، يېڭى بىر قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈش

ئالدىدا تۇرغانلىقىدىن خەۋەر بەرمەكتە ئىدى. ئەتراپتا سەھەرچى قۇشقاچلار چۇرۇقلىشاتتى. سەھەرنىڭ ساپ ۋە مۇزدەك ھاۋاسى كىشىنى ئەندۈكتۈرەتتى. سۈپۈرگە كەپە ئىچىگە يەنە قايتىپ كىرىپ، خۇرجۇننىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، شاھزادىنىڭ ئانىسى خىراجەت قىلىش ئۈچۈن بەرگەن تىللار سېلىنغان خالىتىنى ئىزدىدى. خالتا ئۆز ئورنىدا تۇراتتى. ئۇ قايتىپ چىقىپ، كەپىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ خىيالغا پاتتى.

بۇ چوكان قەيەرگە كەتكەن بولۇشى مۇمكىن؟ توغرا، ئۇ تۇنۇگۇن: مۇشۇ ئەتراپتا بىزنىڭ يۇرت بار، دېگەندەك قىلىۋىدى. دېمەك، ئۇ ئۆز يۇرتىنى ئىزدەپ كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ. ئۇنداقتا ئۇ شاھزادىنىڭ ئانىسى بەرگەن تىللارنى نېمىشقا ئەكەتتى؟ بەلكىم ئۇ مېنى خۇرجۇندىن تىللا سېلىنغان خالىتىنى ئالغۇچە ئويغىنىپ كەتمىسۇن دېگەندۇ ياكى ئالدىراشچىلىقتا ئۇنىڭ ئېسىگە خالىتىمۇ كەلمىگەندۇ؟ ھېچ بولمىغاندا ئۇ تىللارنى بولسىمۇ ئەكەتتىشى كېرەك ئىدى. بۇ پۇللار ماڭا تەئەللۇق ئەمەس، شاھزادىنىڭ راسخوتى ئۈچۈن بېرىلگەن دۇنيا ئەمەسمىدى!... ھەي كەم ئەقىل خوتۇن، سەن مۇنچە ئالدىراپ قاقچىساڭمۇ، ئۆزۈمنىڭ يۇرتىغا كېتەي دېسەڭ، مەن سېنى توسۇپ قالاتتىم!؟

تۇرۇپلا سۈپۈرگىگە غېرىبىلىق ۋە يالغۇزلۇق يەتكەندەك بولۇپ قالدى. چوكان ئۆزىنىڭ ئاجايىپ كەچۈرمىشلەرگە تولغان ئەندىشىلىك پاراڭلىرى بىلەن يول بويى سۈپۈرگىسىنى زېرىكتۈرمىگەنىدى. ھەربىر ئۆتەڭ، قونالغۇلاردا ئۇ سۈپۈرگىگە تاماق ئېتىپ بەرگەن، ئۇنىڭ ھاجەتلىرىدىن چىققانىدى. ھېلىقى شاھزادىچۇ؟ بۇ دۇنيادا ئەڭ پاك، ئەڭ ياۋاش، تېخى ھېچبىر گۇناھ ئۆتكۈزۈشكە، ھېچكىمگە زۇلۇم سېلىشقا ئۈلگۈرمىگەن ھۆكۈمران دەپ مانا شۇ شۈمەتكىنى دېسە بولىدۇ. بۇ نارەسىدىمۇ ئىنىكئانىسىنىڭ كۆكسىنى مەھكەم قاماللاپ، ئاچكۆزلۈك بىلەن

ئېمىپ، ئۇلارنىڭ قېشىدا پۇشۇلداپ ئۇخلاپ، ئوبدان ھەمراھ بولۇپ قالغانىدى.

سۈپۈرگە چوكاننىڭ قايتىپ كېلىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىپ كۈن خېلىلا ئۆرلەپ كەتكۈچە كۈتتى. ئايال قايتىپ كەلمىدى. سۈپۈرگە ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلاتتى. «مەن بۇ چوكاننى رەنجىتىپ قويغاندىمەنمۇ يە! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ياق، مەن ئۇنى خاپا قىلغۇدەك ھېچ ئىش قىلمىدىم، ئۇنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرمىدىم، بەلكىم ئۇ كېچىسى بالىنى تالاغا ھاجەتكە ئاچىققان بولسا، ئۇلارنى ياۋايى ھايۋانلار يەپ كەتكەندىمۇ ياكى جىن ئالۋاستىلار ئېلىپ قاچقانمىدۇ؟ ياق، چوكان ئالتون قاچىلانغان خالىتىنى ئالغان بىلەن شاھزادىنىڭ يۈگەك، پارچە - پۇرات لاتىلىرى چىگىلگەن بوپىنى ئۇتتۇماي ئەكىتىپتۇ. دېمەك، ئۇ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدۇ!»

سۈپۈرگە نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ، ئېشىكىنىڭ يېنىغا كېلىپ يولغا چىقىشقا تەييارلىق قىلدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم ئىدى.

— خوش ئېشىكىم، — دېدى ئۇ ئېشەككە سەكرەپ مىنىپ، يولدا قوشۇلغان يولداش بولماپتۇ، دېگەن مانا شۇ. يەنە ئىككىمىز يالغۇز قاپتۇق. قېنى خىت، ئالغا، بىزنىڭ ھەقىقىي يولداشلىرىمىز تېخى ئالدىمىزدا!

سۈپۈرگە شۇنداق دېدى - دە، بىرنەچچە قەدەم ماڭمايلا، تۈيۈقسىز بىر ئىش ئېسىگە كېلىپ ئېشەكنىڭ تىزگىنىنى تارتتى.

— توختا، بەلكىم شۇ خوتۇننىڭ ئۆزى ئالۋاستىدۇر. بولمىسا ئۇ بىر كېچىدىلا يېنىمىزدىن قانداق قىلىپ غايىب بولۇپ كەتتى؟ ئۇنىڭ قالدۇرغان ئىزلىرى قېنى؟ ھېچ بولمىغاندا سەن ئېشىكىم ئۇنىڭ قايىققا كېتىپ قالغىنىنى بىلىشنىڭ كېرەك

ئىدىغۇ؟ ئۇ ئۇچقاندۇمۇ ياكى . . . خۇدا، ئۆز پاناھىڭدا ساقلا!
ئۇنداقتا بىز بۇ بىرقانچە كۈندىن بېرى بىر ئالۋاستى بىلەن
ھەمسەپەر بولۇپ ماڭدۇقمۇ؟!

سۈيۈرگە بايىلا ئۆزى خۇرجۇن - چاقىلىرىنى كۈتۈرۈپ
چىققان ئەسكى كەپىگە قورقۇنچ ئىچىدە قارىدى - دە، ئېشىكىنى
قاتتىق دېۋىتىتى.

— خىتا! . . . تېز بول، ئېشىكىم، بۇ سىرلىق يەردىن
دەرھال يىراقلىشايلى. كىم بىلىدۇ بەلكىم، ھېلىقى نېمىدا؟ ھە،
قۇياش شاھى دەيدىغان بەچچىغەرنىڭ شەھىرىدىن چىقىپلا
يولۇققان خوتۇنلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئالۋاستىدۇر. بولمىسا
نېمىشقا ئۇلار باش - كۆزلىرىنى قاپقارا چۈمپەردىلەر بىلەن
چۈمكىۋالغان؟ . . . سەن ھېلىقى بالىسىنى بىزگە تاشلاپ بېرىپ
كەتكەن ئايالنىڭ چىرايىنى كۆردۈڭمۇ؟ مەن غىل - پال كۆرۈپ
قالغاندەك بولدۇم. ساڭا ئۇنى قانداق تەسۋىرلەپ بەرسەم
چۈشىنەرسەن؟ قىسقىسى ئۇ بالا تۇغقان ئايالغا ئوخشاشمايدۇ.
سۈرەتتەك گۈزەل، قىز بالىنىڭ ئۆزى. ئالۋاستىلار ئېزىقتۇرۇش
ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ كۆزىگە ئەنە شۇنداق پەرىلەر سىياقىدا
كۆرۈنىدۇ. . . ئۇنداقتا، قۇياش شاھىنىڭ ئۆزىچۇ؟ ئۇ ئەلۋەتتە
ئالۋاستىلارنىڭ ئەڭ كاتتىسى — ئىبلىس دېگەن سۆز. بولمىسا
نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغانلىقى ئادەم قورقۇپ
تترەيدۇ؟ . . . ھېلىقى بوۋاق شاھزادىچۇ؟ ئاتىسى بىلەن
ئىنىكئانىسى ئالۋاستى بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئەلۋەتتە كىچىك
ئالۋاستى دېگەن سۆز. شۇنچە كۈن بىللە يۈرۈپمۇ ئۇنىڭ سەبىي
بالىلاردەك بىرەر قېتىم ۋىلىقلاپ كۈلگىنىنى ياكى قەغىش قىلىپ
يىغلاپ باققىنىنى ئاڭلىماپتىمەن. ئاپئاق كۆكرەككە مەھكەم
يېپىشىۋېلىپ ئىنىكئانىسىنى شورغىنىنى شورغان. ھېلىقى
ئادەملەرنىڭ تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى ئىچىدىغان ئالۋاستىلارنىڭ

نەق ئۆزى. ئەڭ قورقۇنچلۇقى، مەن ھېلىقى ئايال ئالۋاستى بىلەن بىر كېچە قۇچاقلىشىپ يېتىپتىمەن. مەن ساڭا قەسەم قىلىپ بېرەي، ئېشىكىم، ئۇ ئىشقا مېنى ئايالىنىڭ ئۆزى زورلىدى. مەن دەسلىپىدە خالىمىغاندىم. . . .
سۈپۈرگىنىڭ پىكىرلىرى بارغانسېرى قالايمىقانلىشىپ كەتتى.

— ماڭا قارا، ئېشىكىم، — دەپ ئېشىكىگە مۇراجىئەت قىلاتتى ئۇ، — نېمىشقا سەن تۆت پۇتلاپ ئۆمىلەپ ماڭىسەن، مەن نېمىشقا ئىككى پۇتلاپ ئۆرە ماڭىمەن؟ نېمىشقا ئىككى پۇتلاپ مەخلۇقلار ئالۋاستىغا ئايلىنىپ كېتەلەيدۇ، سەن مەڭگۈ ئېشەك پېتىڭچە قالىسەن؟ . . . سەن دەپ باققىنە، زادى ئالۋاستى بولغان ياخشىمۇ، ئېشەك بولغان ياخشىمۇ؟ . . . نېمىشقا ئۈنچىمايسەن؟ سەن مېنىڭ ئۆزۈڭدىنمۇ دۆتلۈكۈمگە ئىچىڭدە كۈلۈۋاتقانسەن ھەقىچان! . . .

كېچىچە ھاردۇقىنى ئوبدان چىقارغان ئېشەك ئىتتىكى مېڭىشىدا كېتىپ باراتتى. ئۇ ئىگىسىنىڭ مۇنداق توختىماي مۇلاھىزە قىلىپ، نېمىلەر توغرىسىدۇر سۆزلەپ مېڭىشىغا كۆنۈكۈپ قالغانىدى.

«بىر ئىش زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى سۈپۈرگە، — بۇ ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدا بولغان ۋەقە. ئۇ چاغدا تېخى ئاناڭنىڭ قورسىقىغىمۇ تۈرەلمىگەن، مەن سېنىڭ داداڭنىڭ دادىسىنى مىنىپ يۈرگەن چاغلىرىم ئىدى، كەڭ بىر ئوچۇقچىلىقتا كېتىپ باراتتۇق. قەيەردىن پەيدا بولۇپ قالدى بىلىمدىم، ئالدىمىزدىن تۇيۇقسىز توي ئارتىپ كېلىۋاتقان توپ چىقىپ قالدى. توپنىڭ ئالدىدا كاناي، سۇنايچىلەر مېڭىپتۇ، ئارقىدىكى ھارۋىدا ناغرا - دۇمباق چالغۇچىلار ئولتۇرۇپتۇ. ئۈنىڭمۇ ئارقىسىدا تەختىراۋانغا سېلىپ قىزنى ئەكەلىشىۋېتىپتۇ.

ئايىاي، ئۆمرۈمدە مۇنداق كاتتا تويىنى كۆرمىگەنمەن. ناغرا - سۇنايلارنىڭ ئاۋازىدىن قۇلىقىم پاك بولۇپ قالاي دېدى. بىر چاغدا تەختىراۋاندا ئولتۇرغان كېلىن قىزغا قاراپ قېتىپ تۇرۇپلا قاپتۇمەن. ئادەم بالىسىنىڭمۇ شۇنچە چىرايلىق بولىدىغانلىقىغا ئەقلىم يەتمەي قالدى. تويچىلارنىڭ مېنى قىستاپ يولنىڭ چېتىگە ئاچىقىپ قويغىنىنىمۇ تۇيماي قاپتەن. تويچىلار ئۇزاپ، تېخى يولنىڭ چېتىمۇ بېسىلماي تۇراتتى، بىرى مېنى «يىگىت!» دەپ چاقىرغاندەك قىلىپ قالدى. بۇرۇلۇپ قارىسام، ئارقامدا پۈركەنجىلىك بىر ئايال تۇرۇپتۇ.

— خېنىم، مېنى چاقىردىلىمۇ؟ — دېسەم.

— ئۆيلىنەمدىلا؟ — دېدى ئۇ.

بايىقى تويىنىڭ قىزىقچىلىقى كاللامدىن كەتمىگەن بولسا كېرەك.

— ئۆيلىنىدىغان ئىش بولسا ئاشۇ تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن قىزدەك قىزغا ئۆيلەنسە، — دەپتۇمەن.

— ئۆيلىنىدىغان نىيەتلىرى راستتىنلا بولسا ماڭا ئەگىشىپ ماڭسىلا، مەن سىلىگە ئەشۇ قىزنىڭ سىڭلىسىنى تونۇشتۇرۇپ قويماي، سىڭلىسى ھەدىسىدىنمۇ چىرايلىق، — دېدى ئايال.

ئۇ چاغدا مېنىڭمۇ تېخى ياش، تەلۋە ۋاقتىم. تولا ئويلىنىپ تۇرمايلا ھېلىقى پۈركەنجىلىك ئايالغا ئەگىشىپ ماڭدىم. قانچىلىك يول باسقنىمىزنى بىلمەيمەن، بىر چاغدا چوڭ بىر كۆلىنىڭ يېنىدىن چىقىپ قالدۇق. كۆل بويىدا كاتتا بىر ئىمارەت تۇرۇپتۇ. شۇنچىلىك چوڭ ئۆيدە بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيدۇ. پۈركەنجىلىك ئايال ئېگىلىپ:

— قېنى خوش! — دەپ مېنى ئۆيگە باشلىدى.

ئېشەكنى ئىشىك ئالدىدا قالدۇرۇپ، مۇشۇنداق ئەسكى چورۇقلىرىم بىلەنلا گىلەملەر سېلىنغان ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

پۈركەنجىلىك ئايال مېنى ئۇزۇن كەتكەن دەھلىزلەردىن ئۆتكۈزۈپ، يۇقىرى - تۆۋەن پەلەمپەيلەر بىلەن ئالاھىدە ياسالغان بىر خاس ھۇجرىغا باشلاپ كىردى. ھۇجرا ئىچىنىڭ قانداق بېزەلگەنلىكىنى، ئۆيىچىدىكى قىممەت باھالىق نەرسە - كېرەكلەرنىڭ قانچىلىك ئېسىللىقىنى مەن ساڭا ئېيتىپ بەرسەممۇ سەن بەربىر چۈشەنمەيسەن.

— سىلى ئېيتقان ھېلىقى قىز مۇشۇ ئۆيدە تۇرامدۇ؟ — دەپ

سورىم مەن.

ئايال مېنى قات - قات كۆرىپلەر ئۈستىگە ئولتۇرغۇزدى - دە، ئۈستىدىكى چۈمپەردىلىرىنى ئېلىۋەتتى. ھەيرانلىقتا ئاغزىمنى ئېچىپلا قاپتۇمەن، ئالدىدا ھېلىقى مەن تەختىراۋاندا كۆرگەن كېلىندىنىمۇ چىرايلىق ۋە ياش بىر قىز تۇرۇپتۇ. ماڭا قۇياش بۇلۇتلار ئارىسىدىن تۇيۇقسىز چىقىپ چاقناپ كەتكەندەك، ئاسماندىكى تولۇن ئاي ئالدىغا دومىلاپ چۈشكەندەك بىلىندى.

— سەن ئادەممۇ، جىنمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— نېمە دېسەڭ شۇ! — دەپ ئەركىلىگىنىچە كېلىپ ماڭا

تاشلاندى.

شۇ كېچە قىز بىلەن شىرىن بىر كېچىنى ئۆتكۈزدۈم، ئۇ مېنى تاڭغا يېقىن ئۈزىتىپ قويدى. «پات-پات كېلىپ تۇرۇڭ!» دېدى. كەلگەندە ئېزىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۆينىڭ پەلەمپەيلىرىنى ساناپ چۈشتۈم. ئۆينىڭ ئالدىدىكى چوڭ كۆلنى بەلگە قىلىپ ئەتراپنى ئوبدان كۆرۈۋالدىم. ئېشىكىمنى مىنىپ «خەير!» دەپ يولۇمغا كەتتىم. ئارىدىن بىر كۈن ئۆتمەيلا ھېلىقى جاناننى يەنە سېغىنىدىم. ئېشىكىمنىڭ بېشىنى ئارقىغا بۇراپ يېتىپ كەلسەم، ھېلىقى مەن بەلگە قىلىۋالغان يەردە نەدىمۇ چوڭ كۆل، كاتتا ئىمارەت بولسۇن، كەڭ بىر ئوچۇقچىلىق، تۇتاش كەتكەن چۆل سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. ھېلىقى قىزنى مەن زادى

ئۇنتۇيالمىدىم. ئارىدىن قانچە يىل ئىزدىدىم، ئۆمرۈم بويىتاقچىلىقتا ئۆتۈپ كەتتى، زادى تاپالمىدىم. . . ئېھتىمال، شۇ چاغدىمۇ مەن ھېچقانداق بىر قىزنى كۆرمىگەندىمەن. بەلكىم ئۇ بىر چۈشتۇر. بىلەمسەن، بۇ ھاياتلىقنىڭ تېگىگە، ئاللا ياراتقان مۆجىزىلەرنىڭ چېكىگە يەتكىلى بولمايدۇ. بىز كۆرۈپ تۇرغان بۇ دۇنيا بەلكىم بىزنىڭ كۆزىمىزگە كۆرۈنگەندەكتۇر ياكى ئۇنداق ئەمەستۇر؛ ياكى ساڭا ئوخشاش ئېشەكلەرنىڭ كۆزىگە باشقىچە، ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇشلارنىڭ كۆزىگە يەنە باشقىچە، ھېلىقى قۇياش شاھىدەك ئېلىسلارنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ باشقىچە كۆرۈنىدىغاندۇر؛ ياكى بىز ھەممىمىز شۇنداق بىر خىيالىي دۇنيادا، خاتا تۇيغۇ ئىچىدە ياشاۋاتقاندىمىز، ياكى ئويغاق تۇرۇپ چۈش كۆرۈۋاتقاندىمىز. كىم بىلىدۇ، بەلكىم بىز ئۈچۈن ھەقىقىي چىن ھايات پەقەت ئالانىنىڭ دەرگاھىغا بارغاندىلا باشلىنىدىغاندۇ. . .

ئۆز مۇلاھىزىلىرىنىڭ تەسىرىدە سۈپۈرگە بىر ھازا جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېشىكى قانداقتۇر بىر ئېتىز يوللىرىنى ئارقىغا تاشلاپ، بىر خىل مېڭىشتا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى.

— بىز نېمە پاراڭلارغا چۈشۈپ كەتتۇق؟ . . . ھېلىقى چوكان بالىنى ئېلىپ راستتىنلا كېتىپ قالغاندىمۇ - ھە؟ ! ناۋادا ئۇ ئالۋاستى بولماي ئادەم بولغان تەقدىردە، ھېچ بولمىغاندا مېنى ئويغىتىپ «خوش قال يولۇچى، مەن كەتتىم!» دەپ قويغان بولاتتى.

ئالتىنچى باب

جەسەت

سۈپۈرگە خىيال بىلەن ئۆزىنىڭ قانچىلىك يول بارسىقىنى بىلمەي قالدى. بۈگۈن ئۇنىڭ قوسقىمۇ ئاچقاندىكى قىلمايتتى، بىرەر يەردە توختاپ، ئېشەكنى ئوتقا قويۇپ ئارام ئالغۇزۇش خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى. ھارغان، ئېچىرقىغان ن ئېشەك بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ھۇرۇنلۇق بىلەن قەدەم ئالاتتى. بەزىدە يول ئۈستىدە كۆتىرىپ تۇرغان تىكەنلىك ئوتلارنى كۆرگەندە توختاپ، ئۇنى يالماپ ئېلىپ كۈيىشەيتتى - دە، يەنە مېڭىپ كېتەتتى. «ئەگەر ھېلىقى چوكان ئالۋاستى ياكى جىن - شاياتۇن بولغان بولسا، — دەپ خىياللىرىنى داۋام قىلاتتى سۈپۈرگە. ئۇنداقتا مەن نېمە بولىمەن؟ مەن ئۇ ئالۋاستى خوتۇن بىلەن قۇچاقلىشىپ ياتقان ئەمەسمىدىم؟ بەلكىم مەن ئۆزۈممۇ شۇ كۈندىن باشلاپ يېرىمى ئادەم، يېرىمى جىن بىر نېمىگە ئايلىنىپ بولغاندىمەن؟! . . . نېمىشقا مەنلا سۆزلەيمەن، سەن ئېشەك گەپ قىلمايسەن؟ دانالارنىڭ: كۆپ سۆزلىگەندىن ئاز سۆزلىگەن ياخشى، سۆزلىگەن سۆزلىمىگەنكە يەتمەيدۇ، دېگەن ھېكمەتلىك گەپلىرىنى ئاڭلىغۇلغانمۇ سەن يە؟ . . . بەزى ھۆكۈمرانلارمۇ گەپنى ئاز قىلىدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ دانالىقىدىن ئەمەس، ھەيۋىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ. ئۈنچىماسلىق ئۇلارنىڭ بىلىمسىزلىكىنى، ساۋاتسىزلىقىنى يوشۇرۇپ قالىدۇ. ئۆلۈك نېمىشقا سۈرلۈك؟ چۈنكى ئۇ سۆزلىمەيدۇ. . . ئەگەر

سەنمۇ يېرىمى ئادەم، يېرىمى ئېشەك بولۇپ قالغان بولساڭ قانداق ياخشى بولغان بولاتتى - ھە! ئۇ چاغدا مەن سېنى ھەم مېنىۋالاتتىم، ھەم ئىككىمىز قىزىق پاراڭلىشىپ ماڭاتتۇق. ھازىر سەن پەقەتلا ئاڭلايسەن، ئۇنچىقمايسەن. يېرىمى ئېشەك، يېرىمى ئادەم بولغان بولساڭ سەنمۇ بېشىڭدىن ئۆتكەن ئىشلارنى، تۇغۇلغاندىن بېرى قانداق ئېغىللاردا يېتىپ، قانداق ئېتىزلاردا قونغانلىرىڭنى، كىملىرى بىلەن مۇھەببەت باغلاشقىنىڭنى قىزىشىپ تۇرۇپ سۆزلەپ بېرەتتىڭ. ھېلىقى ئالۋاستى چوكاننىڭ كېچىدە قەيەرگە يوقالغانلىقىنى ئەلۋەتتە سەن بىلىسەن. بۇ سىرنىمۇ ماڭا ئېيتىپ بەرگەن بولاتتىڭ. . . . توختا، بىز يەنە بىرنەمىنى ئۇنتۇپتۇق. ھېلىقى خوتۇنلار ئالۋاستى بولغان تەقدىردە، ئۇلارنىڭ ماڭا بەرگەن تىللاسى نېمە بولىدۇ؟ — سۈپۈرگە ئېشەكنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپلا بىر تەرەپكە سەل قىيىسايدى - دە، ئاستىدىكى خۇرجۇننىڭ كۆزىدىن تىللا سېلىنغان خالتىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئاغزىنى ئاچتى. ساپ ئالتۇنلار قۇياش نۇرىدا ئۇنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى.

— پاھا! — دەۋەتتى سۈپۈرگە، — بۇ تېخى قۇيۇلغاندىن بېرى بازار يۈزى كۆرمەي شاھلارنىڭ خەزىنىلىرىدىلا ساقلاشقان ساپ تىللارلاردىن ئىكەن. بۇ ئالتۇنلار ئىككىمىزنىڭ بىر ئۆمۈر يەپ يېتىشىمىزغا يېتىپ ئېشىپ قالغۇدەك. بۇنچىلىك دۇنيانى كۆتۈرۈپ يۇرتقا سالامەت يېتىپ بارساق كىشىلەر نېمە دەر؟ ئەلۋەتتە ئۇلار: «سۈپۈرگە پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىققا چۈشۈپتۇ» غۇ دېمەيدۇ، «سۈپۈرگىگە چۆللەردە بىرەر مەخپىي خەزىنە ئۇچراپ قاپتۇ» دېيىشى چوقۇم. خەق نېمە دېسە دېمەيدۇ. بايلارغا ئوخشاش مەنمۇ باغلىق ھويللارنى قىلاي، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ يۈرىدىغان مۇنداق بىنەنە ئىشنى تاشلاي. سەن دەپ باققىنە، خوتۇندىن بىرنى ئالسام بولارمۇ ياكى ئىككىنى؟... سەندىن مەسلىھەت سورىسامغۇ ھەقىچان «چامىڭ يەتسە ئوننى

ئال!» دەيسەن. مەن ئۇنداق ئۆزۈمگە ئوشۇقچە ئاۋازچىلىك تاپىدىغان ئەخمەقلەردىن ئەمەس. ئەمما ساڭا ۋاقتى - ۋاقتىدا يەم بېرىپ، ئېغىللىرىڭنى سۈپۈرۈپ تۇرىدىغان بىر - ئىككى چاكار ياللىشىم مۇمكىن. يەنە ئاشپەز، باغۋەن، مەپكەش دېگەندەك خىزمەتكارلارنىمۇ ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. زېرىككەندە كۆڭلىمىزنى ئاچىدىغان نەغمىچىلەر بولمىسىمۇ بولمايدۇ. ئۇ چاغدا بىز يەپ - ئىچىپ ئېغىناپ يېتىپ سەمرىپ كېتىشىمىز مۇمكىن. سەن بەلكىم بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ ئارغامچىنى ئۈزۈپ چىقىپ، چىشى دوستلىرىڭنى ئىزدەپ ناشايىن ئىشلارغا بېرىلىپ كېتەرسەن ھەقىچان!... شۇڭا دانالار: بىر ئادەمگە، بىر ئېشەككە سېمىزلىك ياراشمايدۇ» دەپ توغرا ئېيتقان. ئىنساپ بىلەن ئېيتقاندا، بۇ كىشىنىڭ ھەقىقىي ئۇنى بىھۈدە سەرپ قىلىشقا ھەققىمىز يوق. ھېلىقى ئەقىلسىز چوكاننىڭ بۇ ئالتۇنلارنى بىزگە تاشلاپ كېتىپ ئوشۇقچە باش ئاغرىقى تېپىپ بەرگىنىنى قارىمايدىغان. ھاياتلا بولساق زېمىننىڭ بىر يېرىدە ئۇلار بىلەن يەنە دوقۇرۇشۇپ قالارمىز... قارا، بىز شۇ چوكاننىڭ ئىسمىنىمۇ سورىۋالماپتىمىز، شۇنچە كۈنلەر بىللە يۈرۈپ ئۇمۇ مېنىڭ ئىسمىمنىڭ نېمىلىكىنى سوراپ قويماپتۇ. نېمىدېگەن غەلىتە ئىش - ھە!؟... تەقدىر ئۇلارنى يەنە بىز بىلەن ئۇچراشتۇرغان چاغدا، بەلكىم شاھزادە چوڭلا ئادەم بولۇپ كېتەر، ئەمما بىز چوكاننى چوقۇم تونۇۋالالايمىز... ئېشەك تۇيۇقسىزلا ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋىدى، سۈپۈرگە ئارقىسىغا ئۇچۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدى.

— ھەي سەن ھارامدىن بولغان، — دەپ خاپا بولۇپ كەتتى ئۇ ئېشىكىگە، — مېنى يىقىلىپ ئۆلسۇن، ئالتۇنلار ئۆزۈمگىلا قالسۇن، پۇلنى ئايىماي خەجلەپ يۈزلەپ خوتۇن ئالاي، دېمەكچىمۇ سەن؟...

سۈپۈرگە بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ سۆزدىن توختاپ قالدى.

يىراقتىن بىر يېزىنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈنگەن بولۇپ، ئېشەك شۇ يەردە توختاپ ئارام ئېلىشقا ئالدىرىغانىدى. سۈپۈرگە ئېشىكىگە ۋارقىراپ كەتتى:

— توختا!... سەن بۈگۈن نېمە بولدۇڭ، توختا، شۇ قىلغىنىڭغا مەن بۈگۈن ساڭا بىر ئۈچۈمۈ يەم بەرمەيمەن. — دەپ ئېشىكىنىڭ چولۇۋرىنى تارتتى ئۇ، — قارا، ئاۋۇ يەرگە نېمانچە كۆپ ئادەم يىغىلىۋالغان؟

يېزىغا كىرىپ كېتىدىغان يول ئۈستىدىكى كۆۋرۈك يېنىغا بىر توپ ئادەم ئوللىشىۋالغان بولۇپ، ئۇلار نېمىلەر توغرىسىدۇر غۇلغۇلا قىلىشماقتا ئىدى. قىزىقچىلىق كۆرۈشكە خۇشتار سۈپۈرگە ئېشىكىنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇرىدى. ئادەملەر توپىغا يېقىنلاشقاندا ئېشىكىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، توپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھەممە ئادەم ئېڭىشىپ قاراۋاتقان يەرگە قىستىلىپ ئۆتتى. «سۈبھاناللا!» سۈپۈرگە ئۇ يەردە يولنىڭ توپىسىغا مىلىنىپ ياتقان بىر جەسەتنى كۆردى. بۇ ھېلىقى بوۋاق شاھزادىنىڭ جەسەتى ئىدى. جەسەتنىڭ بېشىنى كىمدۇر بىرى ئەكېلىپ كەتكەنىدى.

— مەن سەھەردىلا ئۆيىدىن چىقىپ، سۇ ئېلىش ئۈچۈن بۇ كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتىم، — دەپ ئۆزىنىڭ كۆرگەنلىرىنى يېڭى كەلگەن ھەربىر ئادەمگە ھېكايە قىلىپ بېرىۋاتاتتى بىر بوۋاي، — قارىسام، بىر خوتۇن قولىدا ئەنە ئاۋۇ بوۋاقنى كۆتۈرۈپ دۇڭلۇك تەرەپتىن چۈشۈپ كېلىۋېتىپتۇ. بىزنىڭ يېزىغا ئەتىگەندە كېلىۋاتقان بۇ كىمدۇر ئۆزى؟ — دەپ قالدىم. شۇ چاغدا، مانا بۇ يولنىڭ ئەگمىسىدىنلا بىرنەچچە ئاتلىق لەشكەرلەر چىقىپ قالدى. ھېلىقى ئاتلىقلار ئايالنى كۆرۈپ «ھەي خوتۇن، توختا! نەگە كېتىپ بارىسەن، توختا!» دەپ ۋارقىرىدى. مەن بۇ گەپلەرنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇردۇم. ھېلىقى ئايال قولىدىكى بالىسىنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، كۆۋرۈك

تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى. ئاتلىقلار ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ بىردەمدىلا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. مانا، مۇشۇ كۆۋرۈكنىڭ بېشىدا ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ئېلىشىپ كەتتى. يائىلا! ئۆمرۈمدە مەن ئۇنداق قاۋۇل خوتۇننى كۆرمىگەنكەنمەن. ئۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ بېشىغا قامچا سالغان لەشكەرنى بىر تارتىپلا ئاتنىڭ ئۈستىدىن سۆرەپ چۈشتى. قولىدىكى بالىسىنى تارتىۋالماقچى بولغان يەنە بىرىنى بىر ئېپىك بىلەن ئارقىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى. بالا خىرقىراپ يىغلاپ كەتتى. لەشكەرلەر قىلىچلىرىنى سۇغۇرۇۋېلىشتى. مەن قورققىنىمدىن ئەنە ئاۋۇ چاتقاللىقنىڭ ئارقىسىغا دۈملا چۈشۈپ مۆكۈنۈۋالدىم. ئاتلارنىڭ دۈبۈرلەشكىنى، قىلىچلارنىڭ نېمىلەرگىدۇر ئۇرۇلۇپ جاراڭلىغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇردۇم. بىر چاغدا پاتىپاراقچىلىق بېسىلغاندەك بولدى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، لەشكەرلەر كىيىم - كېچەكلىرىنى قېقىپ، ئېتىنىڭ تۆشباغلىرىنى چىڭتىۋېتىپتۇ. بىر لەشكەر ئۆزىنى بىر نېمىنى ئېلىپ بىر خالتىغا سېلىپ، ئانقا غانجۇغىلىغاندەك قىلىپ قالدى. ئاندىن ئاتلىرىغا مىنىشىپ، ئارقىسىغا يېنىپ كېتىشتى. قورققىنىمدىن پۇت - قولۇمدا جان قالماپتۇ، ئۇلار كەتكەندىن كېيىنمۇ خېلىغىچە ئورنۇمدىن تۇرالماي قالدىم.

— ئىشتانچۇ، ئىشتىنىڭخۇ ساقىتۇ، بوۋا؟ — دەپ چاقچاق قىلدى كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا.

— چاقچىڭنى قوي! — دەپ تېرىكتى بوۋاي، — شۇنىڭ بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، بىر يېسىپ - ئىككى يېسىپ كېلىپ قارىسام، بۇ يەردە بالىنىڭ جەستى يېتىپتۇ، كالىسى يوق. ئەرۋاھىم ئۆركىتى. سۇنىمۇ ئالماي مەھەللىگە قاراپ يۈگۈردۈم، مەھەللىدىكىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ ئادەم باشلاپ كەلدىم. مانا شۇ گەپ! ...

— ئايالچۇ؟ — دەپ ئالدىراپ سورىدى سۈپۈرگە بوۋاينىڭ

گېپى ئاخىرلىشىشى بىلەن.

— شۇنىڭغا ئەقلىم ھەيران، ئايالنىڭ نەگە يوقىلىپ كەتكىنىنى مەنمۇ بىلەلمەي قالدىم.

— بەلكى، قورققىنىڭدىن سەن ئوبدانراق سەپسالماغانسەن! ئۇلار ئايالنى باغلاپ ئەكەتكەندۇر؟

— ياق، ياق! — دەپ بېشىنى سىلكىپ رەت قىلدى بوۋاي، ئۆزۈم قېرى بولساممۇ، كۆزۈم خېلى روشەن. ئۇلار ھەربىر ئاتنىڭ ئۈستىدە بىردىنلا لەشكەر ئولتۇرۇپ كېتىشتى. مەن ئېنىق كۆردۈم. ئۇلار يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن، بۇ يەرگە كېلىپ ئۇياق - بۇياققا قاراپمۇ ھېلىقى ئايالنىڭ قارىسىنى كۆرمىدىم. ياكى ئۇ قېچىپ جېنىنى دالدىغا ئالغاندۇر؟ — ئۇ قاچقان تەقدىردە ئاتلىق لەشكەرلەر بىردەمدىلا قوغلاپ يېتىدۇغۇ؟! ...

— ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپ كەتتىمۇ - يە! — دەپ كۈلۈپ قويدى بوۋاي.

سۈپۈرگە خۇددى ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئايالنى كۆرىدىغاندەك ئاسمانغا قاراپ قويدى. ئەتراپتىكىلەر يەنە بۇ ۋەقە ھەققىدىكى غۇلغۇلىغا چۈشۈپ كەتتى. سۈپۈرگىنىڭ يەردە ياتقان جەسەتكە قاراپ كۆڭلى بىر قىسما بولدى. قانداقلا بولسۇن، ئۇ بۇ بالا شاھزادە بىلەن بىرقانچە كۈن بىللە ھەمسەپەر بولغانىدى. سۈپۈرگە توپنىڭ ئىچىدىن چىقىپ ئېشىكىگە مىنىدى - دە، كۆپچىلىككە قاراپ ئۈنلۈك سۆزلىدى:

— ھاي خالايسىق، ماڭا قاراڭلار. مەن يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر يولۇچىمەن. كاللىسى ئېلىنغان بۇ بالىنىڭ كىملىكىنى بىلەرمۇ بىلمەيدىكەنسىلەر، مەنمۇ بىلمەيمەن. مەيلى كىم بولسۇن، ئۇنىڭ جەسىتى يول ئۈستىدە، مۇشۇنداق ئوچۇقچىلىقتا تاشلىنىپ تۇرسا بولمايدۇ - دە! قاراڭلار، جەسەتكە چىۋىن ئولاشقىلى تۇرۇپتۇ. شۇ ئۆلگەن نارەسىدە ئۈچۈن مەن

ئازراق پۇل سادىغا قىلاي، سىلەر ئۇنى كۆمۈۋېتىڭلار... خوش،
ئاۋۇ توپىغا مىلىنىپ تۇرغان نېمە ئۇ؟... مارجانمۇ، تۇمارمۇ؟
ئېھتىمال بوۋاقنىڭ ياكى ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ بويىنىدىن چۈشۈپ
قالغان نەرسە بولسا كېرەك. ئۇنى ماڭا ئېلىپ بېرىڭلار. بەرگەن
پۇلۇمنىڭ ھەقىقى ئۈچۈن ئۇنى مەن خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قوياي.
كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئاستىدا توپىغا كۆمۈلۈپ قالاي دېگەن
قاچقارا نەرسىنى سۈپۈرگىنىڭ ئۆتكۈز كۆزلىرى ئېشەكنىڭ
ئۈستىدىن تۇرۇپلا بايقىغانىدى. كىمدۇر بىرى ئۇنى ئېڭىشىپ
قولغا ئالدى. ئىككىنچى، ئۈچىنچى كىشىمۇ ئۇنى قولغا ئېلىپ
قىزىقىپ قارىدى. بۇ ئۈچ بۇرچەك شەكىلدىكى، قارا مەخەلگە
ئوراپ، قارا يىپەك بوغۇچقا باغلانغان ئاددىيلا بىر تۇمار ئىدى.
ئاخىرىدا تۇمارنى ھېلىقى ھېكايىچى بوۋاي قولغا ئالدى. ئۇياق-
بۇيىقىغا ئۆرۈپ ئوبدان قارىدى - دە، سۈپۈرگىگە بەردى.
سۈپۈرگە قويىنىدىن بىرنەچچە تىلانى ئېلىپ بوۋاينىڭ ئاللىقىغا
تاشلىدى ۋە خوشلىشىپ يولغا ماڭدى.

سۈپۈرگە ئېشىكىنى دېۋېتىپ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى.
«دېمەك، — دەيتتى سۈپۈرگە ئۆز - ئۆزىگە، — ئوردىنىڭ
شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان لەشكەرلىرى ئۇنىڭ كالىسىنى
كېسىپ ئەكېتىپتۇ. ئۇلارغا ئوردىدا بۇ قاچقۇن شاھزادىنىڭ
كالىسى ئۈچۈن نۇرغۇن مۇكاپات بېرىشىدۇ. سىرلىق يېرى،
ھېلىقى چوكان قەيەرگە غايىب بولدى؟...»

سۈپۈرگە ئەمدى ئۇ چوكاننىڭ ئالۋاستى ئىكەنلىكىگە
ھەقىقىي ئىشەندى. بولمىسا ئۇ، بىرقانچە ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ
قولىدىن چىقىپ قانداق غايىب بولۇپ كېتەلەيدۇ؟ «ھەممىدىن
قىزىقى، - دەيتتى ئۇ ئېشىكىگە قاراپ، — شۇ ئالۋاستى بىلەن
مەن قانچە كۈن بىر داستاندا تاماق يەپ، ئۇنى قويۇمدا ئېلىپ
يېتىپتىمەن. سەن ئۇنى بەزىدە ئۈستۈڭگە مىندۈرۈپ مېڭىپسەن
... ئەگەر چوكان كېچىدە كەپىدىن كېتىپ قالمىغان بولسا قانداق

بولاتتىكىن؟ ئۇ چاغدا خاننىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى بايقىماي چوڭ يول بىلەن ئۆتۈپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئەگەر ئۇلارنى كەينىنىڭ ئىچىدىن تېپىۋالغان بولسىچۇ؟ ئۇ چاغدا لەشكەرلەر شاھزادىگە قوشۇپ مېنىڭ كاللامنىمۇ ئالغان بولاتتى. قاتتىقراق ھاڭراپ كەتكەن بولساڭ سېنىڭ بېشىڭنىمۇ ساق قويماستى. چۈنكى بىز ئىككىمىز ھېلىقى چوكاندەك غايىب بولۇپ كېتەلمەيمىز - دە! خۇدا بالا - قازادىن ئۆزۈڭ بىر ساقلاپسەن! - دەپ شۈركۈنۈپ كەتتى سۈپۈرگە، - ئەمدى بۇ غەلىتە قىسمەت مۇشۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ ياكى يەنە داۋامى بارمۇ؟ بىلگۈچى ئۆزۈڭ! قان تۆكۈلگەنكەن، ئۇنىڭ قىساسى بولىدۇ؛ زورايمانلارنىڭ ئاجىزلىمايدىغىنى يوق، سەلتەنەت ھېچكىم ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەمەس... ھەر ھالدا مەن بۇ تۇمارنى ساقلاپ قوياي، قېنى، قەدىمىڭنى ئىلداملات ئېشىكىم، خەتەر يۈز بەرگەن جايدىن يىراق بولماق دۇرۇس!

يەتتىنچى باب

سېپىلىسىز شەھەر

شۇنىڭدىن كېيىنكى يوللارنى جاھانكەزدى سۈپۈرگە يالغۇز باستى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا چەكسىز قۇملۇقلار، ئۇ ياخشى كۆرىدىغان توغراقلىق جاڭگاللار، تونۇش يوللار يېپىلىپ ياتاتتى. بۇ يەردە بولسا ئادەم ئاز، خىيال سۈرۈشكە ۋاقىت يېتەرلىك ئىدى... تۇغۇلغان شەھىرىگە يېقىنلاشقانسېرى سۈپۈرگە ھېلىقى سىرلىق چوكان ۋە بالا شاھزادە توغرىسىدىكى ئىشلارنى ئۇنتۇپ

قالدى. سۈپۈرگە ئۆزىنىڭ جاھانكەزدىلىك ئۆمرىدە نېمىلەرنى كۆرمىگەن دەيسىز؟ چوكان بىلەن شاھزادە ۋەقەسى ئۇنىڭ كۆڭۈل دەپتىرىدە بىرنەچچە قۇرلا ئاددىي خاتىرە بولۇپ يېزىلىپ قالدى، خالاس. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىنى يۇرتىنى كۆرۈش، يۇرتداشلىرى بىلەن دىدارلىشىش شادلىقى قاپلىغانىدى. ئۇ ئېشىكىنىڭ ئۈستىدە قىيپاش ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتاتتى. ئۆز ناخشىسىدا ئاددىي دېھقان قىزىنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى، بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن ئۆيىگە ئالدىراۋاتقان ئىشلەمچىنى، قويلارنى چۆپكە قويۇۋېتىپ خىيالغا پاتقان چوپاننى... تۈل خوتۇننىڭ ياغۇزلۇقى، يىراق بىر جاڭگالدىكى ياغۇز ئاياغ يول، خىلۋەت بۇلاق بېشىدا ئېچىلغان ياۋا گۈللەر، چەكسىز ئالەم، قۇدرەتلىك ئىلاھ، شاھنىڭ قەھرى، ۋەزىرلەرنىڭ ئەخمەقلىقى، ئاممىنى قاچقان قىمارۋازنىڭ نادامىتى، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا... يەنە شۇنداق نۇرغۇن نەرسىلەر توغرىسىدا كۈيلەيتتى.

سۈپۈرگە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن شەھەر باشقا ھېچبىر شەھەرگە ئوخشاشمايتتى. ئۇنىڭ نە ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان ئېگىز سېپىل، نە ئادەملىرىگە دەھشەت سېلىپ تۇرىدىغان پادىشاھى يوق ئىدى. تەكلىماكاننىڭ ئەتراپىدىكى بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ ئورنىنى ھازىرقى زاماننىڭ ھېچبىر خەرىتىلىرى كۆرسىتىپ بېرەلمەيدۇ. بەلكى ئۇ دەھشەتلىك بورانلار تەسىرىدە قۇم بارخانلىرىنىڭ ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغاندۇر ياكى باشقا بىرەر تەبىئىي ئاپەت، ئۇرۇش - جاڭجاللار سەۋەبىدىن ۋەيران بولۇپ يوقالغاندۇر؛ ئەمما بىر زامانلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاۋاتلىقى، ئادەملىرىنىڭ مەرد، خۇش خۇي، مېھماندوستلۇقى بىلەن نۇرغۇن ئەللەرنىڭ سودىگەرلىرىنى جەلپ قىلغانىدى.

كېچىلىرى شەھەر مەسچىتلىرىنىڭ ھەشەمەتلىك راۋاقللىرى ئۈستىدىكى ھىلال ئاي بەلگىلەر ئۇچلۇق ئۆچىلىرى بىلەن يۇلتۇزلۇق كۆككە سانجىلىپ سوغۇق پارقىرايتتى. تاش

پەلەمپەيلەر، سودىگەرلەر ئايۋانلىرىنىڭ نەقىشلىك تۈۋرۈكلىرى
 غۇۋا قاراڭغۇلۇقتا كىشىگە سىرلىق تۇيغۇ بېغىشلايتتى. سەھەردە
 مەسچىتلەرنىڭ ئېگىز پەشتاقللىرى ئۈستىدىن كۆتۈرۈلگەن
 مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى بىلەن تەڭ شەھەر ئويغىنىپ ھەرىكەتكە
 كېلەتتى. قايسىبىر ئىشىكلەر غىچىرلاپ ئېچىلىپ، بوۋايلار
 يۆتەلگىنىچە تەرەت چۆگۈنلىرىنى كۆتۈرۈپ تالاغا چىقىشاتتى.
 شەھەر مەدىكارلىرى پۈتۈن شەھەرنى چاڭغا كۆمۈپ كۈچىلارنى
 سۈپۈرۈپ سۇ چېچىشاتتى... شەھەرنىڭ بىر چېتىدىكى ئېگىز
 يارلىق ئۈستىگە كەمبەغەللىر ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، بۇ يەردىكى
 ئاددىي توپا تام ئۆيلەر، شور بولۇپ پاكارلاپ كەتكەن كونا تاملار،
 ئەگرى - بۈگرى تار كۈچىلار، ئۇششاق بالىلار تولا چىقىۋېرىپ
 دۈمچەيتىۋەتكەن قېرى ئۈجمە دەرەخلىرى يەنە ئۆزىگە خاس بىر
 مەنزىرە ھاسىل قىلغانىدى. تاڭ يورۇشى بىلەنلا، يارلىقلاردىن
 تۆۋەندىكى بۇلاقلارغا قاراپ تۆۋەنلەپ كەتكەن ئاياغ يوللاردا
 قىزلارنىڭ ئالىيېشىل كۆڭنەكلىرى كۆزنى چاقىنىتاتتى. قىزلار
 كوزىلىرىنى يار ئاستىدىن بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان مۇزدەك بۇلاق
 سۈيىگە پاتۇرۇپ ئېلىپ قەددىنى رۇسلىشاتتى - دە، كوزىلىرىنى
 كۆتۈرۈپ يەنە يۇقىرىلاپ كېتىشەتتى. ئادەملەر ئەتىگەنلىك
 نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپلا بازارغا ئالدىرىشاتتى. بازار ئىچىدە
 ئاشپەزلەرنىڭ مۇرىسىدىن چىققان قويۇق كۆكۈچ ئىسىلار
 تولغىنىپ يۇقىرى كۆتۈرۈلەتتى، چايچىلارنىڭ ئوچاق بېشىدىكى
 چەينەكلىرى كۆڭۈللۈك شىڭىلدايتتى. شەھەر كەمبەغەللىرى
 ئادەتتە مۇشۇنداق چايخانلارنىڭ ئاددىي بورا تاشلانغان سۇپىلىرىدا
 ئولتۇرۇپ، سەھەرنىڭ سالىقىنىدىن ھۇزۇرلىنىپ ناشتا قىلىشنى
 ياخشى كۆرەتتى.

ئېگىز قۇم بارخانلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، يىراقلاردىن بۇ
 شەھەرگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان كارۋانلارنىڭ كۆزىگە ئالدى بىلەن
 ئېگىز سېپىللار ئەمەس، چوڭ بىر يېشىل بوستانلىق

كۆرۈنەتتى. مۇنداق چاغلاردا چۆل يوللىرىدا چاڭداپ
ھالسىزلاشقان يولۇچىلارنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ، تۆگىلەر
ئىختىيارسىز قەھەملىرىنى ئىستىكلىكتە تىتسى. كارۋان
كولدۇرمىلىرىنىڭ ئاۋازى يەنە باشقىچە ياڭرايتتى. ئۈنۈملۈك
ئېتىزلار، سۇغا تولۇپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭلەر، خۇش پۇراق
مېۋىلىك باغلارنى ئارىلاپ ئۆتكەندىن كېيىن، شەھەرنىڭ ئۆي -
ئىمارەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلايتتى. ئاز ئۆتمەي بۇ كارۋانلار
تۆگە، قېچىرلىرىنى ھەيدەپ، شەھەر كوچىلىرىنى قوغغۇراق ۋە
كولدۇرمىلارنىڭ ھەر خىل سادالىرى بىلەن جانلاندۇرۇپ كىرىپ
كېلىشەتتى. تەجرىبىلىك سارايۋەنلەر ئۇزۇن چۆل يوللىرىنى
بېسىپ كەلگەن بۇ ئادەملەرنىڭ كىيىملىرىگە قونغان چاغدىنلا
قايسى يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى پەملەپ بولاتتى.

جاھانكەزدى سۈپۈرگە نەق چۈش مەزگىلىدە ئۆز شەھىرىگە
يېتىپ كەلدى. شەھەر مەيدانى ئالارمەن - ساتارمەنلەرنىڭ
قىزغىن چۇقانىلىرى بىلەن تەۋرەپ تۇراتتى، سۈپۈرگە ئېشىكىنى
يېتىلەپ، كىشىلەر توپىنى ئارىلاپ، بۇرادەرلىرى بىلەن قىزغىن
ئامانلىشىپ ماڭدى.

— قاراڭلار، بىزنىڭ جاھانكەزدى سۈپۈرگە قايتىپ
كېلىپتۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى بىر باققال، — ئەسسالامۇ
ئەلەيكۇم، قاياقتىن كېلىشىڭ؟

— ھاي سۈپۈرگە! — دەيتتى يەنە بىر سودىگەر، — دۇكانغا
مەرھەمەت قىل، ئۈستۈڭدىكى چاپان - چارىلىرىڭ ئۆڭۈپ
كېتىپتۇ. رەختلىرىمدىن خالىغىنىڭچە يىرتىۋال... ھېچ
بولمىغاندا، نېمە قىزىقچىلىقلارنى كۆردۈڭ، بىزنىمۇ خەۋەردار
قىلىپ قوي!

— سۈپۈرگە ئاخۇن، — دەپ دۇكىنىنى شەرەتلەيتتىسى
قورساقلىق ئاشپەز، — ھارغانسەن، دۇكىنىمدىن بەش مانتا يەپ
كەت.

— سۈپۈرگىغۇ بۇ! — دەپ قىزغىن توۋلىۋەتتى تومۇرلىرى
كۆپۈپ چىققان قوللىرى بىلەن بولقىسىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرغان
تۆمۈرچى، — توختا، ئېشىكىڭنىڭ تاقىسى ئۇپراپ تۈگىگەندۇر؟
مەن ئەڭ ياخشى مىخلار بىلەن تاقا ئۇرۇپ بېرىمەن.

سۈپۈرگە ھەممە بىلەن سالاملىشىپ، ئۇلارغا ئۆز لايىقىدا
ئۆزىنى ئېيتىپ ئۆتەتتى. ئۇ خېرىدارلار بىلەن تولۇپ تۇرغان
چايخانىلارنىڭ بىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئېشىكىنى
ئىشىك ئالدىدىكى موم ياغاچقا باغلىدى. ھاردۇق يەتكەن ئېشەك
كىملىرىنىڭدۇر ئۇلار بىلەن ئېشىپ قالغان بېدە قالدۇقلىرىنى
قېلىن كالىپۇكلىرى بىلەن يىغىپ ئېرىنچەكلىك بىلەن يالىمغىلى
تۇردى.

— جاھانكەزدى، جاھانكەزدى سۈپۈرگە قايتىپ كەپتۇ! —
دېيىشىپ تەۋرەپ كەتتى چايخانىدىكىلەر.
سۈپۈرگە چايخانىلارنىڭ پەشلىرىدىكى چاڭلارنى قېقىپ،
سالام بىلەن چايخانىغا قەدەم قويدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، شەھىرىمىزنىڭ بىغەم پۇقرالىرى!
— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، يۇقىرى ئۆت، سۈپۈرگە!
ئادەملەر سىغىدىلىپ سۈپۈرگىگە ئورۇن بوشاتتى. بۇ
يۇرتتىكىلەر ئۈچۈن چايخانا چاي ئېچىپ ئارام ئېلىش،
مۇگدېش سورۇنى ئىدى. سۆز ئارىسىدا يەنە بەزى سودا -
سېتىق ئىشلىرىمۇ پۈتۈپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ھەممە جىمىپ،
چايخانىلارنىڭ پەشلىرىنى يىغىپ، قىستىلىپ ئولتۇرۇۋاتقان
سۈپۈرگىگە كۆز تىكىشتى.

— خوش، سۈپۈرگە، ئۇزۇن بولدى كۆرمىدۇقۇ؟ سەپەر
قاياقتىن؟

— جاھان كەزدىم.
— شۇنداق، ساڭا «جاھانكەزدى» دېگەن نام بىكار
قويۇلمىغان. دە، نەلەردە بولدۇڭ؟

— ئاجايىپ شەھەرلەرنى، خىلمۇ خىل خەلقلەرنىسى ئارىلىدىم. لېكىن، دۇنيادا ئۆز يۇرتۇم بۇلاقلىرىنىڭ سۈيىدەك تاتلىق سۈنى تېتىپ باقمىدىم. سىلەردەك باياشات ۋە بىخەم ياشاۋاتقان ئەلنى كۆرمىدىم.

چايخانىدىكى ئادەملەر بۇ ماختاشتىن ھۇزۇرلاندى، چاققان چايچى سۈپۈرگىگە ئەڭ ياخشى دەملەنگەن چاي، يېڭى قومۇرۇلغان گىردە نانلارنى كەلتۈردى. ئادەملەر سۈپۈرگىدىن توختىماي سوئال سورىشاتتى.

— قېنى ئېيتقىنا، بۇ قېتىمقى سەپىرىڭدە قانداق ئاجايىپ ۋەقەلەرگە يولۇقتۇڭ؟

— قۇياشنىڭ ھەممە يەردە ئەتىگىنى مەشرىقتىن چىقىپ، كەچتە مەغربكە يېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، — دېدى سۈپۈرگە قولىدىكى نان ئۇۋاقلىرىنى كاپ ئېتىپ تۇرۇپ، — قولى باغلاقلق پالۋانلار دار ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ھېكمەت ئىگىلىرى زىندانلاردا چىرىۋېتىپتۇ. بىلىمىمىز، مەككارلار جاھان سوراۋېتىپتۇ، بىر نانغا زار يوقسۇللارنى، ئەركىنلىكنى يوقاتقان قۇللارنى كۆردۈم؛ ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان شاھ ئوردىلىرىدا مۇھەببەت ۋە قۇياش نۇرىغا تەشنا بولۇپ ياتقان نازىنىلارنىڭ ھەسرەتلىرىنى ئاڭلىدىم...

— نېمە، سېنى بىر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدا بوپتۇ، دەيدۇغۇ؟ — دەپ سورىدى بىرەيلەن.

— ئېسىمدە يوق، — دېدى سۈپۈرگە ئالدىدىكى قىزىق چاپنى ئوتلاپ تۇرۇپ.

— بىز شۇنداق ئاڭلىدۇق، سەن شاھ ھۇزۇرىدا كاتتا ھۈرمەتكە ئېرىشىپتۇدەكسەن، پادىشاھ سېنى ئەمەلدار بولۇشقا تەكلىپ قىلىپتۇ، ھەتتا ئۇ ساڭا قىزىنىمۇ بەرمەكچى بولۇپتۇدەك.

— راست، شۇنداقمۇ بىر ئىش بولغان، — دەپ ئېسىمگە

ئالدى سۈپۈرگە، — يىراق بىر يەردە، ئېگىز تاغلارنىڭ ئىچىگە جايلاشقان بىر يۇرتنى كەزدىم. بۇ كىچىك بىر پادىشاھلىققا قارايدىغان يەرلەر ئىكەن. شاھ مېنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىردى. ناھايىتى ئوبدان مېھمان قىلدى. ئۇ مېنى يىراق بىر ئەلدىن كەلگەن ئۇستا تېۋىپ ياكى بىر سېھىرگەر دەپ قالغان ئوخشايدۇ. ئاخىرىدا: «ئازاب چېكىۋاتقان بىر قىزىم بار ئىدى، كۆرۈپ باقساڭ» دېدى. مېھماندارچىلىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ماقۇل بولدۇم. ئوردا ئىچىدىكى خاس بىر باغچىغا كىردۇق. قىز شۇ يەردە، گۈللۈكلەر ئىچىدىكى ھۇجرىسىدا تۇرىدىكەن. قىزنىڭ گۈزەللىكىگە ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالىدۇ. ئەمما ئەقلى جايىدا ئەمەس ئىكەن، تاماق بەرسە يەيدىكەن، بولمىسا بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇۋېرىدىكەن، مېنىڭ نېمە ئاماللىرىم بار، دەيسىلەر؟ پادىشاھقا:

— ئاللا ئەڭ يېقىن بەندىلىرىنىڭ بېشىغا ئەڭ مۈشكۈل كۈنلەرنى سېلىپ سىنايدۇ، ئۇنىڭ داۋاسىنى يەنە ياراتقان ئىگەم بىز ئويلىمىغان بىر كۈنى، خىلمۇ خىل سەۋەبلەر بىلەن يەتكۈزىدۇ. سەبرى قىلسىلا، شاھىم، — دەپ تەسەللى بەردىم. شاھ:

— گېپىڭ توغرا، ئۇنى كۆرسەتمىگەن تېۋىپ، قىلمىغان داۋايىم قالمدى، دوست - دۈشمىنىم كۆپ، قىزىمنىڭ ئەھۋالىنى بۇ يەردىكىلەرگە كۆرسىتىپ كۈلگىگە قېلىشنى خالىمايمەن. خالىساڭ شۇ قىزىمنى سەن ئىلگىڭگە ئال، ساڭا يېتەرلىك مال - دۇنيا بېرەي، قىزىمنى ئۆزۈڭ بىلەن بىللە يىراقلارغا ئەكەت، — دېدى.

— سەن نېمە دېدىڭ؟ — دېدى بىرنەچچە يىلەن تەڭلا.

— سەپەردىكى ئادەممەن، دەپ ئوشۇقچە ئاۋازچىلىكنى يۈكلەۋېلىشنى خالىمىدىم.

— ئەمدى سەيياھلىق تۇرمۇشۇڭنى قوي، — دېدى يېشى

سۈپۈرگە بىلەن دېمەتلىك بىرەيلەن، — قارا، سەن بىلەن تەڭتۇش ھەربىرىمىزنىڭ ھازىر ئۈچ - تۆتتىن بالىلىرىمىز بار. ئۇلارنىڭ توپلىرىنى قىلىپ نەۋرە كۆرگىلى تۇردۇق، جاھاننىڭ خوتۇن، بالا - چاقلار بىلەنمۇ بولىدىغان قىزىقىنى كۆر. قىز - چوكانلىرىمىز بىر - بىرلەپ يېتىلىۋاتىدۇ، ھېچ ئەلنىڭكىدىن قالغۇچىلىكى يوق.

— شۇنداق، — دېدى يەنە بىرەيلەن، — مانا خالىساڭ مەن ساڭا قىزىمنى بېرى.

— ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت، — دېدى سۈپۈرگە، — مەن قىز بالىغا لايىق بولىدىغان ياشتىن ئۆتۈپ كەتتىم.

— توۋا! — دېدى بىر بوۋاي، — مانا بىزنىڭ سۈپۈرگە شۇنچە كۆپ جاھانلارنى كېزىپتۇ، مەن بولسام شۇ ياشقا كىرگۈچە يېقىن ئەتراپتىكى سەھرالارغىمۇ بېرىپ باقماپتىمەن.

— بولمىسا، سۈپۈرگە ئېيتقان ھېلىقى پادىشاھلىققا بىر بېرىپ، شاھنىڭ قىزىنى ئېلىپلا كېلەمسەن - يە، بوۋا؟ — دەپ چاقچاق قىلدى بىرى.

— راست، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى بىر سودىگەر، — سەن ئۇنى شاھ بەرگەن مال - دۇنيا بىلەن ئەكىلىپ ئويۇڭگە تاشلاپ قوي، بىر يەرگە تىكىلگىنىمىزچە ئولتۇرسا ئولتۇرۇۋەرسۇن. سەنمۇ مال - دۇنيانى بولۇشىغا خەجلەپ ئويۇنۇڭنى ئويناۋەر، تاماق يېمەيدىغان خوتۇن بولسا تېخى ياخشى - دە!

شۇنىڭ بىلەن چايخانا ئىچىدە كۈلكە - چاقچاق قايناپ كەتتى.

سۈپۈرگە يۇرتداشلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ چاي ئىچىپ ئولتۇرغان شۇ پەيتتە، ياقا يۇرتتىن كەلگەن غەيرىي ئۈچ - تۆت ئادەم بازار مەيدانىنى ئارىلاپ يۈرەتتى. بۇ شەھەرنىڭ بەگلىرى

كىم؟ بۇ شەھەر قايسى پادىشاھلىققا قارايدۇ؟ دېگەن سوئاللار ئۇلارنىڭ بېشىنى قاتۇراتتى. ئۇلارنىڭ شەھەر چېتىدىكى بىر ساراينغا چۈشۈپ، ئات - ئۇلاغلىرىنى ساراينىڭ تاشقۇرۇپ قويۇپ، بۇ شەھەرنى مۇشۇنداق ئارىلاپ يۈرگەنگە ئىككى - ئۈچ كۈن بولۇپ قالغانىدى.

ئۇلار بۇ يەردىكى ھەممە نېمىگە ھاڭۋاققىنچە ھەيران بولۇپ قارايتتى. سېخى قۇياش ئۆز نۇرىنى شەھەر ئۈستىگە تۆكۈشى بىلەن تەڭ بۇ شەھەرنىڭ رەستىلىرى ئادەملەرنىڭ ۋاڭ - چۇڭغا چۆمەتتى. كارۋان باشلىرى سارايلاردا ئېغىر تېڭىقلىرىنى يېشىشكە باشلايتتى. بىزدەمدىلا ئۇلار ئۆز ماللىرىنى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كەڭ بازار مەيدانىغا ئاچقىپ يېپىپ سودا - سېتىقنى باشلىۋېتەتتى. بازار تۆت تەرەپتىن ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىۋاتقان كاسپىلار، دېھقانلار، مەدىكارلارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى، ئېلىپساتارلارنىڭ خېرىدار چاقىرىپ ۋارقىراشلىرى بىلەن جانلىنىپ كېتەتتى. بۇ يەردە يىراق شەرقنىڭ جانان چىنە - قاچا، ئۈنچە - مەرۋايىت، تاۋار - دۈردۈنلىرى كۆزنى قاماشتۇرسا، ئۇ يەردە ھىندى، تىبەت سودىگەرلىرىنىڭ ھەر خىل بويلاق، دورا - دەرمانلىرىنىڭ خۇش پۇرىقى دىماغنى ياراتتى؛ بىر يەردە قەشقەر چەكمەنلىرى، كۇچا ئەل تېرىلىرى، خوتەننىڭ گىلەم، ئەتلەسلىرى قۇياش نۇرىدا ئوتتەك تاولىنىپ تۇرسا، يەنە بىر يەردە كۇلاچىلار چىۋىق بىلەن كوزىلىرىنى جاڭگىلدەتتىپ ئۇرۇپ ماختايتتى؛ قايسىبىر ئۈستى يېپىق، سالقىن رەستىلەردە ئاجايىپ گۈللەر كەشتىلەنگەن دوپپىلارنى كۆتۈرۈشۈۋالغان ئاياللار خېرىدارلىرى بىلەن قىزغىن سودىلاشسا، يەنە قايسىدۇر بىر كوچىلاردا بولسا مىسكەرچى، تۈنىكچىلەرنىڭ جاڭگىلدەتتىپ ئۇرغان بولغا ئاۋازلىرى قۇلاقنى زىڭىلدەتتاتتى. . . بۇ بازاردا مېۋە - چېۋىلار دانىلاپ ئەمەس، سېۋەتلەپ سېتىلاتتى. نېپىز شاپاق دوپپىسىنى قىرلىۋالغان باققاللار ئۈنىنى بولۇشىغا

قويۇۋېتىپ: «يېۋال ئوغۇل بالىلار، بىر تويۇشۇڭ مانچە پۇل! - دەپ ۋارقىرىشاتتى. باققاللارنىڭ ئالدىدىكى يوغان، شىرنىلىك شاپتۇللاردىن ھەرقانچە ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپمۇ ئون تالدىن ئوشۇق يەپ كەتكىلى بولمايتتى.

ھېلىقى ياقا يۇرتلۇقلار ئۆز ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئۇچراتقان بۇ غەلىتە شەھەر توغرىسىدىكى دەسلەپكى سوئاللىرىنى ئۆزلىرى چۈشكەن ساراينىڭ خوجايىنىغا قويدى: - سىلەرنىڭ بۇ شەھىرىڭلارنىڭ نېمىشقا سېپىلى يوق؟ - دەپ سورىدى ئۇلار سارايۋەندىن.

- نېمە؟ - دېدى سارايۋەن ئۇلارنىڭ سوئالىنى چۈشەنمەي. - سىلەرنىڭ بۇ شەھىرىڭلار نېمىشقا ئېگىز تاملار بىلەن قورشالمىغان؟ - دەپ قايتا چۈشەندۈردى ئۇلار.

- ھە، سېپىل دەمىسلەر؟ - دېدى سارايۋەن، - مەنمۇ بۇ شەھەردىن باشقا يەرگە بېرىپ باقمىغان. باشقا يۇرتلارغا بېرىپ قايتقانلاردىن ئۇ يەردىكى شەھەرلەرنىڭ شۇنداق ئېگىز تاملرى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىمەن.

- شۇنداق، شەھەر دېگەننىڭ مۇستەھكەم سېپىللىرى، يوغان دەرۋازىلىرى بولۇشى كېرەك - دە!

- ئۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ - ھەيران بولغان سارايۋەن، - تام بىلەن قورشاپ دەرۋازا قويىدىغانغا شەھەر دېگەن بىر ئادەمنىڭ خۇسۇسىي قورۇ - جايى ئەمەس - دە!؟ دەپ جىم بولدى. - ئەگەر شەھىرىڭلارغا دۈشمەن بېسىپ كەلگۈدەك بولسا قانداق قىلىسىلەر؟

- دۈشمەن!؟ - تېخىمۇ ھەيران بولدى سارايۋەن، - نېمىدەپ شەھىرىمىزگە دۈشمەن بېسىپ كەلگۈدەك؟ خۇداغا شۈكرى، شەھىرىمىزنىڭ ئادەملىرى ھازىرغىچە ھېچكىم بىلەن ئازارلىشىپ باققان ئەمەس. نۇرغۇن ئەللەردىن شەھىرىمىزگە ئادەملەر كېلىپ - كېتىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ مېھماندوستلۇقىمىز.

مىزنى ماختىمايدىغىنى يوق.

— بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى كىم؟

— پادىشاھ؟! ... ھازىرغىچە بىزنىڭ ئۇنداق ئادەمگە ھاجىتىمىز چۈشۈپ باقمىدى. شەھىرىمىزنىڭ ئۆز ئاقساقاللىرى، مۆتىۋەرلىرى بار. پادىشاھسىزمۇ ئۇلار بىلەن ئىشىمىز پۈتۈپ تۇرىدۇ.

— ھېچ بولمىغاندا بۇ شەھەرنىڭ بىرەر ئىگىسى بولسىمۇ باردۇر؟

— ئىگىسى دېدىڭلارما؟ ... ئىگىسى ئۆزىمىز. مۇشۇ شەھەرنىڭ خەلقلەرى...

ھېلىقى ئادەملەر ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. سارايۋەننىڭ جاۋابلىرى ئۇلارنى تازا قانائەتلەندۈرۈلمىگەنىدى. ئىككىنچى بىرى يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى:

— مەسىلەن، سىلەر كىمگە سېلىق تۆلەيسىلەر؟

— سېلىق؟! بىز نېمىدەپ سېلىق تۆلەيتتۇق؟ ... بىز ھېچكىمگە قەرزدار ئەمەسمىز، نېمانداق بىر - بىرىدىن غەلىتە سوئاللارنى سورايدىغان ئادەملەر سىلەر؟ - دەپ ئازراق تېرىككەندەك بولدى سارايۋەن.

— بىزنىڭ دېگىنىمىز، - دەپ سەۋرلىك بىلەن چۈشەندۈردى يەنە بىرەيلەن، - مەسىلەن ئالايلى، جامائەت ئورتاق پايدىلىنىدىغان بىرەر يول ياكى بىرەر كۆۋرۈك بۇزۇلغان بولسا، ئۇنى سىلەر قانداق قىلىسىلەر؟

— ئېيتتىمغۇ، - دېدى سارايۋەن، - بىزنىڭ ئۆز ئاقساقاللىرىمىز بار، ئۇنداق چاغلاردا ئۇلار ئوتتۇرىغا چىقىپ: ھاي خالايمى، پالانى يول ياكى كۆۋرۈك بۇزۇلۇپتۇ، ياكى بولمىسا پالانى مەزلۇم بەش بالىسى بىلەن تۇل قايتۇ ياكى پالانى ئۆستەڭنى يار ئەكىتتۈ. قېنى، خۇدا يولىدا ئاتىغىنىڭلارنى تاشلاڭلار! دەيدۇ، ھەر قېلىمىمىز ئۆز قۇربىمىزغا لايىق

تاپقىنىمىزنى بېرىمىز. ئىش مانا شۇنداق پۈتتۇ!

سارايۋەننىڭ گەپلىرى ھېلىقىلارنىڭ بۇ شەھەرگە بولغان قىزىقىشىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى. دۇنيادا مۇشۇنداق نە پادىشاھى، نە بىرەر ئىگە بولغۇچىسىنىڭمۇ تايىنى يوق شەھەرنىڭ بارلىقىغا ئۇلارنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. ئۇلار شەھەر ئارىلاپ سۈرىغان ئادەملىرىنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ سوئاللىرىغا سارايۋەننىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان جاۋابنى بېرىشتى. يىراق بىر ئەلدىن كېلىپ، بۇ يەردە ماللىرىنى يېمىپ قويۇپ سودا قىلىۋاتقان بىر سودىگەردىن ئۇلار:

— سىلەر ئالغان پايداڭلاردىن بۇ شەھەرگە قانچىلىك باج تاپشۇرۇسىلەر؟ — دەپ سورىۋىدى، ھېلىقى سودىگەر ئۇلارغا ئالغىلىپ قارىدى. دە:

— سەنلەر نېمە ئادەم، بۇ يەرگە قەيەردىن كېلىپ قېلىشتىڭ؟ ... بۇ شەھەردە سودىگەرلەردىن باج ئالىدىغان قانۇن يوق، يوق ئىشلارنى ئۇلارنىڭ ئېسىگە سالماي ئاڭرىغىنى يۇمۇش! — دەپ زەردە بىلەن سىلىكىۋەتتى.

بۇ غەيرىي ئادەملەر «قۇياش شاھى» پايتەختىدىن كەلگەنلەر ئىدى. «قۇياش شاھى» ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئوردىدىكى بارلىق رەقىبلىرىنى قانلىق قىلىچ بىلەن بويسۇندۇرۇپ شاھلىق تەختكە ئولتۇرغان، ئەڭ كىچىك شاھزادىنىڭ ئوردا ئىچىدىن غايىب بولغانلىقىنى سېزىپ، تەرەپ-تەرەپكە ئايغاچچىلارنى ئەۋەتىپ، ئايغاچچىلارنىڭ قاچقان شاھزادىنى تاپماستىن، ھېچ بولمىغاندا ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالماستىن ئوردىغا قايتماستىن پەرمان قىلغانىدى. كىمكى شاھزادىنى تىرىك تۇتۇپ ياكى كالىسىنى ئېلىپ ئوردىغا يەتكۈزۈپ كەلسە، يۇقىرى مەنسەپ ۋە كۆپ ئىنئام بېرىلىدىغانلىقى ۋەدە قىلىنغانىدى. سۈپۈرگىنىڭ شەھىرىدە ئايلىنىپ يۈرگەن غەيرىي ئادەملەر شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان

ئايغا قىچىلارنىڭ بىر قىسمى ئىدى. ئۇلارنى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇرغىنى شەھەر سىرتىدا ھەر كۈنى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان بەزمىلەر بولدى.

ھەر كۈنى، قۇياش قىيىسىپ سايىلەر ئۆزىرىشقا باشلىغاندا، شەھەرگە يىراق - يېقىندىن سودا - سېتىققا كىرگەن ئادەملەر ئالدىنقىنى ئېلىپ، ساتىدىغىنىنى سېتىپ بولۇپ، شەھەر سىرتىدىكى ھاۋالىق جايلارغا ئارام ئېلىشقا يىغىلاتتى. بۇ يەردە ناخشا - ئۇسسۇل، نەغمىلەر ئەۋج ئالاتتى. كىشىلەر ئوتتۇرىغا كەڭ مەيدان قالدۇرۇپ، دۈپدۈگىلەك دائىرىدە بولۇپ تاماشا كۆرۈشەتتى. نەغمىچىلەر داپ، ساتار، تاش، قوشۇق، لېگەن، تاۋاق... ئىشقىلىپ قولىغا چىققان ھەرقانداق نەرسىدىن رېتىملىق سادا چىقىرىپ بىر - بىرىگە تەڭكەش قىلاتتى. كىملىرىدۇر سۇ تەڭشەلگەن چىنىلەرنى چىۋىق بىلەن ئۇرۇپ، زىل ئاۋاز چىقىرىپ جور بولاتتى. ناخشىچىلار خۇدىنى يوقاتقان ھالدا بېرىلىپ ناخشا ئېيتاتتى. ئۇلارنىڭ ئاۋازى گويا بورانىنىڭ گۈركىرىشى، بۇقىلارنىڭ ھاكىرىشى، بۆرىلەرنىڭ ھۇلىشىغا، بەزىدە بولسا قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى، تاغ سۇلىرىنىڭ شىدىرلاپ ئېقىشلىرىغا ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ناخشىلارنىڭ تېكىستلىرىدە چۆللەردە ئۆسۈپ چوڭ بولغان شۇ ئادەملەرنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرقى، كەلگۈسى، مۇھەببەت - نەپرىتى، ئارزۇ - ئارمان، چۈش ۋە خىياللىرىنىڭ ھەممىسى سۆزلىنەتتى. نەغمە تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە، مەيدانغا ئەر - ئايال ئۇسسۇلچىلار چۈشەتتى. قىران يىگىتلەر قوللىرىنى بۈركۈتنىڭ قانتىدەك كېرىپ، تاغ تېكىلىرىدەك سەكرەپ پەرۋاز قىلىشاتتى. لىۋەن چوكانلار قۇملۇققا تۆكۈلگەن توغراق ياپراقچىلىرىنى شامال ئۇچۇرغاندەك، تىنچ سۇ يۈزىدىن ئۇششاق دولقۇنلار جىمىرلاپ ئۆتكەندەك يېنىك قەدەم ئېلىشاتتى. سازەندىلەر گاھ ئىككى نەپكە ئىغاڭلاپ، گاھ ئۆزىنى ئالدى - كەينىگە تاشلاپ پۈتۈن

ۋوچۇدى بىلەن نەغمە قىلاتتى. ناخشىچىلارنىڭ ئاۋازى كانىيىدىن
 نەغمە بىلەن يۈرىكىنىڭ قات - قېتىمىدىن ئۇرغۇپ چىقاتتى.
 ئۇنىڭ لىپىلىرىنىڭ ھەممە ئۈگىلىرى ھەرىكەتكە كېلىپ گويىا شۇ
 نەغمە ساداسى ئىچىدە ئۇلارنىڭ ئۈستىخانلىرى ئېرىپ يۇمشاپ
 كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. نەغمە تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە
 ئەتراپتا تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلارمۇ بىر - بىرلەپ مەيدانغا چۈشۈپ
 قاينام ھاسىل قىلاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئاسماندىكى بۇلۇت،
 ئەتراپتىكى تاغ - داۋان، چۆللۈكلەر ھەتتا پۈتۈن يەر شارىنىڭ
 ئۆزىمۇ شۇ ئادەملەر بىلەن بىللە پىرقىرىۋاتقاندەك قىلاتتى.
 كىشىلەرنىڭ قېنى تومۇرلاردا پۇرۇقلاپ قاينايتتى. دۇنيادا
 ئۆلۈم، جاھاندارچىلىق، ئىش - ئوقەت، ئۇيقۇ، تاماق
 دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنتۇلۇپ، پەقەت ئەشۇ سەبىي ھەرىكەتلا
 قالغاندەك قىلاتتى. . . بەزى كۈنلىرى مۇنداق بەزىلەر قاراڭغۇ
 چۈشۈپ تاكى تاڭ يورۇغچە داۋام قىلاتتى.

بىر كۈنى، ئەنە شۇنداق بەزمە مەيدانىنى ئارىلاپ يۈرگەن
 ئايغاقچىلارنىڭ كۆزى سۈپۈرگىگە چۈشۈپ قالدى. مەيداندىكى
 ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا سالام - سائەت قىلىپ ئۆتۈشىگە
 قارىغاندا، بۇ ئادەمنىڭ مۇشۇ شەھەردىكى خېلىلا ھۈرمەتلىك
 ئادەملەردىن ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم سۈپۈرگە، قايىقتىن كېلىشىڭ؟ —
 دەپ سورايتتى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەنلەر.

— قانداق ئەللەرنى كەزدىڭ؟

— نېمە يېڭىلىقلارنى ئۇچراتتىڭ؟

— ھەقىچان شەھىرىمىزنىڭ بۇ كۆڭۈللۈك بەزمىلىرىنى

سېغىنغانىمەن؟

— مەن ساڭا ئېيتسام، مۇنداق ئاجايىپ بەزمە شاھ

ئوردىلىرىدىمۇ بولمايدۇ. . .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئايغاقچىلار بىر - بىرىنى ئوقۇشتى.

— ئاڭلاۋاتامسىلەر، ئۇ يىراق ئەللەرنى كېزىپ كەلگەن ئادەم ئوخشايدۇ.

— ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ رەڭگى، يېتىلىۋالغان ئېشىكىگە قارا، ئۇ سەپەردىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەندەك قىلىدۇ.

— ئۇنىڭدىن شاھزادە ھەققىدە بىر ئۇچۇر ئاڭلاشقا بولماسمىكىن...

ئايقاچچىلار سۈپۈرگىنىڭ ئارقىسىدىن قالماي ئەگىشىپ مېڭىپ، ئاخىر ئۇ بەزمە مەيدانىدىن يىراقلىشىپ، شەھەرنىڭ تېرەكلىك، خالىي بىر كوچىسىغا قايرىلغاندا ۋارقىراپ توختىتىشتى.

— ھاي ھۈرمەتلىك ئادەم، توختىغىنا! سۈپۈرگە بۇرۇلۇپ قاراپ، ئارقىسىدىن پايپاسلاپ كېلىۋاتقان ناتونۇش ئادەملەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

— مېنى چاقىرىۋاتامسىلەر؟

— ھە، سېنى... — دېدى ئايغاچچىلار سۈپۈرگىگە يېتىشىپ كېلىپ، — قارا، ھۈرمەتلىك ئادەم، بىز سېنى ئاۋارە قىلىپ بىر ئىشنى سورىماقچى، قارىغاندا سەن يىراق سەپەردىن كەلگەن ئوخشىماسەن؟

— شۇنداق، مېنىڭ بۇ شەھەردىن چىقىپ كەتكىنىمگە بىر يىلچە، بەلكىم ئۇنىڭدىن ئوشۇقراق بولغاندۇر.

— كۆپ يەرلەرنى ئارىلىدىڭ ھەقىچان؟

— شۇنداق، ئۆزۈڭلار كىم بولىسىلەر؟

— بىز يىراق بىر پادىشاھلىقتىن كەلدۇق. سەن «قۇياش شاھى» دەپ ئاڭلىغانمۇ؟

— نېمىشقا ئاڭلىمايدىكەنمەن؟ مەن كۆپ ئەللەرنى ئارىلىغانمەن. شۇڭا، بۇ شەھىرىدىكى يۇرتداشلىرىم مېنى «جاھانكەزدى سۈپۈرگە» دەپ ھۈرمەت بىلەن تىلغا ئېلىشىدۇ. مەن كۆرگەن پادىشاھلىقلارنىڭ ئىچىدە «قۇياش شاھى» ئەڭ

بۈيۈك.

سۈپۈرگىنىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇرغانلار ئۇنىڭ ماختاشلىرىدىن خۇشال بولدى.

— بەلكىم سېنىڭ خەۋىرىڭ يوقتۇ؟ — دەپ سۆز باشلىدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شالاڭ ساقال، ياشتا چوڭراق بىرى، — ئەنە شۇ ئۇلۇغ پادىشاھىمىز «قۇياش شاھى» ئالەمدىن ئۆتتى. — بۇ خەۋىرىڭنىڭ ھېچقانداق ئەجەبلىنەرلىك يېرى يوق، — دېدى سۈپۈرگە، — شاھمۇ، گادايۇ، ھەممىمىز بەربىر بىر كۈنى ئۆلىمىز.

— شۇنداق، ھەممىمىز ئۆلىمىز. ۋاپات بولغان شاھىمىزنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى تەختكە چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇبارەك نامىنى «قۇياشتىن ئۇلۇغ» قويدى. دېمەك، ئىسمىدىنلا بىلىسەڭ بولىدۇكى، ئۇنىڭ پادىشاھلىقى دادىسىنىڭكىدىنمۇ بۈيۈك... بىز ئەنە شۇ يېڭى شاھىمىزنىڭ پەرمانى بىلەن بۇ يۇرتلارغا كېلىپ قالدۇق. سەن بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقىنىڭدا، يولدا بالا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بىرەر ئايالنى ئۇچراتىمىدىڭمۇ؟

— بالا كۆتۈرگەن ئايال؟!... دۇنيادا بالا كۆتۈرۈپ يۈرىدىغان ئاياللار ئازمۇ؟ سىلەر قەيەردە، قانداق بالا كۆتۈرۈپ يۈرگەن ئايالنى دەيسىلەر؟ — دېدى سۈپۈرگە. ئەمما ئۇ كۆڭلىدە ئۇلارنىڭ كىمنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقىنىنى بىلىپ بولدى. «ھە، شاھزادە بىلەن ھېلىقى چوكانغا باغلىق ۋەقەلەرنىڭ داۋامى تېخى تۈگىمىگەن ئوخشايدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ كۆڭلىدە، — شۇنداق، بۇ ئالەمدىكى ئىشلار ئېقىن سۈدەك بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. بىر ۋەقەنىڭ داۋامى ھامان ئىككىنچى بىر ۋەقەنىڭ بېشى بولۇپ چىقىدۇ.»

— مەسىلەن، سەن، — دەپ چۈشەندۈردى شالاڭ ساقال ئايغاچچى، — مېڭىش - تۇرۇشى غەيرىيەرەك بەستلىك كەلگەن

چىرايلىق بىر خانىمنى كۆردۈڭمۇ؟

— بۇ ئەتراپتىكى يۇرتلاردا چىرايلىق خېنىملار ناھايىتى كۆپ، ئەتراپىڭغا قارا، ئەنە ئاۋۇ كوزا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان خوتۇن نېمىدېگەن قاۋۇل - ھە؟ يولنىڭ چېتى بىلەن يۈزىنى توراپ كېلىۋاتقان مۇنۇ قىز قانداق چىرايلىق...

— ئوبدانراق ئېسىڭگە ئال، بەلكىم سەن ئالاقزادىلىك ئىچىدە كېتىۋاتقان بىرەر چوكاننىڭ مېڭىش - تۇرۇشىدىن بىرەر گۇمانغا كەلگەنسىن؟

— سىلەر زادى نېمىنى ئوقماقچى بولۇۋاتقىنىڭلارنى نېمىشقا ئوچۇق ئېيتمايسىلەر؟ — دېدى سۈپۈرگە، — بالا كۆتۈرگەن ئايالنىڭ يېڭى پادىشاھىڭلار بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟

— ساڭا ئېيتىمىساق بولمايدىغاندەك قىلىدۇ، — دەپ سۈپۈرگىگە يېقىنراق سىلجىشتىسى ئايغاقچىلار، — ئەنە شۇ مەرھەمەتلىك يېڭى شاھىمىزنىڭ كىچىك ئىنىسىنى ئۇنىڭ ئانىسى ئوردىدىكى بىر ئايال خىزمەتكارغا قوشۇپ قاچۇرۇۋېتىپتۇ. شاھىمىز بىزنى شۇ كىچىك شاھزادىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن چىقارغانىدى. يول بويى قاتتىق ئات چاپتۇرۇپ ماڭدۇق. كۆپ يەرلەرنى ئىزدەيدۇق. دېرىكىنى ئاللىمدۇق. شاھزادىنىڭ خەۋىرىنى ئالمىغۇچە شاھىمىزنىڭ كۆڭلى ئەمەن تاپمايدۇ. — نېمىشقا؟

— بىرىنچىدىن، شاھزادە تېخى بوۋاق، شاھىمىز ئۆز قېرىندىشىنىڭ سالامەت قايتىپ كېلىشىنى تېلەيدۇ. ئىككىنچىدىن، شاھزادىنىڭ ئوردا سىرتىدا تۇرۇشى ياخشىلىقىنىڭ ئالامىتى ئەمەس. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭدىن يامان نىيەتلىك ئادەملەر پايدىلىنىپ، شاھلىق تەختكە خەۋپ سېلىشى مۇمكىن. — چۈشەندىم، — دېدى سۈپۈرگە، — شۇ تاپتا ئېسىمگە بىر ئىش كېلىۋاتىدۇ. بىر كۈنى مەن مانا بۇ ئېشىكىم بىلەن پاراڭلىشىپ بىر يېزىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم. مەن شۇ

چاغدا ئېشىكىمدىن: ئەگەر ئاللا ساڭا شۇنداق بىر ئامەت ئاتا قىلىپ، بىرەر شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ قالغۇدەك بولساڭ قانداق قىلاتتىڭ؟ — دەپ سورىغانىدىم. ئېشىكىم كۈلۈپ: ئەگەر راستتىنلا ماڭا شۇنداق بىر ئامەت كېلىپ پادىشاھ بولىدىغان بولسام، شەھەرلەرنى تۈزلەپ ئېشەكلەر ئېغىنايدىغان توپىلىق مەيدان ياسىتاتتىم. ئېتىزلارنىڭ ھەممىسىگە بېدە بىلەن قوناق تەرگۈزەتتىم، دەپ تۇرۇۋىدى، شۇ چاغدا يېزا چېتىدىكى كۆۋرۈك بېشىغا ئولشىۋالغان ئادەملەرنىڭ ۋاراك - چۇرڭى بىزنىڭ سۆھبىتىمىزنى بۇزۇۋەتتى. نېمە گەپكەن، دەپ بېرىپ قارىساق، بىر نارەسىدە بالىنىڭ جەستى توپىغا مىلىنىپ يېتىپتۇ. جەستنىڭ بېشىنى كىمدۇر بىرى كېسىپ ئەكەتپتۇ. سىلەر ئىزدەپ يۈرگەن بوۋاق شاھزادە شۇ بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە؟ — سەن ئۇنى قاچان، قەيەردە كۆردۈڭ؟ — دەپ ئايغاقچىلارنىڭ ھەممىسى كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە سۈپۈرگىنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى.

— ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدىمىكەن، نەدە كۆرگەنلىكىم تازا ئېسىمدە يوق.

— ئەگەر سەن كۆرگەن جەست شاھزادىنىڭ جەستى بولغان تەقدىردە ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئايالمۇ بولۇشى كېرەكتىغۇ؟ — ئايال! — دېدى سۈپۈرگە نېمىشقىدۇر ئەندىكىپ، — توغرا، شۇ جەستنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانلار بىر ئايالنىڭمۇ گېپىنى قىلغاندەك قىلىۋىدى.

— ئۇلار نېمە دېيىشكەن؟

— ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە: بوۋاقنى بىر ئايال كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانكەن. دەل ھېلىقى كۆۋرۈكنىڭ بېشىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاتلىق لەشكەرلەر يېتىشىپ كېلىپ قاپتۇ. كۆۋرۈك يېنىدا ئازراق ئېلىشىشمۇ بولغان ئوخشايدۇ. ھېچكىم ئۇ يەرگە بېرىشقا پىتىنالمىپتۇ. لەشكەرلەر كەتكەندىن

كېيىن يېزىلىقلار بېرىپ قارىسا، ئۇ يەردە بوۋاقتىڭ كالىسى يوق جەستى ياتقۇدەك، ھېلىقى ئايالنىڭ نەگە يوقالغىنىنى ئۇلارمۇ ئاڭقىرالماي قاپتۇ...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئايغاقچىلار بىر - بىرىگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى. «دېمەك، شاھزادىنىڭ كالىسىنى باشقىلار كېسىپ ئەكىتىپتۇ. مۇكاپاتتىن قۇرۇق قاپتۇق» دەپ ئويلاشتى ئۇلار. شۇنداق بولسىمۇ، سۈپۈرگە يەتكۈزگەن بۇ خەۋەر ئايغاقچىلارنى ئازراق خۇشال قىلدى. چۈنكى، ھېچ بولمىغاندا ئۇلار ئوردىغا شاھزادىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئېلىپ بولسىمۇ قايتالايتتى. ئۇلار سۈپۈرگىگە رەھمەت ئېيتىشىنىمۇ ئۇنتۇپ ئالدىراپ ئارقىسىغا قايتىشتى.

سەككىزىنچى باب

ئاجايىپ خەۋەر

جاھانكەزدى سۈپۈرگە بىلەن ئۇچراشقان ئايغاقچىلار ئوردىغا بالا شاھزادىنىڭ كالىسىنى ئەكىلەلمىگەن بولسىمۇ، يىراق چۆللۈكلەرنىڭ ئىچىدىكى ئاجايىپ باي، ئاۋات ئەمما ھېچ قانداق بىر پادىشاھلىققا تەۋە بولمىغان «بىسغەملەر شەھىرى» توغرىسىدىكى ئاجايىپ خەۋەرنى يەتكۈزۈپ كەلدى. بۇ خەۋەر يېڭى پادىشاھ «قۇياشتىن ئۇلۇغ» نىمۇ قاتتىق ھاياجانغا سالدى. ئۇنىڭغا ئەمدى بالا شاھزادىنىڭ كالىسى لازىم ئەمەس ئىدى. ئۇ شاھزادىنىڭ كالىسىنى ئاللىبۇرۇن قولغا چۈشۈرۈپ خاتىرجەم بولغان، قالغان بارلىق تەخت ۋارىسلىرىنىمۇ بويسۇندۇرۇپ

ئۆزىنىڭ شاھلىق ئورنىنى مۇقىملىقلاشتۇرغانىدى. راستىنلا شۇنداق بايلىق بىلەن تىنىپ كەتكەن مۇداپىئەسىز بىر ئەل بولىدىغان بولسا، ئۇنى قوشۇن تارتىپ بېرىپ بېسىۋالغاندا، بۇنىڭ بىلەن يېڭى شاھ ئۆز شۆھرىتىنى ئاشۇرۇشى، ئەتراپتىكىلەرنىڭ ئۆزىگە بولغان نارازىلىقىنى پەسەيتىشى مۇمكىن ئىدى. شاھ ھېلىقى ئىگىسىز شەھەرگە بېرىپ قايتقان لەشكەرلەرنى ئالدىغا چاقىرتتى.

قاتمۇ قات ئوردا دەرۋازىلىرىدىكى قېتىپ تۇرغان قاراۋۇللار، ئوردا ئىچىدىكى بىر - بىرىدىن ھەشىمەتلىك قۇرۇلۇشلار، شاھنىڭ خاس ھۇجرىسىغا ئېلىپ بارىدىغان ئەگرى - بۇگرى مەخپىي يول ۋە بۇ يەردىكى جىمجىت، سۈرلۈك كەيپىيات ئوردا خادىمىگە ئەگىشىپ كېتىپ بارغان لەشكەرلەرنى ھەم ھەيران قالدۇراتتى، ھەم ئەندىشىگە سالاتتى. ھەر ھالدا ئۇلارنىڭ شاھ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە كۆڭلى تىنىدى. شاھنىڭ بۈگۈن كەيپى خۇش ئىدى. ھەتتا ئۇ لەشكەرلەرنى ئەتىگەنلىك ناشىدا بىللە بولۇشقا تەكلىپ قىلدى.

داستىخان ن شۇنچىلىك مول راسلانغانىدىكى، لەشكەرلەر بۇ يەرگە تىزىلغان نازۇ نېمەت، تائاملارنىڭ ئىسمىنىمۇ دەپ بىرەلمەيتتى. بۇ يەردە چۈمۈلە مۇرابباسىدىن تارتىپ يولۋاسنىڭ جان يېرىدىن قورۇلغان سەيلەرگىچە ھەممە نېمە تېپىلاتتى. شاھ بۇ ئاددىي لەشكەرلەر بىلەن ناشىدا بىللە بولۇپ ئۆزىنىڭ قانچىلىك كەمتەر ۋە خەلقچىل ئىكەنلىكىنى نامايىش قىلماقچىدى. لېكىن شاھ ئۆزى بىلەن بىرەر نۆۋەت ھەمداستىخان بولۇپ قالغان مۇنداق ئەخمەقلەرنىڭ ئوردىدىكى بايلىق ۋە ئاجايىپ تائاملار توغرىسىدا بىر ئۆمۈر سۆزلەپ يۈرىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

— مەن سىلەردىن بىرىنىنى سوراپ بىلىپ باقماقچىمەن،
- دېدى شاھ تاماق ئۈستىدە.

— ئالىيلىرىغا جاۋاب بېرىشكە تەييارمىز! — دەپ
چۇرقىراشتى لەشكەرلەر.

— سىلەر كۆرگەن ھېلىقى شەھەر توغرىسىدىكى گەپلەر
ھەقىقەتمۇ؟

— ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلەش ھەددىمىز
ئەمەس! — دەپ تېز چۇرقىراشتى لەشكەرلەر.

— بىز راستتىنلا شۇنداق نە لەشكىرى، نە پادىشاھى يوق
ئاجايىپ بىر شەھەرنى كۆردۇق، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇلارنىڭ
ئىچىدىكى شالاڭ ساقاللىقى. ئۇ ئاشۇ ئايغاقچىلارنىڭ قۇر بېشى
ئىدى. — ئۇلارنىڭ ئادەملىرى ناھايىتى قاۋۇل كېلىدىكەن،
ئەمما تولىمۇ بىغەم ياشايدىكەن، شەھىرىنىڭ سېپىلىمۇ يوق.
ئۆيەردىكى يۈرۈشۈپ تۇرغان سودا - سېتىق، قايىناق
بازارلىرىدىكى ئاجايىپ ماللار، سودىگەرلىرىنىڭ سارايلىرىدىكى
ھېسابسىز دۇنيا، راستىنى ئېيتساق جانابى شاھ، بىز تېخى
مۇنداق ئاۋات بىر ئەلنى كۆرمىگەن.

— ئۇلارنىڭ قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋىلىرىنىڭ
شېرىنلىكىچۇ، — دەپ قوشۇمچە قىلدى ئىككىنچى لەشكەر، —
باھاسىمۇ شۇنچە ئەرزانكى، بىكارغىلا بېرىدىكەن دېسىمۇ بولىدۇ.
— ئاھ ئۆيەردىكى نەغمە - ناۋا، — دەپ سۆز قاتتى ئۈچىنچى
لەشكەر، — ئۆيەردىكى ئادەملەر شۇنچىلىك ئەركىمكى، بىكار
بولسىلا نەغمە - ناۋا بىلەن ئويۇن - تاماشا قىلىدىكەن، يىراقتىن
قارىغان كىشى ئۇلارنى سارالغ بولۇشقان ئوخشايدۇ، دەپ
قالىدىكەن، يېقىن بېرىپ تىگىشىغان ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ سارنىڭ
لەرزىدە ئىختىيارسىز ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىدىكەن.

— ئۇلارنىڭ ئاياللىرىچۇ؟ ... ئاياللار توغرىسىدا سىلەر
جانابى ئالىيلىرىغا ھېچنەم ئېيتىمىدىڭلار، — دەپ ئالدىراپ
سۆز ئالدى تۆتىنچى لەشكەر لەۋلىرىنى تامىشىپ، — ئۆيەرنىڭ
قىز - جۇۋانلىرى شۇنچىلىك گۈزەللىكى، ئۇزۇن چاچ، ئاپئاق

بەدەن، ماڭسا بېلىقتەك تولغىنىپ كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرىدۇ...
لەشكەرلەر كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى شاھقا بەس - بەستە
بايان قىلىپ شاھنىڭ قىزىقىشىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى.

— سىلەر مۇنداق غەلىتە بىر شەھەرنى چۈشۈڭلاردا
كۆردۈڭلارمۇ ياكى ھېلىقىدەك مەست قىلىدىغان بىرىنچىلەرنى
بولۇشىغا چېكىۋالغانمۇ؟ — دەپ سىناق نەزەرىدە قارىدى شاھ
لەشكەرلەرگە.

— دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەقىقىتى ئۈچۈن تەڭرى نامى بىلەن
قەسەم ئىچىمىز!

— ئۇ شەھەرنىڭ ئىسمى نېمە ئىكەن؟
— ئىسمى!؟ — لەشكەرلەر ھودۇقۇپ بىر - بىرىگە
قارىشىپ قالدى.

— شەھەرنىڭ نامى «بىغەملەر شەھىرى» ئىكەن.
ھۈرمەتلىك شاھىم، — دېدى شالاڭ ساقال تەۋەككۈلغىلا.
چۈنكى، شاھنىڭ ئالدىدا تىلىنى چاپناپ تۇرۇش خەتەر ئىدى.
شۇ تاپتا «بىغەملەر شەھىرى» دېگەن بۇ گەپنى ئۇ ئۆزى ئويلاپ
چىقاردىمۇ ياكى ئۇ شەھەرنىڭ نامى راستتىنلا شۇنداقمىدۇ؟
«بىغەملەر شەھىرى» دېگەن بۇ نام ئۇنىڭ كالىسىغا قانداق
كىرىپ قالدى؟ بۇ تەرەپلىرىنى ئۇ ئۆزىمۇ تازا جەزم قىلالمايتتى.
— نە سېپىلى، نە تۈزۈكرەك دەرۋازىسى يوق، بايلىق بىلەن

تىنىپ كەتكەن قانداق شەھەر ئۇ ئۆزى؟! — دەپ غودۇراپ كەتتى
شاھ، — بەلكىم ئۇ شەھەردىكى خەقلەرنىڭ ئۆزىنى قوغدايدىغان
باشقىچە بىر ھۈنەرلىرى باردۇر؟ سەن ھاڭۋاقتىلارغا ئۇنداق
سىرلىرىنى بىلدۈرۈشمەيدۇ - دە، ياكى بولمىسا ئۇلارنىڭ
ھەممىسى سېھىرگەرلەردۇر؟

— ئۇنداق تەرەپلىرىنى بىز بىلمىدۇق، شاھىم، — دېدى
شالاڭ ساقال، — بىز پەقەت ئۇ شەھەردە بىر نەچچە كۈنلا
تۇردۇق. ئەمما، نامىدىنلا بىلىنىپ تۇرىدۇكى ئۇ شەھەرنىڭ

ئادەملىرى ناھايىتىمۇ بىغەم كۆرۈنىدۇ، ئۇلارنىڭ شۇنچىلىك باياشات ياشاۋاتقىنىغا كىشىنىڭ زوقى كېلىدۇ...

شۇنىڭدىن كېيىن، خاننىڭ ئارقا - ئارقىدىن ئەۋەتكەن باشقا ئايغاچچىلىرىمۇ ئۆزلىرىگە قوشنا يىراق بىر يەردە ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بىر ئىگىسىز شەھەرنىڭ بارلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. ئۇلار ئۆز سۆزلىرىدە يەنە ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىنى تولىقلاپ، بىغەملەر شەھىرىدىكى ئاجايىپ گۈزەللەر، مول ھوسۇللۇق ئېتىزلار، تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرغان مال - دۇنيا ... يەنە شۇنداق نۇرغۇن نەرسىلەر توغرىسىدا ھېكايە قىلىشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پايتەختتىن ئىلگىرى بىغەملەر شەھىرىگە بېرىپ سودا - سېتىق قىلغان سودىگەرلەرمۇ تېپىلىپ قالدى. بۇ سودىگەر دېگەن شەيتاندەك غەلىتە خەلق بولۇپ، پايدا ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بارمايدىغان يېرى، كىرمەيدىغان تۆشۈكى بولمايتتى. ئۇلارمۇ ئۆز سۆزلىرىدە يىراقتا شۇنداق بىر باي شەھەرنىڭ بارلىقىنى ئىسپات قىلىشتى. «قۇياشتىن ئۇلۇغ» شاھ بۇ ئىگىسىز لوق گۆشنى قوشۇن ئەۋەتىپ يۇتۇۋېلىپ، ئەتراپقا ئۆز سەلتەنىتىنى جەۋلان قىلىش، تەخت دۈشمەنلىرىگە ئۆز قۇدرىتىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇش قارارىغا كەلدى. كېڭىشىش ئۈچۈن ئوردا يىغىلىشىنى چاقىردى.

شاھ چاقىرغان ئوردا يىغىلىشىغا قەلەم تۇتقان، ئەلەم تۇتقان ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قاتناشتى. بىغەملەر شەھىرىنىڭ خەۋىرىنى تۇنجى بولۇپ ئوردىغا مەلۇم قىلغانلىق ھۆرمىتىدىن بۇ يىغىلىشقا شالاق ساقالمۇ چاقىرىلغانىدى. شاھ تېخى يىغىلىش ئورنىغا كىرمىگەن بولۇپ، ئەمەلدارلار بۇ قېتىمقى پەۋقۇلئاددە كېڭەشنىڭ مەزمۇنى ھەققىدە پىچىرلاشماقتا ئىدى.

— ئۇرۇش قىلغۇدەكمىز، ئۇرۇش! — دېدى كۆز خالتىلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن بىر ۋەزىر يېنىدىكى ئەمەلدارغا

شۋىرلاپ.

— يەنە نېمە ئۇرۇش؟! — ئوردا تېخى ئەمدىلا تىنچىغانىدىغۇ؟

— يىراقتا ناھايىتىمۇ باي بىر ئەل بارئىمىش، بىز ئۇنىڭغا قارشى قوشۇن تەشكىللىگۈدەكمىز.

— ئۇلار بىز ئەرەپكە بېسىپ كېلىۋېتىپتىمۇ ياكى بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە بېسىپ بارغۇدەكمىزمۇ؟

— ئەلۋەتتە بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ بارغۇدەكمىز... شالانىڭ ساقال سەل گالۋاڭراق، تۈزلا كەتكەن ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قۇربىشلىق شۇ كىچىككىنە مەنسىپىگە مەككەرلىقى ياكى خۇشامەتكۈيلىقى بىلەن ئەمەس، شاھ جەمەتىگە قانداقتۇر بىر يىراق تۇغقانچىلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن ئېرىشكەنىدى. شۇ تاپتا ئۇ بىخەملەر شەھىرىگە قوشۇن ئەۋەتىش نېمىشقا شۇنچە زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنەلمەي ئەتراپىغا قارايتتى.

— بىز نېمىدەپ خەقنىڭ زېمىنىنى بېسىۋالغۇدەكمىز؟ — دەپ غودۇرايتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە.

— ئەخمەق! — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر سەركەردە ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، — قانداقتۇر بىر ئىگىسىز شەھەر توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئۆزۈڭ كۆتۈرۈپ كېلىپ، ھەممىنىڭ ئارامىنى بۇزدۇڭ. يەنە نېمە غوتۇلدايسەن، شاھنىڭ غەزىپىدىن قورقمايسەن!

— لېكىن ئۇ يەر ئەزەلدىن بىزگە ئەۋە بولۇپ باقمىغان ياكى بولمىسا ئۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى بىز بىلەن ئازارلىشىپ باققان ئەمەس - دە! بىز نېمىنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ تىنچ ياتقان خەلقنىڭ ئۈستىگە قىلىچىمىزنى يالڭاچلاپ بارىمىز؟

سەركەردە مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى - دە، شالانىڭ ساقالغا چۈشەندۈردى: